

"Vetenskapsakademins skadegörare" en mänsklig

PÅ FREDAG utvisas i Stockholms konserthus med mycken pomp och ståt Nobelpriets utnämning av den framstående intellektuella. Detta är en sällsynt ceremoni. Nobels testamente berättar till dem som är förtäringar att de ska utnämna en person som har gjort stora vetenskapliga upptäckelser.

Nobel tros utnämna en person som har gjort stora vetenskapliga upptäckelser. Detta är en sällsynt ceremoni. Nobels testamente berättar till dem som är förtäringar att de ska utnämna en person som har gjort stora vetenskapliga upptäckelser.

Myrdal: Edman bär själv skuld's skadegörare" den växande kritiken kring ekonomipriset

Myrdal återkommer här till sina skrifter för att påvisa att Edman bär själv skuld för den växande kritiken kring ekonomipriset. Han menar också att professor Erik Lindbergs försök att förklara priset som ett resultat av ekonomiska och personliga faktorer är otillförlitligt. Myrdal anser att priset är ett resultat av ekonomiska faktorer och att det är viktigt att förstå de bakomliggande orsakerna. Han kritiserar Edmans teori om att priset är ett resultat av ekonomiska och personliga faktorer. Myrdal anser att priset är ett resultat av ekonomiska faktorer och att det är viktigt att förstå de bakomliggande orsakerna.

Milton Friedman och ekonomipriset

En sammanställning och analys av pressrapporteringen och debatten om 1976 års ekonomipristagare

av Bo Axell och Birgitta Swedenborg

hilekommittén: Friedman ljugar om

DU HAR HILE- BLOD PÅ DINA HÄNDER!

Brittisk applåd för ekonomipriset

STEPHEN FAY in Stockholm talks to the Nobel prize-winning economist turned guru

THE FRIEDMAN PHENOMENON

EVER SINCE Professor Milton Friedman predicted that Britain's economic decline will lead to a loss of freedom and democracy, journalists have tried to pin him down on just how the process will actually happen. In Stockholm last week, while he was willing to get the Nobel Prize for Economics, Professor Friedman sat down with me and expounded his detailed scenario of our downfall. "I'll tell you how it would be. You would have a pound, which starts to fall. There is a big gap between the old and the new. And at over the top and says 'I'm in a bit of a hole'. And in the end, the pound is worth nothing. And in Parliament, they say 'I'm in a bit of a hole'." Friedman's prediction was that Britain's economic decline would lead to a loss of freedom and democracy. He argued that the process would be a gradual one, starting with a loss of confidence in the pound and leading to a complete collapse of the British economy. Friedman's prediction was that Britain's economic decline would lead to a loss of freedom and democracy. He argued that the process would be a gradual one, starting with a loss of confidence in the pound and leading to a complete collapse of the British economy.

Akademilitteratur

Milton Friedman och ekonomipriset

Milton Friedman och ekonomipriset

**En sammanställning och analys av
pressrapporteringen och debatten om
1976 års ekonomipristagare**

av

**Bo Axell
Birgitta Swedenborg**

Förord

Vi inspirerades att skriva denna bok då vi på uppdrag av Kungl. Vetenskapsakademien gjorde en sammanställning av det omfattande pressklippsmaterial som Vetenskapsakademien och Nobelstiftelsen förfogar över. I övrigt är varken Vetenskapsakademien eller Industriens Utredningsinstitut, det sistnämnda det ställe där vi är verkamma som forskare, delaktiga i studien. Vi som författare står således ensamt ansvariga för dess innehåll och inriktning.

Anledningen till att vi gjort denna studie är att vi – liksom många andra akademiska nationalekonomer – reagerade mot det osakliga sätt på vilket en internationellt erkänd vetenskapsman misstänkliggjordes i den svenska debatten. Vi är båda nationalekonomer (Bo Axell är fil. dr. och Birgitta Swedenborg är doktorand) vilket påverkat det sätt på vilket vi närmat oss frågeställningarna i denna bok.

Stockholm i maj 1977

Bo Axell

Birgitta Swedenborg

Innehåll

1	Inledning	9
	DEL I PRESSRAPPORTERINGEN	13
2	Nyhetsrapporteringen i svensk press	13
	Meddelandet om ekonomipriset	13
	Presskonferensen	19
	Protesterna fortsätter	20
	Efterdyningar	24
	Ledarkommentarer rörande den svenska Friedman- debatten	26
3	Pressrapporteringen i USA	30
	Sammanfattning	36
4	Pressrapporteringen i England	38
	Sammanfattning	45
5	Kulturdebatten om Friedman och ekonomipriset	46
6	Protestskrivelser	51
	Protestskrivelsen från Nationalekonomiska institutio- nen vid Stockholms Universitet	55
7	Var den svenska pressens rapportering saklig och allsidig?	58
	Felaktig sakuppgift	60
	Allsidighet och genmäle	62
	Ovidkommande personbeskrivning	67
	DEL II FRÅGOR I DEN SVENSKA FRIEDMAN- DEBATTEN	69
8	Friedman och Chile	70
	Teorin om sambandet mellan inflation och arbetslöshet	71
	Friedman och Chile i kulturdebatten	81
9	Vetenskapsmannens värderingar och ansvar	87
	Friedmans värderingar	88
	Skadlig forskning?	90
	Vetenskap och politik	92

10	Nationalekonomi som vetenskap	97
11	Sammanfattning	106
	Varför var debatten så ensidigt kritisk?	111

1. Inledning

Vetenskapsakademiens val av professor Milton Friedman till 1976 års pristagare i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne – det av Riksbanken år 1968 instiftade ”nobelpriset” i ekonomi – utlöste en ovanligt hetsig debatt i Sverige. Debatten engagerade individer och grupper som aldrig tidigare på detta sätt tagit del i diskussionerna kring val av pristagare. Den aktualiserade också många viktiga frågor, av vilka flera har betydelse långt utöver val av nobelpristagare och nobelprisets vara eller icke vara. Till dessa hör frågan om akademisk frihet oberoende av politiska värderingar, om vetenskap och moral, om vetenskapsmannens ansvar för om och hur hans teorier tillämpas. För svenskt vidkommande har den rest ytterligare en viktig fråga, nämligen om pressens roll som opinionsbildare å ena sidan och dess ansvar som opassionerad nyhetsförmedlare å den andra.

Det är inte minst den sistnämnda frågan som motiverat denna undersökning. I såväl nyhetsreportage som ledare och kulturartiklar i svenska massmedia misstänkliggjordes Milton Friedman på ett som det föreföll konsekvent sätt både som privatperson och vetenskapsman samt för sina förment politiska åsikter. Där utmålades följande bild. Friedman är ”småväxt”, ”utomordentligt argsint”, ”en diva av kolossalt format”, ”en som med stor ilska och diskussionslusta kastar ... sig in i det ena grälet efter det andra”. (DN 15.10.76 på nyhetsplats när prisvalet meddelats.) ”Det är inte att låta det gå inflation i ord att kalla honom reaktionär”. (JMF ledare i DN 15.10.76.) Genom sina vetenskapliga insatser och genom sitt personliga agerande hölls han direkt ansvarig för den ekonomiska och sociala misären i Chile (Chilekommittén 14.10.76 och AB 15.10.76 på nyhetsplats. Anklagelsen refererades i såväl svensk som utländsk press. Den återkom i hela Friedmandebatten.) Han beskrevs som ”mänsklighetens skadegörare” och genom en retorisk fråga antydde att han och hans ”lärjungar” har ”blod på händerna”. (Georg Henrik von Wright, professor i filosofi, på DN’s kultursida 7.12.76.)

En jämförelse med beskrivningen av Milton Friedman i utländsk

press visar att denna enhälliga karakteristik i svensk press med ett par undantag, nämligen att Milton Friedman är småväxt och diskussionslysten, kan ifrågasättas. Paul Samuelson, en av de första att erhålla ekonomipriset, har känt Friedman i över 40 år och är hans främste meningsmotståndare och därför den som oftast debatterat med Friedman i vetenskapliga och ekonomisk-politiska sammanhang. Han skriver i Newsweek 25.10.76: "Friedman är *arkitekten* till mycket av det som är bäst i vår konservativa tradition". Men "adjektivet 'konservativ' gör inte rättvisa åt en tänkare som skulle motsätta sig importkvoter för stålindustrin, ta bort oljesubventioner för Texas och undanhålla järnvägs- och lastbilsintressen konkurrensbegränsande regleringar". Mot slutet av artikeln skriver han: "Vad jag ännu inte lyckats förmedla är Milton Friedmans livfullhet och glädje, hans knivskarpa intelligens, hans ofelbara hövlighet i debatter. Världen beundrar honom för hans insatser. De som känner honom personligen älskar honom för den han är."

Men i Sverige blev debatten så inflammerad och Friedmans "skuld" så accepterad att akademiska nationalekonomer som är väl förtrogna med Friedman och hans vetenskapliga bidrag drog sig för att ge sig in i debatten. Erik Lundberg, priskommitténs ordförande, stod praktiskt taget ensam försvarare. Jörn Donner i en recension av pjäsen *Chez Nous* (Expressen 12.12.76) noterade att det kanske är lika opassande i dagens läge att kritisera denna pjäs som att ställa sig upp och försvara Friedmans monetära teorier.

Vad var sant och vad var rimligt i den svenska nyhetsrapporteringen och debatten kring Milton Friedman? Hur kom det sig att en internationellt erkänd vetenskapsman blev så i grunden miss-tänkliggjord och fick sina insatser bedömda och fördömda av lekmän och personer vars enda informationskällor var Chilekommittén och svenska massmedia? Det är frågor vi måste ställa oss i dag. Ett uttömmande svar kan knappast ges här. En vetenskaplig analys av den svenska mediabehandlingen av Milton Friedman och de frågor som därmed aktualiserades vore sannolikt ämnesstoff för en eller flera doktorsavhandlingar i statskunskap.

I det följande försöker vi ändå belysa frågan genom att beskriva

inriktningen i den svenska debatten, genom att kritiskt granska den kritik och de anklagelser som riktades mot Friedman och genom att kontrastera den svenska nyhetsrapporteringen och debatten med den utländska. Granskningen av mediabehandlingen koncentreras till storstadspresen, dvs. Dagens Nyheter, Svenska Dagbladet, Expressen, Aftonbladet, Göteborgsposten, Sydsvenska Dagbladet och Arbetet. Men landsortspresen, liksom radio och TV berörs stundtals.

Vår ambition har varit att analysera den allmänna inriktningen och sakligheten i pressen snarare än behandlingen i enskilda tidningar. Vi citerar ofta rubriker och formuleringar i de större tidningarna för att därmed åskådliggöra tonen i debatten. Men vi har inte – med undantag för presentationen av kulturdebatten – utnyttjat en del av den teknik för vetenskaplig analys av pressrapportering som utvecklats av statsvetare, såsom t. ex. att mäta objektiviteten i rapporteringen med antalet spaltcentimeter som ägnas olika frågor. Därtill har varken vår ambition eller kompetens räckt.

Undersökningen bygger på pressklipp från svensk och utländsk press som ställts till vårt förfogande av Vetenskapsakademien och Nobelstiftelsen samt de protestskrivelser som sänts till dessa institutioner. Det svenska materialet omfattar sannolikt det mesta av det som skrevs om Friedman och 1976 års ekonomipris i svensk press. Det utländska materialet – möjligen med undantag för det amerikanska – är däremot relativt ofullständigt. Bl. a. av detta skäl begränsar vi oss till en grov jämförelse med rapporteringen i amerikansk och engelsk press.

Redogörelsen består av två delar. I den första görs en genomgång av den svenska nyhetsrapporteringen och av nyhetsrapportering och externa inlägg i amerikansk och engelsk press. Ett särskilt avsnitt ägnas därefter åt en översiktlig beskrivning av den omfattande kulturdebatten i de större svenska tidningarna samt åt protestskrivelserna i Sverige mot Friedman. Detta följs av en kritisk analys av den svenska rapporteringen mot bakgrund av dels pressetiska normer, dels rapporteringen i amerikansk och engelsk press.

I den andra delen tar vi upp några av de viktiga sakfrågorna i Friedmandebatten till kritisk diskussion. Hit hör frågan om Fried-

mans roll i Chile, frågan om politiska värderingar och akademisk frihet samt frågan om vetenskapsmannens moraliska ansvar och om nationalekonomi som vetenskap.

Del I. Pressrapporteringen

2. Nyhetsrapporteringen i svensk press

Meddelande om ekonomipriset

Den 14 oktober 1976 meddelade Vetenskapsakademien sitt beslut att årets "nobelpris" i ekonomi – det av Riksbanken år 1968 instiftade priset i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne – skulle tilldelas Milton Friedman, professor vid University of Chicago, USA.

I pressmeddelandet hette det bl. a. att Friedmans namn framför allt är förknippat med monetär analys, med idén att förändringar i den utelöpande penningmängden är en väsentlig förklaring till förändringar i inflationstakten. Han var dessutom den förste att påvisa att det gängse antagandet om att det finns ett negativt samband mellan inflationstakt och arbetslöshet endast gäller på kort sikt. På längre sikt finns inte ett sådant samband, utan en hög inflationstakt är förenlig med en minst lika hög arbetslöshet som en låg inflationstakt.

Bland övriga bidrag framhölls hans nydaning inom konsumtions-teori, där han påvisat att det är hushållens "permanenta" inkomst snarare än tillfälliga förändringar i denna som är bestämmande för hushållens konsumtionsutgifter. Innebörden av detta är bl. a. att en sänkning av inkomstskatten som hushållen vet är tillfällig inte kommer att ha den stimulanseffekt på deras utgifter som man tidigare trott. Vidare nämndes hans analys av det internationella betalningssystemet och av fria växelkurser. Priskommitténs pressmeddelande var inte lätt förståeliga, och man kan kanske sympatisera med radions nyhetsuppläsare som inledde med att säga: "jag begriper inte ett dyft av det här men läser upp det ändå" (AB 16.10.76.)

Vid Vetenskapsakademiens presskonferens framhölls att Friedman är kontroversiell och två av priskommitténs medlemmar gjor-

de även följande uttalanden som kom att bli allmänt citerade. Professor Ragnar Bentzel till TT: "I vårt land skulle Milton Friedman utan tvivel betraktas som reaktionär." Professor Erik Lundberg: "Milton Friedman är politiskt naiv. Han reser till vilket land som helst" . . . "Han får priset enbart för sina ekonomiska kvalifikationer." (AB 15.10.76 bl. a.)

Samma dag höll Chilekommittén en presskonferens och protesterade mot att Milton Friedman belönats med ekonomipriset. Enligt Chilekommittén var valet av pristagare en provokation mot Chiles folk och mot alla progressiva människor världen över; Milton Friedman och Arnold Harberger (den sistnämnde en kollega till Friedman vid University of Chicago) sades vara de ekonomer som är ansvariga för den nuvarande arbetslöshets- och svältpolitiken i Chile. Dessa båda har, enligt Chilekommittén, sedan kuppen, åkt i skytteltrafik mellan Santiago, Chile och USA för att tillsammans med Pinochet-juntan dra upp riktlinerna för den ekonomiska politiken. (DN, SvD 15.10.76 bl. a.)

Dessa händelser var utgångspunkten för den svenska "Friedman-debatten" i vid mening, dvs. såväl nyhetsreportage som kulturartiklar och andra externa bidrag i svensk press och radio samt protestlistor och öppna brev till Vetenskapsakademien. Tre faktorer framhölls redan i de första nyhetsreferaten och återkom sedan i hela debatten, nämligen att Friedman är kontroversiell, att han är reaktionär och att han kan hållas ansvarig för utvecklingen i Chile.

Några rubriker till påföljande dags nyhetsreportage är illustrativa. DN: "Omstridd pristagare, 'Enfaldig-briljant'." SvD: "I vårt land skulle han ses som reaktionär." AB: "Chilejuntans rådgivare fick nobelpriset." Arbetet: "F. d. Nixon-man ekonomipristagare. Dags för protester?" och Sydsvenska Dagbladet: "Friedman blir omdiskuterad pristagare." Det sistnämnda skulle visa sig vara en bättre prognos än de som då yttrade sig kunde ana.

Redan i nyhetsreferaten den 15 oktober gavs Chilekommitténs reaktion till valet reellt stort utrymme. *DN* inleder t. ex. med att citera Chilekommitténs anklagelser mot Friedman. Därefter skriver DN: "Professor Friedman är enligt tidningsklippen småväxt och ut-

omordentligt argt. Därtill en diva av kolossalt format. I motsats till många andra vetenskapsmän drar han sig inte för att starkt för- enkla sina teorier för att få debatt. Med stor ilska och diskussionslusta kastar han sig in i det ena grälet efter det andra.” Drygt hälften av artikeln ägnas sedan åt en komprimerad (och delvis felaktig) be- skrivning av Friedmans vetenskapliga insatser och därpå baserade ekonomisk-politiska slutsatser. Genom en uppräknig av hans ekon- omisk-politiska ställningstaganden – utan att redovisa de förutsätt- ningar och den analys dessa bygger på – illustreras för en svensk publik på vilket sätt Friedman är konservativ. Så t. ex. noterar DN att han vill ersätta socialvården med en negativ inkomstskatt, pri- vatisera sjukvård och skolväsen, avskaffa minimilöner och bolags- skatt.

Svd betonar att Friedman är kontroversiell, dels på grund av de politiska slutsatser han dragit av sina teser, dels på grund av sin ”stridbarhet och debattlusta”. ”Bentzel menar att det är mycket tack vare Friedmans diskussionslust, hans lust att chockera som debatten om pengarnas betydelse för inflationen kom i gång.” Avslutningsvis och under särskild rubrik noteras Chilekommitténs anklagelser.

AB ägnar huvuddelen av sitt reportage åt Friedmans ansvar för den ekonomiska och sociala misären i Chile – utan att därvid citera Chilekommittén. *AB* skriver: ”Milton Friedman och hans medhjäl- pare Arnold Harberger besökte Chile så sent som i mars förra året. De föreläste om ekonomi och gav sina f. d. elever i landet goda råd om hur Chile-juntan skulle få ordning på sin bankrutta ekonomi.” Efter detta besök utsågs ett par chilenska ekonomer, som utbildats vid University of Chicago, till ”superminister för ekonomisk ko- ordination” respektive till ekonomiminister. Friedmans råd, som gick ut på att bekämpa den mycket höga inflationen i Chile, ”innebar att militären ökade arbetslösheten, sänkte sociala utgifterna, min- skade nödhjälpsarbetet och höjde anslag till polis och militär.” Le- daren i samma tidning slutar med följande provocerande antydning: ”Nästa gång ger kanske herrarna i Vetenskapsakademien ekonomi- priset postumt till någon av Nazitysklands ekonomer.”

Övriga storstadstidningar – liksom landsortspressen – utgår i större

utsträckning från Vetenskapsakademiens pressmeddelande, men citerar ofta Bentzel och Chilekommittén. Den sistnämnda ofta i en separat notis.

Samtliga större svenska tidningar vidarebefordrade således Chilekommitténs anklagelser utan egna kommentarer, utan att kontrollera riktigheten i dessa sensationella uppgifter och utan att låta den anklagade nobelpristagaren komma till tals. Milton Friedmans förmenta stöd till den chilenska militärdiktaturen kom så småningom att utlösa en proteststorm i Sverige mot Vetenskapsakademiens val av ekonomipristagare.

Nyhetsrapporteringen under resten av oktober och november bestod av notiser om de protester mot ekonomipristagaren som inkom från olika institutioner och sammanslutningar. Ett stort antal protestbrev från lokala Chilekommittéer, Chileaktivister och privatpersoner, alla med likalydande innehåll, publicerades i landsortspressen.

DN (3.12) rapporterar under rubriken "Protest mot ekonomipriset: Nobelkommittén bör inför rätta" att Lidingös socialdemokratiska arbetarkommun ställt en motion till sin distriktskongress i vilken de hävdar att valet av ekonomipristagare bör prövas rättsligt. Tidigare anklagelser upprepas: Friedman har varit rådgivare åt militärjuntan i Chile, bär ansvar för utvecklingen i Chile, etc. I samma reportage försvarar professor Lundberg Vetenskapsakademiens val med motiveringen att priset är opolitiskt och att Milton Friedman har erhållit priset för sina rent vetenskapliga insatser. Hans Göran Franck, advokat och ordförande i internationella Chilekommissionen, säger till *DN* bl. a.: "Jag har själv på nära håll sett massfattigdomen i Chile och har svårt att förstå, varför Friedmans insatser där skall ses som geniala . . . Milton Friedman har ibland gått så långt i sina rekommendationer att t. o. m. juntan ryggat inför dem."

Nyhetsrapporteringen och debatten om Milton Friedman kom i gång på allvar under veckan omkring nobelprisutdelningen. Den inleddes med ett stort reportage på *DN*'s ekonomisida den 5.12. Artikelnen var skriven av *DN*'s börskommentator Sven-Ivan Sundqvist, som intervjuat Friedmans kollega (rektorn för nationalekonomiska institutionen vid University of Chicago) Arnold Harberger

i Chicago. Professor Harberger motsäger därvid Chilekommitténs anklagelser mot Friedman på flera punkter. Bl. a. säger han att det är han själv och inte Friedman som varit engagerad i Chile. Harberger, som är gift med en chilenska, har besökt landet ett 50-tal gånger under 20 år. Men varken han eller Friedman har varit rådgivare åt juntan som de båda ogillar. Friedman har dessutom bara varit i Chile och föreläst under en 6-dagarsvistelse i mars 1975. Han har tackat nej till ett hedersdoktorat vid ett privat universitet i Chile av rädsla för att det skulle kunna uppfattas som en sympatityttring.

I Sundqvists artikel redogörs även för Chiles ekonomiska problem, främst den galopperande inflationen. "Under året före Allendes fall ökade inflationen i Chile i en sådan takt att vi tidigt 1973 spådde kaos och att någonting drastiskt skulle komma att hända" säger Larry Saastad, en annan av Chicagoskolans latinamerikanska experter." Inflationen uppgick 1973 till 300 % och steg till 500–600 % efter kuppen hösten 1973. Enligt Harberger lyckades de f. d. Chicago-eleverna, när de fick inflytande i Chile våren 1975, att få ner inflationstakten till under 200 %. Men, säger Harberger, "inte förrän de kommer ner till 70 à 80 % så har de ekonomiska instrument att arbeta med som de har lärt sig hos oss i Chicago. Vi behärskar inte ekonomisk politik när ett lands inflation överstiger 100 %."

Vidare nämns att Friedman har varit konsult åt riksbanken i Jugoslavien, rest i Sovjet, varit i Brasilien och föreläst i Chile och att han inte tycker om regeringen i några av dessa länder. Han anser det inte omoraliskt att ge råd om råden går ut på att på sikt skapa frihet och förbättra medborgarnas villkor. (Dessa uttalanden förefaller hämtade från en artikel av honom själv i Wall Street Journal 27.10.75. SvD den 7.12 citerar ur samma artikel under rubriken "Kritiserad nobelpristagare i svaromål: Inte fel ge råd som kan skapa frihet.")

Drygt en och en halv månad efter Chilekommitténs anklagelser mot Milton Friedman för att han varit ekonomisk rådgivare åt den chilenska militärjuntan, åkt i skytteltrafik mellan Santiago, Chile och USA, kommer en dementi i svensk press av dessa uppgifter. Men vid det laget hade proteststormen nått sådan styrka att den ej kunde hejdas.

Samma dag som Sundqvists artikel (5.12) återges i *DN* på nyhetsplats två öppna brev till Vetenskapsakademien, i vilka man protesterade mot valet av Milton Friedman till pristagare i ekonomi. Det ena hade undertecknats av 33 lärare och forskare vid nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet och det andra av 25 lärare, forskare och administrativ personal vid Handelshögskolan och Ekonomiska forskningsinstitutet i Stockholm. I det förra sägs bl. a.: "Låt vara att Milton Friedman utvecklat delar av den ekonomiska teorin. Ovedersägligt är emellertid att Friedman starkt försummat de sociala konsekvenserna av sina ekonomisk-politiska rekommendationer. Detta är särskilt märkbart i ett land där Friedman och andra medlemmar av den s. k. Chicagoskolan har ett direkt avgörande inflytande på den ekonomiska politiken, nämligen i Chile. Den där förda politiken, som främst syftar till att minska inflationen, har inneburit massarbetslöshet, lägre löner samt levnadsförhållanden för de breda folklagren, vilka bäst kännetecknas av begreppen halvsvält och svält." I det senare heter det bl. a.: "Han /Friedman/ och hans lärjungar har fungerat som rådgivare till militärdiktaturerna i Brasilien och Argentina och har tillsammans med Chilejuntan lagt upp riktlinjerna för den ekonomiska politiken i Chile, med känt resultat: rekordhög inflation och arbetslöshet samt en inkomstpolitik som otvetydigt kan klassas som ekonomiskt folk-mord."

I ett tredje brev, som ursprungligen skrivits som svar på en annan protestskrivelse, försvarar professor Erik Lundberg valet av Friedman till ekonomipriset. Där sägs bl. a. att Friedmans banbrytande vetenskapliga insatser gör honom utan allt tvivel värd prisets och det "är orimligt att tänka sig att Vetenskapsakademien skall ta hänsyn till priskandidaters besök och rådgivning i olika länder." Vidare: "Observera att Friedman med starkt patos omfattar tron att en stark inflation är oerhört skadlig och omöjliggör upprättandet av en mer demokratisk styrelse och en relativt fri ekonomi. Friedman erkänner klart att en hård penningpolitik, som skall stoppa en stark inflation, medför arbetslöshet och socialt elände under en övergångsperiod. Men han hävdar med bestämdhet att det blir ännu värre om man

väntar och låter inflationen explodera.”

I en ledare i *AB* (6.12) bemöts Sundqvists artikel på följande sätt: ”Sundqvists påstående att Friedmans kritiker i Sverige saknar ekonomisk kunskap håller inte”, enligt *AB*, när ”stora grupper ekonomer och forskare i landet också fördömer Friedmans pris.” Vidare säger *AB* att vetenskap inte kan skiljas från politik och ”exemplet Chile måste då framhållas som uttryck för Friedmans teorier omsatta i praktiken.” Chiles nuvarande finans- och ekonomiministrar är Friedmans elever från University of Chicago och utnämndes tre veckor efter Friedmans besök i Chile. Däremot sägs inte rent ut att Friedman varit direkt behjälplig vid utformningen av den ekonomiska politiken i Chile. Att han ändå hålls ansvarig för den framgång av att *AB* anser att de planerade demonstrationerna mot Friedman i Sverige skall ”ses som ett uttryck för vår solidaritet med det chilenska folket.”

Presskonferensen

Den 7.12 höll Milton Friedman presskonferens i Stockholm. Det var, enligt nyhetsreferaten, en stormig tillställning, där Friedman hårt ansattes för sin roll i och syn på Chile.

DN (8.12) beskriver presskonferensen så här: ”Men det var som om frågorna gled av honom. Småväxt och ihärdigt leende gav han långa svar på allting utan att egentligen göra bilden klarare. Emellanåt blev han arg, nästan rasande, och gav plötsligt många upplysningar i ett andetag. Så sade han t. ex. att han tror mer på den nuvarande militärjuntan i Chile än på den tidigare socialistiska regeringen.” För övrigt upprepade Friedman – enligt *DN*-referatet – att han inte varit rådgivare åt den chilenska regeringen och att han inte kunde hållas ansvarig för om eller på vilket sätt man använder hans teorier. Han sade att han inte skulle tveka att resa till vilket land som helst om han trodde att hans råd skulle komma till nytta. På frågan om han skulle ha rest till Tyskland 1938 svarade han att han skulle ha kunnat göra nytta genom att hålla ett antinazistiskt tal. ”Frihet” är ett ord som sägs återkomma i Friedmans svar. Han citeras: ”Med

frihet menar jag frihet från allt tvång. I mitt samhälle skall alla människor, var och en för sig, få göra precis vad de vill. Men en förutsättning är att detta inte kommer i konflikt med någon annan individs lust att göra vad han vill.”

SvD (8.12) citerar bl. a. följande uttalande av Friedman: ”Jag attackerar från alla håll för att jag tillbringat sex dagar i Chile. Men ingen säger något om mina föreläsningar i Jugoslavien, en annan diktatur. Varför? Det är en dubbelmoral som jag inte förstår.” Vidare: ”Finns det någon i det här rummet som menar att en akademiker skall vägra föreläsa i diktaturer? Hur skall vi då kunna bryta de murar som skiljer länderna åt?”

AB (8.12) gör rubriker av demonstranternas rop: ”Du har Chileblod på dina händer!” Friedmans svaromål under presskonferensen behandlas summariskt i fem meningar, bl. a. denna: ”Sedan presades han hårt under en dryg timme och hann förklara att militärjunten i Chile är bättre än Allendes regim.”

Expressen (8.12) beklagar att presskonferensen inte handlade så mycket om Friedmans ekonomiska teorier, eftersom de hade varit värda att debatteras. Inte minst dem som i svenska öron låter svårsmälta.

Friedmans tillbakavisande av Chilekommitténs anklagelser om att han varit rådgivare åt den chilenska regeringen, hans avståndstagande från denna regim och hans hävdande av den akademiska friheten hade ingen märkbar effekt på debattinläggen i tidningarna under de närmast följande dagarna. Proteststormen fortsatte och gav stoff för långa artiklar och feta rubriker under ytterligare några dagar. Varje nytt uttalande från Chilekommittén uppmärksammades i artiklar på nyhetsplats. Däremot hänvisades inte i dessa artiklar till Friedmans bemötande av kritiken vid presskonferensen.

Protesterna fortsätter

Samma dag som presskonferensen refererades noterar *DN (8.12)* under separat rubrik att humanistiska fakulteten vid Stockholms universitet protesterar mot priset. Enligt fakulteten var beslutet att

tilldela Friedman priset en cynism. På vilket sätt har Milton Friedman gjort mänskligheten nytta? Valet av pristagare har skadat "hela det akademiska samfundets" anseende i Sverige. Motiveringen till protesten var att Friedmans teorier tillämpas i Chile.

SvD (8.12) citerar ett nytt uttalande från Chilekommittén, enligt vilket Friedman har dragit upp riktlinjerna för den ekonomiska politiken i Chile, som har fått så fruktansvärda sociala konsekvenser. Milton Friedman var i Chile i mars 1975, inbjuden av åkeriägarna, dvs. de som strejkade under Allendes tid med finansiellt bistånd från CIA. Hans åsikt då, enligt *SvD*-referatet var att "juntan inte gått tillräckligt hårt fram i sin ekonomiska politik". Friedman förordade en hård nedskärning av de offentliga utgifterna för att bemästra inflationen. "Däremot skulle inte utgifterna för militären och polisen dras ned. 'Chock-politiken', som Friedman själv kallar den, skulle skapa spänningar, som kunde bli ett hot mot juntan och dess ledare Pinochet." (Se s. 61 och 83 för ett bemötande av detta påstående.)

Två dagar senare kommer Chilekommittén till tals igen. *SvD* (10.12) sätter rubriken: "Protesterna mot Friedman fortsätter: Teoretikern bakom förtrycket i Chile". Tor Sellström i Chilekommittén citeras: "Han /Milton Friedman/ är teoretikern bakom exploateringen, utsugningen och folkmordspolitiken i landet." Enligt *SvD* medger Chilekommittén att det främst är "Friedmans lärjunge" Arnold Harberger som sysslat med den ekonomiska politiken i Chile. Men Friedman var i Chile våren 1975 och den föreläsning som han sägs ha hållit där var, enligt Chilekommittén, i själva verket en konferens om hur den ekonomiska politiken skulle utformas. Platsen för denna var inte universitet utan regeringsbyggnaden. Som källa för dessa påståenden åberopar Chilekommittén en bok som givits ut i Chile, "Milton Friedman en Chile".

DN (10.12) sätter rubriken "Riksdagsdebatt om ekonomipriset: 'Skadar vårt anseende.'" Citatet är från C.H. Hermansson (vpk), som tagit upp frågan om bojkottåtgärder mot Chile i riksdagen och samtidigt kritiserat valet av ekonomipristagare. Bl. a. rubricerade han Friedmans påstådda recept till Chile som "ekonomisk folkmords-

politik". I en angränsande artikel, under rubriken "Chilekommittén: Friedman ljugar om Chile" påstår Chilekommittén att Friedman ljög under presskonferensen då han förnekade att han varit rådgivare åt den chilenska regeringen. Chilekommittén hänvisar till att han höll ett föredrag i Chile i mars 1975 i regeringsbyggnaden inför bl. a. regeringsmedlemmar och att han då förordade en ekonomisk "chockpolitik". I början av april erhöll f. d. Friedmানেlever ledande ekonomiska befattningar och den nya politiken började genomföras. Följderna av denna politik har blivit social misär, enligt Chilekommittén.

I en separat notis meddelar DN samma dag också att Fackliga centralorganisationen (FCO) kräver att Nobelkommittén skall ställas inför rätta för att ha gett årets nobelpris i ekonomi till Milton Friedman. FCO:s uppmaning citeras: "Skicka hem Friedman igen, utan utmärkelse." Friedmans "medhjälp som rådgivare åt den brottsliga mördarjunta som trampar Chiles folk under stövelklackarna måste fördömas med avsky."

Enligt *Göteborgsposten* (10.12) har Chilekommittén meddelat vid en presskonferens att de tänker stämna Nobelstiftelsen för stadgebrott med anledning av att Milton Friedman utsetts till ekonomipristagare. Ett 90-tal organisationer sägs stå bakom. Stiftelsens stadgar säger att priset skall utdelas till dem som gjort störst nytta för mänskligheten och detta är, enligt Chilekommittén, oförenligt med valet av Milton Friedman "med tanke på vad Friedman utträttat för militärjuntan i Chile" heter det i *Göteborgsposten*. Tidningen citerar Chilekommittén: "Friedman är inte bara rådgivare, han är arkitekten bakom deras ekonomiska politik. Han är teoretikern bakom den ekonomiska folkmordspolitik som förs i Chile."

AB (9.12) beskriver också den växande proteststormen. I anslutning till protestlistorna från lärare och elever vid nationalekonomiska och statsvetenskapliga institutionerna (vid Stockholms universitet) ger *AB* även denna nya upplysning: "Maud Eduard, forskarassistent, säger till *Aftonbladet*: "Det är bara ett par av de 30 lärarna på statsvetenskapliga institutionen som inte skrivit på uppropet mot Friedman. Bland nationalekonomerna är det bara en professor som avstått." (Se s. 55 nedan för ett bemötande av detta påstående.)

Sydsvenska Dagbladet (10.12) skriver om Milton Friedman och hans bidrag under rubriken "Omstridd pristagare ingen ödmjuk syndare." Bl. a. noteras att "vad så många ogillar är att han /Friedman/ (kanske snarare hans läror) spelat roll i Chilejuntans försök att bemästra sin inflation på sisådär 200–300 procent." "Eftersom han /Friedman/ är både elak och ironisk undrar han säkert över vad som sagts om hans råd varit sociala och goda."

I en angränsande artikel citeras en chilensk ekonom i Sverige, J. Burgos, som säger att Friedmans chockmedicin för Chile "nu hunnit skada en hel generation chilenska barn, som får hjärnskador av den fattiga och dåliga kost de äter." "Nu har det gått ett och ett halvt år sedan den Friedmanska metoden började tillämpas. Men vi har inte sett skymten av några 'bättre tider', säger Burgos".

Som de här referaten visar skedde det en glidning i Chilekommitténs anklagelser mot Friedman. Tidigare anklagelser om att Milton Friedman sedan kuppen åkt i "skytteltrafik" mellan Santiago och USA, varit (anställd som) rådgivare till Chilejuntan, dragit upp riktlinjerna för den ekonomiska politiken i Chile övergavs gradvis sedan dessa motsagts av såväl Sundqvists artikel som Friedman själv vid hans presskonferens i Stockholm. I stället sades han indirekt bära ansvaret för den ekonomiska politikens utformning i Chile. Hans ansvar kunde, tycktes man mena, delvis hänföras till det som även gjorde att han belönades med nobelpriset, nämligen att han har utvecklat teorin om inflationens orsaker och sambandet mellan inflation och arbetslöshet. Delvis kunde det hänföras till att han förordat en politik för inflationsbekämpning i Chile som baseras på denna teori i ett föredrag i Chile inför bl. a. regeringsmedlemmar.

Den 10 december ägde den högtidliga utdelningen av nobelpriset rum i Konserthuset. Utanför demonstrerade 4 000–5 000 personer. Ett 100-tal organisationer hade anslutit sig till Stockholms Chilekommittés protest mot valet av Milton Friedman till ekonomipristagare. I ett tal vid demonstrationen upprepades bl. a. att man tänkte stämma Vetenskapsakademien för brott mot Nobelstiftelsens stadgar. Demonstranterna ropade: "Friedman mördare" och "Inte en peng till juntans dräng". Inne i konserthuset reste sig en av gästerna

just som Friedman skulle motta sitt nobelpris, vecklade ut en banderoll med texten "Frihet åt Chile" och ropade "Stoppa kapitalismen". Mannen övermannades och fördes till kriminalpolisen. (DN, SvD, Sydsvenska Dagbladet, Göteborgstidningen, 11.12, bl. a.)

Den 13.12 höll Friedman sin nobelföreläsning i Handelshögskolans fullbesatta aula inför en entusiastisk publik, bestående av främst ekonomer och ekonomistuderande. Det fanns inte plats för alla som ville in och flera hundra personer måste avvisas. (SvD, New York Times 14.12, bl. a.) Ämnet var "Inflation och arbetslöshet", dvs. de teorier som enligt Chilekommittén och andra bedömare ligger till grund för "folkmordspolitiken" i Chile. Med hänsyn till detta var rubriken i t. ex. DN 14.12 jämförelsevis finstilt (jämfört med tidigare rubriker). Sakliga referat av föredraget återfanns i bl. a. DN, SvD och Expressen 14.12. Friedman gav inledningsvis sin syn på det bemötande han fått i Sverige: "Jag måste i ärlighetens namn medge att det är påfrestande att framträda under sådana här förhållanden. Vi får dock inte gå tillbaka till förhållandena under 30-talet, då människor drog sig in i sin privata sfär i stället för att öppet stå för sin övertygelse." (SvD 14.12.)

Efterdyningar

Med detta sattes punkt för nyhetsrapporteringen kring Milton Friedmans nobelpris. Två ytterligare händelser, som av många sammankopplades med valet av Friedman till ekonomipristagare, rön te en del uppmärksamhet i pressen. Den ena var en stort uppslagen artikel av professor Gunnar Myrdal på DN's kultursida 14.12, i vilken han kritiserar sättet på vilket ekonomipristagaren utses i Vetenskapsakademien. Han framför också åsikten att det inte borde ha instiftats ett nobelpris i ekonomi och att detta pris kan skada Vetenskapsakademiens anseende. Anledningen, enligt Myrdal, är att nationalekonomin är en "mjuk" vetenskap som oundvikligen blir sammanblandad med värderingar och politiska ställningstaganden. Detta gäller inte på samma sätt "hårda" vetenskaper såsom fysik och kemi. . . Myrdal vill inte vara med i beslutet om pristagare i ekonomi, så att han därmed blir förhindrad att uttala sig i debatten. Han säger

sig vidare ångra att han inte själv tackade nej till sitt eget pris.

Dagen därpå uttalar sig professor Lundberg för TT (DN 15.12) och kallar Myrdals skildring av hur prisbesluten fattas som "illa-sinnad". En annan medlem av priskommittén, professor Assar Lindbeck, säger per telefon från USA att "Det vore ett totalt nederlag för forskning och intellektuellt liv om vi inte kunde bedöma forskarnas insatser oberoende av deras politiska åsikter."

Myrdal återkommer på DN's kultursida 29.12. Han hävdar då att Milton Friedman själv bär ansvaret för kritiken som framförts mot honom i Sverige. Bl. a. säger han att Friedmans nobelföreläsning var "rent politisk, avslöjande att han själv inte drog någon klar vetenskaplig gräns mellan vetenskap och politik". (Se s. 99 ff. för citat ur denna föreläsning.) Myrdal hänvisar också till Friedmans ovan nämnda kommentarer rörande debattklimatet i Sverige. Samma dag i DN talar Erik Lundberg å priskommitténs vägnar och säger att man inte ångrar beslutet att ge Friedman priset.

Den andra händelsen, som av många sammankopplades med kritiken av Vetenskapsakademien för valet av ekonomipristagare, var TV 2 Rapports avslöjande på Nobeldagen att en del av Vetenskapsakademiens långgivning gått till den s. k. grå och svarta fastighetsbranschen. Rapport hade kommit över en lista över Akademiens låntagare och fann att "åtskilliga av de s. k. fastighetshajarna har alltsedan 1960-talets början lånat pengar ur Vetenskapsakademiens fonder". (Rapport 15.12.) Avslöjandet ledde till rubriker i tidningarna och föranledde ett replikskifte i DN mellan Vetenskapsakademiens ständige sekreterare, professor C. G. Bernhard och de ansvariga reportrarna på Rapportredaktionen. Bernhard (DN 22.12.76 och 3.1.77) redogör därvid för Akademiens förvaltning av sina fonder, som han säger är den normala för liknande institutioner, och anmärker på Rapports val av tidpunkt för avslöjandet, nämligen på Nobeldagens kväll. Själv ombeds han kommentera avslöjandet i Konserthusets trappa. Mats Hallgren och Leif Söderström på Rapport svarar att tidpunkten bestämdes av att "det råkade faktiskt vara så att vårt material blev färdigbearbetat och slutkontrollerat just denna dag". (DN 28.12.)

Ledarkommentarer rörande den svenska Friedman-debatten

Efter Milton Friedmans presskonferens och hans dementier av bl. a. sin föregivna roll i Chile som rådgivare började flera tidningar på ledarplats att ta avstånd från det sätt på vilket den svenska debatten om Friedman förts. Ledarkommentarerna förefaller emellertid följa partilinjer relativt väl. Den borgerliga pressen kritiserar således det intoleranta debattklimatet och försvarar den individuella och akademiska friheten, medan den socialdemokratiska pressen fortsätter anklagelserna mot Friedman och kritiken av Vetenskapsakademien. I DN, politiskt oberoende, framförs (karaktäristiskt nog?) via två ledarskribenter båda ståndpunkterna. Här är några referat.

GT (liberal) 8.12 frågar: "Skall nobelpriset vara ett åsiktspris?" "Det otrevliga i denna lätt hysteriska debatt om Friedman är att många personer, däribland en del lärare vid Handelshögskolan i Stockholm, på fullt allvar menar att Friedman inte borde få ekonomipriset för att han visat prov på politisk aningslöshet genom sina kontakter med Chile. . . Man kan kritisera Friedman för bristande renlärighet och konformism. Men detta har inte med hans vetenskapliga produktion och kompetens att göra. Nobelpriset får inte bli ett åsiktspris, där vetenskapsmän med en konservativ eller socialistisk världsåskådning – eller avsaknad av politisk åskådning – utesluts från möjlighet att få priset. . . Det ligger en obehaglig intolerans och intellektuell ohederlighet i kritiken av Friedmans ekonomipris grundad på besöket i Chile."

I *SvD (moderat) 9.12* heter det: "Behandlingen av Milton Friedman, årets nobelpristagare i ekonomi, är ett vackert exempel på att en vilseledande och vinklad kampanj kan drivas så hårt och målmedvetet att den blir trodd." Därefter anmärker ledaren att DN ett par dagar efter Sundqvists artikel som "vittnade om de överdrifter och felaktigheter som spritts beträffande både Friedman och /Chicago-/skolan" ägnar halva kultursidan åt en artikel av den kända filosofiprofessorn von Wright, där alla de tidigare klichéerna förs fram. "Han /von Wright/ talade om Friedman som en förespråkare för 'djungeleekonomi' och utnämnde honom till en 'mänsklighetens ska-

degörare'. Det är raska tag av en vetenskapsman som talar om en annan disciplin än sin egen!"

Sydsvenska Dagbladet (liberal) 12.12 skriver på ledarplats att man kan ha vilken uppfattning man vill om Friedmans ekonomiska teorier och deras effekter om de tillämpas, men kvar står hans rätt att framföra dem. Det är groteskt att göra honom ansvarig för politiken i Chile på grund av att han hållit några föreläsningar i ekonomi. Det "blir ännu mer groteskt när demonstranternas talkörer låter roppen 'Friedman mördare' eka mellan husväggarna". Rätten att få fritt demonstrera måste vi värna om, men, slutar ledaren, sådana utslag av "demonstrationspsykos" kan "beklagligtvis . . . inge många olust inför demonstrationer överhuvudtaget".

I *DN (oberoende) 12.12* skriver signaturen JMF om Friedman-debatten bl. a. följande: "Att Chilekommittén har tagit tillfället i akt att reagera och demonstrera är lätt att förstå. Men det har givit en viss snedbelastning åt debatten om Friedmans pris. Friedman och hans försvarare har förnekat att han fungerat som juntans rådgivare. Men detta är ett sidospår. Viktigare är, vad Chile beträffar, att de män som i dag i Pinochets regering bär ansvaret för en ekonomisk politik under vilken massorna lider av arbetslöshet, svält och umbäranden är skolade till ekonomer av Milton Friedman och hans kollegor i Chicago. . . ." "Personalen vid Institutet för social forskning, en av flera forskningsinstitutioner som har tagit avstånd från priset till Friedman, tar i ett öppet brev till Vetenskapsakademien ett vidare grepp: Milton Friedman har levererat den teoretiska motiveringen för det systematiska vidmakthållande av en orimlig arbetslöshet, som nu pågår i många länder." JMF förefaller ansluta sig till denna värdering och avslutar med uppmaningen: "Avskaffa ekonomipriset!"

Dagen därpå (*13.12*) tar den andre ekonomiske ledarskribenten i *DN* under signaturen Sander till orda. Han läxar upp kollegorna både i sin egen och i andra tidningar så här: "Den mest utskälde i landet, för tillfället, är Milton Friedman. Kritikerna förklarar i sina upprop och resolutioner att han är ansvarig för Chilejuntans svältpolitik, att han har blod på sina händer och predikar nöd och elände;

de karakteriserar honom som en mänsklighetens skadegörare, förtryckets ekonom, som en man av samma anda som Hitlers rådgivare och de underkänner hans ekonomiska teorier med argumentet 'djupt reaktionära'. Detta är ett urval reflektioner hämtade från de största tidningarnas kultursidor".

Sander fortsätter: "Är Milton Friedman direkt och fullständigt ansvarig för den misär och arbetslöshet som drabbat Chile? Detta är själva utgångspunkten för kritiken och samtidigt det som skulle bevisats. . . Invektiv är uttrycket för talarens och skribentens egna känslor, argument innehåller fakta eller logiska samband som är relevanta för ett resonemang. Skillnaden är inte oväsentlig. Antingen har Friedmans kritiker glömt bort den. Eller också struntar de i den. Därmed struntar de också i det krav på rationalitet som är nödvändigt för all intellektuell debatt".

SvD (moderat) 13.12 kommenterar Fahlströms ledare i DN med dessa ord: "Andemeningen i DN måste vara att Friedman gjort fel när han inte nöjt sig med att skriva digra teoretiska luntor av intresse blott för en begränsad grupp andra vetenskapsmän. . . DN-skribentens råd till vetenskapsmän som aspirerar på ett nobelpris skulle med andra ord vara: Forska bara, men se för all del till att Edra rön inte kommer i konflikt med välfärdsstatens värderingar!"

AB (s) 13.12 kommenterar debatten bl. a. så här: "Man kan bortse från pajaser av typen Ramel /Nobelstiftelsens VD/ och studera vad seriösa Friedmanförsvarare som professor Erik Lundberg har att säga. Han erkänner åtminstone att det finns anledning att diskutera en forskares moraliska ansvar. Men han kommer . . . till slutsatsen att Friedman 'utan tvivel känner en forskares ansvar och söker lösningar till mänsklighetens bästa'. Men kritikerna kan, enligt AB, visa på bl. a. följande fakta. "Friedman har i politisk-ideologiska böcker betraktat fackföreningsrörelsen som frihetsinskränkande och dömt ut väsentliga delar av välfärdspolitiken med samma motivering. En bred opinion i Sverige anser inte att hans omdöme och värderingar är 'till mänsklighetens bästa'."

Några exempel från den socialdemokratiska landsortspressen visar att ståndpunkterna i Friedmandebatten följde partipolitiska linjer.

Nya Norrland (s) 8.12 på ledarplats: "Den omstridde ekonomipris-tagaren Milton Friedman tillbakavisade de anklagelser som riktats mot honom vid en presskonferens i Stockholm i går. Allt har miss-uppfattats, menade Friedman. Så är olyckligtvis inte fallet. . . Vi beklagar att akademien drar Alfred Nobels minne i smutsen på det viset." *Smålands Folkblad (s) 9.12*: "Arbetsmarknadsminister Per Ahlmark som skapar lagar för att hindra utläningar från att komma hit borde omedelbart utvisa Friedman. . ." *Västerbottens Folkblad (s) 10.12*: "Friedmans roll i Chile kan inte – som han själv och va-pendragarna i högerpressen vill – reduceras till att han bara 'gäst-föreläst' där i sex dagar. Chile i dag är inte ett fritt land där ve-tenskapen är fri. Vad 'gästföreläsandet' därför i praktiken inneburit är, som en ekonom skrev i DN i går, att Friedman hjälpt juntan att ge 'vetenskaplig prestige åt dess hungerpolitik'." *Östra Småland (s) 10.12*: "Vi har en kuslig känsla av att Friedman skulle ha kunnat försvara Hitler på samma grunder som har prisar Pinochet." Tid-ningen anser att Vetenskapsakademien har slagit "skandalrekord i nobelprissammanhang".

3. Pressrapporteringen i USA

Nyheten om valet av Milton Friedman till årets nobelpristagare i ekonomi, liksom besluten om årets övriga pristagare, telegraferades ut till samtliga tidningar i USA av de internationella nyhetsbyråerna AP och UPI. Den 15 oktober fanns artiklar med likalydande innehåll i storstadstidningar och landsortstidningar utan egna utlandskorrespondenter över hela landet.

Flertalet tidningar följer *AP* telegrammen (bland de större tidningarna kan nämnas t. ex. Detroit Free Press och Los Angeles Herald Examiner). I dessa beskrivs Friedman som ledaren för den amerikanska konservativa traditionen och som en extern skribent i *Newsweek*. Vetenskapsakademiens motivering för valet av Friedman citeras helt kortfattat. Därefter betonas att valet av Friedman uppenbarligen var kontroversiellt. *AP* åberopar informerade källor i Vetenskapsakademien och säger att valet av Friedman följde en osedvanlig och hetsig debatt. Sammanträdet inom Akademien för att godkänna prisvalet, vanligtvis en formalitet, varade i ett par timmar. Enligt *AP*'s källor var några medlemmar kritiska mot Friedmans politiska roll som rådgivare till förre republikanske presidentkandidaten Barry Goldwater och vad sagesmännen kallade hans "oför-siktiga" och "ovetenskapliga" kolumner i *Newsweek Magazine*.

AP noterar att prisvalet möttes av arga protester från svenska vänstergrupper som anklagar Friedman för att "ha hjälpt den chilenska juntan genom att dra upp riktlinjerna för dess ekonomiska politik". Men *AP* – i motsats till den svenska pressen vid samma tidpunkt – visste också att informera: "Friedman reste till Chile för 1 1/2 år sedan för att ge föreläsningar och seminarier och militärjuntan som tog makten 1973 har infört en hård penningpolitik som speglar synsättet hos Friedmans 'Chicago-skola'. Vänner /till Friedman/ förnekar att Friedman fungerade som rådgivare till den chilenska regeringen."

The New York Times 15.10 (nationell spridning) inleder med att säga att Milton Friedman belönades inte med 1976 års ekonomipris för sina högerbetonade åsikter – dessa fördröjde sannolikt utnäm-

ningen några år – utan för vetenskapliga insatser som anses helt fristående från politiska värderingar. Artikeln utgör därefter en kun-
nig beskrivning av dessa insatser, liksom av det inflytande hans
tänkande fått på praktisk politik i USA. Avslutningsvis heter det:
”Utan att förneka hans briljans anser många av Dr Friedmans kritiker
att han är för dogmatisk och säger att han uppvisar mer politisk
bias i sitt vetenskapliga arbete än han själv är medveten om. Hans
uppfattning att ekonomi kan existera fristående från politik förklarar
den okänslighet han verkar ha inför skälen till att några liberala
politiska kritiker anser att han borde avhålla sig från att ge råd till
politiker i länder som Chile eller Sydafrika.”

På ledarplats i samma tidning sägs bl. a. att Friedman länge har
hävdat att nationalekonomi existerar som vetenskap fristående från
politiska och moraliska värderingar och att Nobelkommittén uppen-
barligen har besegrat eventuella tvivel de hade på denna punkt. ”Pro-
fessor Friedman förtjänar verkligen nobelpriset för dessa bidrag /som
han fått priset för/ – och, i ännu högre grad, för att ha demonstrerat
den fortsatta giltigheten av Adam Smiths insikter om hur fria mark-
nader tjänar det allmänna bästa.

Den fråga som kvarstår för efterföljare till båda professorerna Smith
och Friedman är emellertid om en överdriven version av marknadens
effektivitet kan vara till det allmännas nackdel genom att den leder
till försummelse av åtgärder som behövs för att skydda människors
hälsa och välfärd i en högt industrialiserad och massorganiserad
värld.” Ledaren reserverar sig således mot en överdriven tro hos
Friedman på den fria marknaden men noterar avslutningsvis att
”... när han har ägnat sin produktiva förmåga åt detta – som i
förslag till reformer av socialvården, av statliga regleringar och av
det internationella monetära systemet – har han i hög grad bidragit
till det allmänna bästa”.

The Washington Post 15.10 (nationell spridning) observerar att
Friedmans utnämning välkomnades allmänt av andra ekonomer,
även av dem som varit hans intellektuella antagonister, men kri-
tiserades skarpt av motståndare till militärjuntan i Chile. Friedman
– liksom andra Chicago-ekonomer – sägs ha varit rådgivare till juntan,

men man noterar att Friedman inte stöder regimen utan anser att det inte är "fel för en ekonom att ge tekniska ekonomiska råd till den chilenska regeringen". Paul Samuelson, tidigare ekonomipris-tagare och en av Friedmans "kritiker sedan gammalt", citeras: "Friedman är en av de stora ekonomerna i vår tid. Han har gjort arbete inom fyra eller fem områden, där vart och ett hade rättfärdigat priset".

I reportaget omnämns vidare Vetenskapsakademiens motivering av prisvalet, Friedmans betoning av penningpolitikens roll samt det stora inflytande hans monetära teorier fått på faktisk politik i USA och Västeuropa under senare år. Friedmans ekonomiska filosofi sägs även omfatta annat än betoningen av penningmängden: han är motståndare till en stor offentlig sektor och hans "tro på fria marknader och fri konkurrens är praktiskt taget fullständig".

Några uttalanden av Walter W. Heller, tidigare ordförande i presidentens Council of Economic Advisers, i vilka han är kritisk mot Friedmans syn på penningpolitiken återges även. I ett brev till *The Washington Post* (1.11.76) protesterar emellertid professor Heller mot att hans positiva omdömen om Friedman "tyvärr kom bort på golvet i klipprummet". Heller säger där att han även sagt följande om Friedmans pris, vilket även citerats i en annan tidning: "Han borde ha fått priset för länge sedan. Trots alla min meningsskiljaktigheter med Milton, förtjänar han det för att 1) han är briljant; 2) han har gjort betydelsefulla forskningsinsatser; 3) han har haft stor inverkan på ekonomisk politik världen över".

I *The Wall Street Journal* 15.10 (nationell spridning) beledsagas nyheten om Friedmans pris med gratulationer till Vetenskapsakademien på ledarplats. "Akademiens val gör dess medlemmar heder. Mr Friedman är utan tvekan den mest originelle och inflytelserike ekonomen sedan John Maynard Keynes. . ." säger ledaren.

The Christian Science Monitor 20.10 (nationell spridning) kommenterar på ledarplats den långvariga diskussionen i Vetenskapsakademien i samband med Friedmans prisutnämning. "Vad Akademiens medlemmar enligt uppgift var oroade över var Mr Friedmans roll som rådgivare till konservativa politiker (såsom Barry Goldwater

1964) och hans journalistiska verksamhet, speciellt hans regelbundna bidrag i Newsweek. Dessa aktiviteter ansågs på något sätt opassande för en sann vetenskapsman.

Lyckligtvis blev sådana invändningar inte avgörande. De flesta ekonomer, vare sig de stöder Friedmans monetarism eller ej, är eniga om att han aldrig låter politisk bias påverka hans objektiva, vetenskapliga omdöme, att han följer resultaten dit de leder honom. Och om han på det begränsade utrymmet i en tidskriftskolumn . . . måste förenkla något . . . och översätta komplicerad ekonomisk teori till ett för lekmannen begripligt språk, är inte detta en helt riktig roll för en vetenskapsman? . . . Han förtjänar priset för sina vetenskapliga insatser men också för den tjänst han har gjort genom att föra ut sina teorier till en större krets (eng. the larger market place of ideas)".

The International Herald Tribune 23–24.10 i en signerad kolumn, sällar sig till dem som anmärker att det förmodligen var hög tid att Friedman belönades med nobelpriset och säger bl. a.: "Man behöver inte hålla med om Friedmans högerbetonade laissez-faire filosofi för att erkänna en stor begåvning och lärare, liksom mannens beslutsamhet, mod och chockvärde för ekonomer". I artikeln sägs att mycket av vad Friedman fört fram ansågs kontroversiellt och chockerande till en början men har sedermera kommit att accepteras. "Det är därför det är så svårt att ignorera Friedmans idéer. Vare sig det gäller prisindexering, negativ inkomstskatt, en frivilligarmé, eller ge föräldrar skattepengar och låta dem själva välja sina barns utbildning – hur oortodoxt det än låter – så har ekonomer kommit underfund med att det är bäst att de lyssnar när Milton talar." För övrigt beskrivs han som briljant och engagerande, en som "genom åren specialiserat sig på att höja blodtrycket på sina ekonomkollegor och på regeringsföreträdare" och en som "utan tvivel är en betydelsefull och inflytelserik man, kanske i klass med Keynes".

Newsweek 25.10 (veckotidskrift), som nu sett båda sina ekonomiska kolumnister belönade med nobelpriset (den förste var Paul Samuelson), ger en mycket uppskattande beskrivning av både Friedmans insatser och hans person. Bl. a. skriver man: "Flertalet ekonomer anser att han kunde utan vidare ha vunnit priset för endera av de

tre bidrag som angavs i prismotiveringen av Nobelkommittén". Och han beskrivs som oerhört charmig, intellektuellt orädd, alltid glad och vänlig, skicklig och roande debattör och samtidigt hövlig, egenskaper som "vunnit honom vänner i alla ekonomläger och en ovanlig grad av berömdhet".

Detta påstående bekräftas i en angränsande artikel av professor Paul Samuelson, en av de första nobelpristagarna i ekonomi. Denne, som räknas som en social-liberal ekonom och som en av de främsta företrädarna för den "Keynesianska" skolan, lovordar Friedmans vetenskapliga insatser och hans personliga kvaliteter i liknande ordalag. Förutom de i inledningen citerade omdömena om Milton Friedman säger Samuelson om honom att han är "en ekonoms ekonom". Och om "Chicago-skolan" att: "MIT, Harvard, Oxford och varje första klassens nationalekonomiska institution skulle känna sig fattig och ensidig om den fruktbara Chicago-synen inte fanns representerad bland lärarkåren. Detta nya faktum kan tillskrivas en stor ledare". Han avslutar artikeln med dessa ord: "Det faktum att han och jag, trots våra skiljaktigheter i ekonomisk-politiska och vetenskapliga frågor, har förblivit goda vänner i över 40 år säger kanske något om oss, men t. o. m. mer vågar jag tro om nationalekonomi som en vetenskap".

Även *Business Week* 1.11 (veckotidskrift) inleder med att konstatera att ett brett spektrum ekonomer ansett att Friedmans utnämning borde ha kommit mycket tidigare. Den två sidor långa artikeln ägnas åt en beskrivning av Friedmans vetenskapliga insatser och den inverkan han haft på praktisk politik. Men det betonas att hans "högerbetonade radikalism" har betytt att han har många kritiker. Exemplet Chile förs fram och protesterna mot prisutnämningen från den svenska Chilekommittén omnämns. Friedmans tillbakavisande av beskyllningarna i Chilefrågan återges också, liksom hans åsikt att inte minst *Business Week* (12.1.76) visat prov på ansvarslöshet i sin behandling av den. Avslutningsvis sägs att trots all kontrovers så är Friedmans akademiska ställning numera befast och att det viktigaste beviset härpå är kanske den respekt som hans akademiska meningsmotståndare nu visar honom. "Som både förre ekonomi-

pristagaren Kenneth J Arrow och Yaleuniversitetets James Tobin, en ledande företrädare för den ny-Keynesianska skolan, uttrycker det så är Friedmans nobelpris 'rikligt förtjänad för vetenskapliga insatser'."

Fyra tidigare nobelpristagare (ej i ekonomi) protesterade mot valet av Milton Friedman till ekonomipristagare i brev till *The New York Times*. (24.10.) Detta rörde en viss uppmärksamhet främst på grund av de celebra underskrifterna. Det ena, som undertecknats av George Wald och Linus Pauling, utgår från en artikel i *The Nation* (28.8.76) skriven av en chilensk ekonom (Letelier) i vilken han hävdade att Friedman är en inofficiell rådgivare till de ekonomer som nu styr Chile (se s. 32). I brevet bemöts Friedmans tes att det inte är fel att ge ekonomiska råd till Chiles regering, lika lite som för en läkare att ge tekniska råd till samma regering för att stoppa en epidemi. Författarna svarar att en läkare skulle bota en sjuk brottsling men han skulle inte hjälpa honom att begå sitt brott. Därefter uppräknas den chilenska juntans brott.¹

Det andra brevet var skrivet av David Baltimore och S E Luria, som fann det störande att Friedman belönats med nobelpriset vid en tidpunkt när vetenskapsmannens sociala ansvar förts fram med en sådan tyngd. De säger sig grunda sig på uppgifter i *The New York Times* om att professor Friedman skulle ha varit rådgivare till och stött militärjuntan i Chile.

Förutom insändare har vi bara funnit ett odelat kritiskt inlägg om Friedmans pris i det tillgängliga pressmaterialet. Det återfinns i veckotidskriften *The Nation* (20.11) som öppet tar avstånd från Friedmans tes att politik och ekonomi går att skilja på. I artikeln hävdas att Friedman med gott samvete kan arbeta för varje land som bekänner sig till ett kapitalistiskt system, även diktaturer.

I en signerad artikel i veckotidskriften *The New Republic* (6.11) avvisas insändarna i *The New York Times*, liksom all kritik av Friedmans pris som sammanhänger med dennes politiska värderingar.

¹ De uppräknade brotten har emellertid inte något nödvändigt samband med den förda ekonomiska politiken.

För övrigt sägs i denna artikel att "för några verkade nobelpriset i ekonomi till Milton Friedman lika befängt som ett fredspris till Idi Amin eller ett litteraturpris till Spiro Agnew. Men bland ekonomer, oavsett politisk färg, fanns det ingen som inte såg det som ofrånkomligt och naturligt".

The Wall Street Journal den 10.12 reagerar också mot denna typ av kritik på ledarplats. Där skriver man: "Han /Milton Friedman/ ägnade två timmar på en presskonferens /i Stockholm/ i torsdags inte åt att förklara sina ekonomiska teorier utan åt att försvara sig mot anklagelser för att han på något sätt skulle vara ansvarig för diktaturen i Chile. Myten att Mr Friedman är en ekonomisk rådgivare till den chilenska juntan är nu graverad i sten. För den som kan vara intresserad av fakta i denna fråga, så fanns de återgivna på denna sida den 10 dec. . . Hur ihållande myten är demonstrerades när fyra nobelpristagare skrev två brev till *The New York Times* och protesterade mot Friedmans pris . . . Vi finner det svårt att föreställa oss under vilka omständigheter *The New York Times* skulle ha rapporterat att Mr Friedman skulle ha 'stött' juntan /som anförts av Baltimore och Luria/'. Ledaren hänvisar därefter bl. a. till det detaljerade brev Friedman skrivit i frågan och som publicerats i *The Wall Street Journal* den 27.10.75. "För övrigt", anmärker ledaren beskt, "det finns telefoner, som även en nobelpristagare kunde använda för att kontrollera misstänkta beskyllningar innan man sätter igång ett offentligt angrepp på en annan pristagare".

Sammanfattning

Sammanfattningsvis kan sägas att reaktionen i amerikansk press till valet av Milton Friedman till nobelpriset i ekonomi verkar ha varit nästan genomgående positiv, även om denna slutsats endast kan dras med en samtidig reservation för att vårt underlag inte är fullständigt. Men bland de flera hundra pressklipp vi har från såväl lokaltidningar som de större nationella tidningarna från oktober månad, dvs. perioden omedelbart efter prisutnämningen, har vi inte funnit någon negativ bias i nyhetsrapporteringen eller direkt avstånd-

stagande på ledarplats med undantag för den ovan refererade i The Nation (20.11).

Milton Friedmans rent vetenskapliga insatser lovordas konsekvent och ägnas en hel del utrymme – väsentligt mycket mer än i svensk press. Även hans ultraliberala värderingar intar en framträdande roll i diskussionen men flertalet skribenter och tidningar förefaller eniga om att dessa värderingar inte borde få diskvalificera honom för priset. Dessutom sägs att mycket av det som Friedman förespråkade och som tidigare ansågs högeligen kontroversiellt numera har blivit accepterat såväl i vetenskapliga som i politiska kretsar. Hans förmåga att popularisera komplicerade argument och föra ut sina idéer till diskussion bland en bredare publik uppskattas även av dem som inte i övrigt ställer sig bakom Friedmans teser.

I den mån man beskriver Friedmans person sker det i övervägande positiva ordalag eller negativa omdömen balanseras av positiva. T. ex. när han sägs ha en "enerverande självsäkerhet" balanseras omdömet i samma artikel med adjektiv som "engagerande", "briljant" och "modig". (The International Herald Tribune 23–24.10.) Friedmans engagemang i Chile noteras också i den amerikanska pressen men nämns mer, som framgår av referaten ovan, som ett exempel på hans ståndpunkt att ekonomiska råd kan ges oberoende av politiskt system eftersom "om hans råd gör nytta så hjälper det Chiles folk mer än dess regering". (Newsweek 25.10.)

4. Pressrapporteringen i England

Det tillgängliga materialet från den engelska pressen är mycket knappt. Det utgörs endast av en handfull längre artiklar i de största tidningarna och tidskrifterna. Men eftersom dessa tidningar tillhör de mest inflytelserika på båda sidor om den politiska skiljelinjen i England och eftersom flera av dem är långa och analyserande kan de kanske ändå ge en relativt representativ bild av inställningen till Milton Friedman som den kom till uttryck i den engelska pressen. (The Times, The Financial Times och tidskriften The Economist skulle representera den högra sidan medan The Observer, The Guardian och The New Statesman skulle representera den vänstra sidan av denna skiljelinje.)

Den omedelbara reaktionen i England till valet av Milton Friedman till 1976 års nobelpris i ekonomi känner vi från svensk press. Enligt AP-referaten i DN och SvD den 16.10.76 applåderade den brittiska pressen Vetenskapsakademiens val av Milton Friedman. ”Times såg honom som en ’bjässe inom efterkrigstida akademisk ekonomi’. Financial Times betecknade honom som ’den utan tvivel mest inflytelserike ekonomen i dag’. ’Han har skaffat sig ett rykte som både den ekonomiska vetenskapens och den politiska ekonomins mästare . . . Professor Friedman är en av de sällsynta större ekonomiska tänkare som fått uppleva sina irrläror bli ortodoxi under sin levnad även om hans teorier fortfarande bemöts energiskt vid amerikanska universitet’, skrev Times.”

The Economist (23.10) publicerade två artiklar av ett par framstående akademiska nationalekonomer som de bett kommentera Friedmans insatser. Dessa var professor James Tobin vid Yale, ”en av Friedmans främsta kritiker,” och professor Harry Johnson, som numera är vid Chicago University och ”som i stort ansluter sig till Friedmans synsätt”.

James Tobin inleder sin artikel med att kommentera ”det lyckliga sammanträffandet” att Friedman belönades med nobelpriset det år då man firade 200-årsjubileet av Adam Smiths klassiska verk ”The Wealth of Nations” och av den amerikanska frihetsdeklarationen.

Dessa båda dokument utgör inspirationskällan till den ultraliberala (eng. "libertarian") politiska ekonomi som Friedman är den i modern tid mest effektive förespråkaren för.

Ekonomer, regeringsutövare och allmänheten har svängt i denna riktning, delvis på grund av yttre händelser, men delvis också på grund av Friedmans oerhörda förmåga att övertyga, skriver Tobin.

Tobin anser att Friedman utan tvekan var värd nobelpriset för sina många imponerande vetenskapliga insatser och beskriver några av dessa. Men *The Economist* har bett honom särskilt kommentera Friedmans allmänna inflytande, som Tobin säger härrör från hans två korståg, det ena för begränsat statligt inflytande och det andra för monetarism. Han skriver bl. a.: "Friedman är som bäst när han visar . . . att dessa /statliga ingrepp/ är ineffektiva botemedel och ofta t. o. m. skadar de grupper, vars situation motiverat de politiska ingreppen. Flertalet ekonomer av alla övertygelser håller i grunden med om detta".

Tobin tar därefter upp flera skäl till att många med honom ändå är skeptiska: För det första ägnar Friedman lite uppmärksamhet åt bristerna i marknadens funktionssätt. För det andra balanseras inte Friedmans ultraliberala synsätt av en känsla för ökad jämlikhet. För det tredje så är han ovillig att överlåta åt ett demokratiskt valt styre att bestämma storleken av den offentliga sektorn. Han har t. ex. förordat en författningsenlig begränsning av statsutgifter och skatteuttag.

Beträffande "monetarismen" säger Tobin bl. a. att Friedman aldrig på ett övertygande sätt teoretiskt underbyggt sina ekonomisk-politiska slutsatser. Han kritiserar också monetaristerna för att ta alltför lätt på de samhälleliga kostnaderna (i form av arbetslöshet och produktionsbortfall) för inflationsbekämpning, även om Friedman, enligt Tobin, redovisar dem mer öppet än många av hans anhängare.

Harry Johnson skriver att valet av Milton Friedman till 1976 års nobelpris bekräftar priskommitténs goda omdöme och att priset är ett "auktoritativt" pris i ekonomi. Även Harry Johnson beskriver Friedmans vetenskapliga insatser och kommer därefter in på Friedmans kontroversiella ställning för hans "ofta obekvämt briljanta

stöd" för frihet för privata initiativ och fria konkurrensmarknader. Johnson konstaterar att detta kommer att göra prisvalet kontroversiellt på båda sidor av den politiska skiljelinjen: konservativa kommer att anse att han undanhållits priset för länge medan liberaler och socialister kommer att anse att t. o. m. ett erkännande av hans existens är för mycket. "I denna icke-vetenskapliga fråga" skriver Johnson, "har Friedman och hans efterföljare förmodligen mer rätt. Majoriteten av liberaler är alltför benägna att acceptera slarvigt tänkande om det bara leder till de socialt acceptabla slutsatserna mot fri företagsamhet och att känna obehag när en man av Friedmans kaliber tvingar dem att konfronteras med den bristande logiken i deras ekonomisk-politiska övertygelser och erkänna för sig själv de känslor som motiverar dessa övertygelser". Johnson avslutar med ett par kritiska synpunkter på Friedmans vetenskapliga arbete, bl. a. den som Tobin framfört angående den otillräckliga teoretiska underbyggnaden ("black box approach") av några av hans slutsatser.

The New Statesman (22.10) innehåller en helsidelång (signerad) artikel om Friedmans monetära teori. Den utgör en kritisk men saklig diskussion av monetarismen och riktar sig delvis mot dess anhängare inom det konservativa partiet i England. Den avslutas med följande ord: "Om personer belönas med nobelpriset för sin intellektuella förmåga eller för att de i hög grad har stimulerat forskning och analys på sina områden (och varför skulle de inte det?), så förtjänar Milton Friedman utan tvekan priset. Om de belönas för att deras analys inom deras respektive forskningsområden varit korrekt, kanske han också förtjänar det, men det är ännu inte möjligt att vara säker på detta. Men ingen bör tro att professor Friedmans pris betyder att hans teorier ger enkla nya ekonomisk-politiska redskap som kan användas i en demokrati."

Samma tidning (12.11) återger en artikel av den chilenska ekonomen Orlando Letelier som ursprungligen publicerades i den amerikanska tidskriften *The Nation*. Orlando Letelier, som var ambassadör i Washington under president Allendes tid, blev mördad kort efter det han skrev denna artikel. I artikeln angriper Letelier föreställningen som privata och offentliga institutioner gett uttryck

för att det är möjligt att skilja den chilenska juntans ekonomiska politik från det system av politiskt förtryck som den samtidigt upprätthåller. Ekonomisk frihet kan inte samexistera med politisk terror utan att beröras av den. Detta, skriver Letelier, borde inte minst vara uppenbart för Milton Friedman, som i sin bok "Kapitalism och frihet" skriver att endast klassisk ekonomisk liberalism kan utgöra gunden för politisk demokrati.¹

Friedmans roll som "den intellektuella arkitekten och inofficiella rådgivaren för den grupp ekonomer som nu styr Chiles ekonomi", liksom hans besök i Chile 1975 beskrivs. En stor del av den två och en halv sidor långa artikeln går ut på att visa att Friedmans ekonomiska system inte är tillämpligt på den chilenska ekonomin och att den hårda inflationsbekämpningen fått värre konsekvenser i Chile än den skulle ha fått i ett annat land på grund av juntans politiska målsättningar. Den höga monopoliseringsgraden, liksom juntans hårda kontroll av arbetsmarknaden betyder att den frikonkurrensmodell som Chicagoskolans ekonomer företräder inte är tillämplig, enligt Letelier. Och inflationsbekämpningen har på ett obönhörligt sätt drabbat inte bara de sämst lottade, utan även medelklassen och koncentrerat rikedom till de redan rika. Detta var också, menar Letelier, juntans avsikt.

The Guardian den 19.12 innehåller ett totalt avståndstagande från Milton Friedman under rubriken "Milton, England hath no need of thee. . ." (gammalengelska som på modern svenska betyder: "Milton, England behöver Dig inte. . ."). I artikeln angrips Friedman för sin 1800-talsliberalism och för sin åsikt att välfärdsstaten leder till förstörandet av frihet. Några av Friedmans teser återges, bl. a. den att man genom att försöka "göra gott" med andras (skattebetalarnas) pengar begränsar den individuella friheten. Teserna bemöts inte utan författaren tycks mena att de talar för sig själva. Men, frågar författaren, varför bry sig om en ekonomiprofessors eccentrica åsikter? och svarar: Därför att han har "förtrollat" många och för att i den

¹ Friedman har också förordat ekonomisk liberalism i Chile med just motiveringen att det skulle leda till politisk demokrati.

mån människor i England skall göras till försökskaniner i en tillämpning av "Friedmanism" har de rätt att fråga dem som utför experimentet "på vilket sätt de är överlägsna sina föregångare som så nyligen som på 1930-talet utsatte oss för de fria marknadernas lag".

Sam Brittan, ekonomisk skribent vid *The Financial Times*, ser sig föranledd att i ett öppet brev till Milton Friedman i samma tidning den 2.12 ta avstånd från sin forne läromästare på några punkter. Han inleder med att säga att han normalt undviker öppna brev som en form av journalism men att det i det här fallet är det lämpligaste sättet att framföra det han vill säga till Friedman: "Det som bekymrar mig mest är att de många och viktiga sanningar som Du lärt ut under en så framstående karriär kommer att hamna under ett moln på grund av andra saker som Du säger vilka representerar personlig intuition, personliga värderingar och överdrifter". Huvuddelen av artikeln är en tribut till Friedman samt ägnas åt en redogörelse för de många frågor där Friedman ändrat hans syn på och förståelse för ekonomin. Men hans invändningar gäller Friedmans uttalanden som gett stöd åt dem som anser, bl. a. Mr Callaghan, att inflation leder till arbetslöshet. Detta, menar Brittan, står ju i strid med Milton Friedmans egen analys som visar att det inte finns något samband mellan inflation och arbetslöshet på längre sikt.¹

Brittan säger också att Friedman gör det svårt för brittiska Friedmaniter när han fördömer hela välfärdsstaten – snarare än dess metoder – och när han säger att utvecklingen under de senaste 70 åren i både Storbritannien och Chile varit huvudsakligen i fel riktning. Det finns ingen tillfredsställande vetenskaplig grund för sådana påståenden och de representerar sannolikt i stället genuina skillnader i värderingar, menar Brittan.

¹ Brittans invändning är i och för sig korrekt mot bakgrund av Friedmans tidigare dokumenterade teori. I sin nobelföreläsning diskuterade emellertid Friedman möjligheten av att det fanns ett *positivt* samband mellan inflation och arbetslöshet på lång sikt. De uttalanden som Brittan vänder sig emot skulle i så fall inte nödvändigtvis vara obetänkta eller ovetenskapliga utan resultatet av fortsatt teoretisk analys. Däremot finns ännu inget systematiskt empiriskt belägg för hypotesen.

The Observer (12.12) rubricerar en artikel "Friedman: Messias eller galen professor?" som till stor del handlar om Friedmans roll i Chile. Den redogör för hans besök i Chile två år tidigare, hans råd för att bemästra den höga inflationen och de höga sociala kostnaderna i form av arbetslöshet, bankrutter och svält som följer av att hans råd accepterades. "Chile har blivit ett laboratorium för att åstadkomma den ekonomiska 'frihet' som Friedmans teori syftar till, trots att Friedman har understrukt att hans roll var rådgivarens och inte beslutsfattarens och att hans råd förutsatte att det existerade effektiva socialprogram".

Friedman beskrivs sedan som den mest inflytelserika ekonomen sedan Keynes. Genom sina monetära teorier har han skapat det intellektuella klimatet i vilket industriländernas kris har diskuterats sedan hösten 1973. I England har hans idéer påverkat ledande konservativa tänkare. Men engelska TV-tittare har också kunnat konstatera att han är en engagerande och spirituell debattör. Vidare sägs att han belönades med nobelpriset för sina vetenskapliga insatser och inte för hans tveksamma insats för Santiagos barn.

The Sunday Times (12.12) publicerar en (signerad) helsidesartikel under rubriken "Fenomenet Friedman", som delvis bygger på en intervju med Friedman i Stockholm. Den inleds med att söka utreda den fråga som i detta sammanhang ligger engelsmännen närmast, nämligen en utsago av Friedman att Englands ekonomiska nedgång kan komma att leda till demokratins sammanbrott i England. Författaren skriver att "skälet till att vi lyssnar respektfullt till en sådan diagnos är inte att den är speciellt originell men för att den framförs av en nobelpristagare, en man som utsetts av svenska Vetenskapsakademien, en inte särskilt lättsinnig sammanslutning, som en av de mest framstående på sitt område". Och: "Det är denna konflikt mellan Friedmans utan tvivel framstående vetenskapliga arbete och hans förenklade (ibland nästan för enkla och ytliga) uttalanden som en guru som kännetecknar fenomenet Friedman".

Vidare sägs att han frammanar extremt gillande eller ogillande. I artikeln citeras t. ex. *The Times'* ekonomiske redaktör som säger att Friedman "är den störste nu levande ekonomiske teoretikern"

och en radikal ekonom (Francis Cripps) som säger att "han är en propagandist, inte en ekonom".

Hans bakgrund, akademiska bana, kontroversiella ekonomisk-politiska ståndpunkter, liksom hans växande inflytande i England beskrivs. I England blev han välkänd i slutet på 1960-talet när han kritiserade laboureggeringens beslutsamhet att bevara pundets värde och argumenterade för att pundkursen i stället skulle släppas fri. Friedmans anhängare kom inte bara från högerflygeln i England. Olika aspekter av hans ekonomisk-politiska åsikter vann anhängare även i det politiska mittfältet och "redan före 1970 i England tog många av de mest inflytelserika ekonomiska skribenterna honom i hög grad på allvar".

I The Sunday Times konstateras vidare att Friedman inte undviker de två frågor som på senare tid har fått så stor uppmärksamhet, nämligen hans ekonomisk-politiska råd i offentliga uttalanden till England respektive Chile. Beträffande hans råd till England sägs bl. a. att Friedmans benägenhet att överdriva så i de förslag han framför reducerar chansen att ens hans relativt okontroversiella förslag kan bli accepterade.

Chile sägs vara det enda land där Friedmans ekonomiska politik har tillämpats fullt ut, och detta förhållande är tillräckligt för att många skall reagera. Harvardekonomen John Kenneth Galbraith citeras: "Vad Milton Friedman, som är en mycket hedervärd person, inte har insett är att man inte återförde Chile till ett fritt marknadssystem utan till en grupp maktlystna monopolister som skulle bli ursinniga om de utsattes för den sortens konkurrenssystem som Friedman stöder". Friedman sägs argt tillbakavisa "skuld genom association" men är samtidigt oroad över anklagelserna. The Times skriver: "Det är i själva verket ett klassiskt fall av den intellektuelles ansvar för sina idéer och ger upphov till svåra frågor. Skulle Friedman ha resonerat på samma sätt /att han vill hjälpa sina gamla elever i Chile/ om hans studenter hade hjälpt till att styra nazi-Tysklands ekonomi? Stöder han Chiles förtryckarsystem genom att vara inspirationskällan för dess ekonomiska politik?"

Sammanfattning

De här refererade artiklarna kan sammanfattas så att rapporteringen i den engelska pressen låg någonstans emellan den i svensk och amerikansk press. Friedmans engagemang i Chile ägnas t. ex. mer utrymme i engelsk press än i amerikansk, utan att ändå bli den huvudfråga som den blev i svensk press. Den engelska pressen behandlar det emellertid mer som en komplicerad fråga om vetenskapsmannens ansvar för sina idéer än som ett uttryck för ett medvetet politiskt ställningstagande från Friedmans sida som kunde fördömas. (Jfr t. ex. *The Observer* och *The Sunday Times* 12.12.)

Reservationer mot Friedmans ultra-liberala filosofi och vissa av hans ekonomisk-politiska ställningstaganden är mer framträdande än i amerikansk press, förmodligen beroende på att hans idéer har kommit att få ett relativt stort inflytande i den ekonomisk-politiska debatten i England, trots att de är mer ”radikala” sett ur engelsk synpunkt än ur amerikansk. (Se t. ex. *The Guardian* och *The Financial Times*.) Dessa reservationer förefaller emellertid inte ha påverkat omdömet att han utan tvivel var kvalificerad för nobelpriset.

För övrigt tycks det finnas fler likheter i nyhetsbevakningen i engelsk och amerikansk press än mellan dessa båda och den svenska. I både engelsk och amerikansk press ägnades således relativt mycket utrymme åt Friedmans vetenskapliga insatser och man underströk det inflytande hans idéer fått på praktisk politik i USA och Väst-europa.

5. Kulturdebatten om Friedman och ekonomipriset

Efter det att Vetenskapsakademien tillkännagivit att den avsåg att utdela 1976 års ekonomipris till Milton Friedman uppstod, med en viss fördröjning, en intensiv kulturdebatt. Denna försiggick närmast under perioden början av december till mitten av januari och utspelades i första hand i Dagens Nyheter även om inlägg förekom också i andra tidningar. Nedan presenterar vi en sammanställning av de artiklar som förekommit. Vi tar här upp externa bidrag som förekommit på kultur och ledarsidor samt ledare och redovisar rubrik, författare samt ungefärligt spaltutrymme. Vi inskränker oss till de fyra Stockholmstidningarna.

<i>Dagens Nyheter</i>				
Da- tum	Rubrik	Författare	Spaltutrym- me i cm	
6.12	Friedman och Chile	Karlis Goppers Civ. ekon.	64	(1)
7.12	”Vetenskapsakademien belönar en mänsklig- hetens skadegörare”	Georg Henrik von Wright Professor i filosofi	184	(2)
8.12	Lyssna på Friedman	Sven Rydenfelt Universitetslektor i nationalekonomi	73	(3)
11.12	Kritik och moral kring ekonomipriset	Erik Lundberg Professor i nationalekonomi	103	(4)
11.12	Svar till Lundberg om ekonomipriset	Georg Henrik von Wright Professor i filosofi	16	(5)
14.12	<i>Gunnar Myrdal</i> ”Jag borde ha avböjt mitt eget pris i ekonomi”	Gunnar Myrdal Professor	199	(6)
15.12	Recept för Chile	Peter Englund Lars Heikensten Civilekonomer	72	(7)

16.12	<i>Friedmans recept för Chile: Tusentals företag i konkurs. Mer än var femte arbetslös.</i>	Tom Alberts Fil kand Rogelio Imable	120	(8)
18.12	Vad angår oss Chiles affärer?	Gustav Korlén Professor i tyska	38	(9)
19.12	Ombilda ekonomipriset till arbetsstipendier	Walter Korpi Professor i socialpolitik	40	(10)
22.12	<i>Replik om ekonomipriset: En omöjlig konstruktion?</i>	Carl Gustaf Bernhard Professor i fysiologi Vetenskapsakademiens ständige sekreterare	90	(11)
28.12	<i>Gunnar Myrdal: Friedman bär själv skuld till den växande kritiken</i>	Gunnar Myrdal Professor	147	(12)
11.1	Replik om Friedmans ekonomipris	Erik Lundberg Professor i nationalekonomi	30	(13)
17.1	Vetenskap eller nytta?	Bertil Ohlin Professor i nationalekonomi	17	(14)

Ledare i Dagens Nyheter

Datum	Rubrik	Författare	Spaltutrymme i cm
15.10	Friedmans pris	Jan Magnus Fahlström	45
12.12	"Den största nyttan"	JMF	138
13.12	Lite Friedmaniora	Sander	84

Svenska Dagbladet

Datum	Rubrik	Författare	Spaltutrymme i cm
15.10	En kontroversiell "kändis"	Ragnar Bentzel Professor i nationalekonomi	152
10.1	Diktaturens talesmän	Claes-Henrik Siven Docent i nationalekonomi	182

Ledare i Svenska Dagbladet

Datum	Rubrik	Författare	Spaltutrymme i cm
9.12	Milton Friedman		40
13.12	DN och Friedman		34

Aftonbladet

Datum	Rubrik	Författare	Spaltutrymme i cm
11.12	I Chile härskar Friedmans teorier	Gunnar Fagerström	50

Ledare i Aftonbladet

Datum	Rubrik	Författare	Spaltutrymme i cm
6.11	Det skamliga Nobelpriset	Gunnar Fredriksson	48
6.12	Nobelpriset tillägnas kapitalismen		78
13.12	Ekot från 1800-talet		45

Expressen har, såvitt vi har kunnat finna ut, inte publicerat vare sig ledare eller externa bidrag i Friedmanfrågan.

Utöver dessa ovan nämnda artiklar har det förekommit ett smärre antal kulturartiklar av externa skribenter (dvs. utöver ledarkommentarer o. d.) i den övriga pressen, men det helt dominerande antalet bidrag har publicerats i Dagens Nyheter. Vi väljer av detta skäl att granska den del av kulturdebatten som förekommit just i DN.

Det är, som framgår av ovanstående, 14 inlägg av varierande omfattning på kultur- och ledarsidorna. Inläggen (1), (2), (5), (6), (7), (8), (9), (10) och (12) är till arten kritik av Friedman, av den förda Chilepolitiken, av Vetenskapsakademien och dess beslut samt kritik av ekonomipriset som sådant. Inläggen (3), (4), (11), (13) och (14) utgör försvar för Friedman och ekonomipriset. Tre av dessa inlägg utgör repliker till tidigare inlägg och är skrivna av representanter för priskommittén och Vetenskapsakademien, nämligen Erik Lundberg för den förra och C G Bernhard för den senare. Mer som ett kuriosum kan nämnas att professor Lundbergs svar på Myrdals artiklar behandlades på ett mycket avvikande sätt av kulturredaktio-

nen. Medan Myrdals artiklar slogs upp stort med rubriker, ingress på tidningens första sida, bild och central placering på kultursidan, återfanns Lundbergs svar längst ner till höger, kraftigt hoptryckt och med mindre stil än vad som är brukligt på denna sida.

Den förstnämnda kategorin omfattar totalt ett spaltutrymme av 880 spaltcentimeter, medan den sistnämnda kategorin omfattar 268 spaltcentimeter. Då har Bernhards artikel (11) medräknats till halva sin längd, eftersom den till största delen avhandlar frågan om Vetenskapsakademiens utlåningsverksamhet. Det är alltså en anmärkningsvärt sned fördelning av inlägg i den tidning som affischerar sig på stan som "tidningen där olika åsikter möts". Av 11,5 spaltmeter externt kulturartikelutrymme i Friedman-frågan upptas mer än 75 procent av kritiska artiklar eller rena angrepp.

Men detta speglar kanske den allmänna opinionen? Externa bidrag har kanske influerat till DN i dessa proportioner. I sådant fall skulle man eventuellt kunna hävda att denna bias i publicerade bidrag korrekt speglar opinionsläget och att DN endast återgett detta på ett neutralt sätt. För att få ett begrepp om detta behöver vi känna till hur de till DN insända artiklarna fördelat sig.

Vi har kontaktat både kulturredaktionen och ledarredaktionen på Dagens Nyheter i denna fråga. På bägge dessa redaktioner säger man sig icke kunna uppge vilka bidrag som inkommit men ej publicerats. På kulturredaktionen hänvisar man till tryckfrihetslagstiftningen för att inte utlämna uppgifter om inströmmade bidrag. Vi har därför undersökt på egen hand vilka bidrag som Dagens Nyheter erhållit men inte publicerat i denna fråga. Vi har funnit att artiklar insänts från följande personer:

M A Birgitta Swedenborg,

Docent C-H Siven (senare publicerat i SvD den 10.1 1977 under rubriken "Diktaturens talesmän"),

Fil dr S Rydenfelt,

Bankdirektör Hugo Lindgren.

Samtliga fyra ovan nämnda bidrag bemöter kritiken mot Friedman och Vetenskapsakademiens val av Nobelpristagare, men har refuserats av Dagens Nyheter. Detta har bekräftats av Jan Magnus Fahl-

ström på DN:s ledarredaktion. Däremot har man inte från DN:s sida kunnat – eller velat – ange om några ytterligare bidrag inkommit och refuserats, trots att det borde ligga i DN:s intresse att kunna peka på att även inlägg från kritikersidan refuserats. Det faktum att man inte gör detta tolkar vi som att det inte funnits några ytterligare bidrag utöver dem som publicerats. Vår slutsats är därför att den bild vi har fått fram över insända bidrag är korrekt eller kanske t. o. m. en underskattning av antalet bidrag som bemöter angreppen. Detta skulle då i sin tur betyda att den snedvridning som debatten har haft i DN helt enkelt är åstadkommen av redaktörerna på DN själva.

6. Protestskrivelser

Ett stort antal protestskrivelser, i vilka valet av Milton Friedman till 1976 års pristagare i ekonomi starkt fördöms har insänts till Vetenskapsakademien. I detta avseende saknar protestyttringarna mot Milton Friedman motstycke i tidigare nobelprissammanhang. I det stora flertalet av dessa skrivelser motiverar man protesten med hänvisning till Friedmans engagemang i Chile, samt i vissa fall även till att han otillräckligt tagit hänsyn till de sociala konsekvenserna av sina ekonomisk-politiska rekommendationer.

Protestskrivelser har insänts från följande olika kategorier av avsändare:

1. Universitetsinstitutioner och dylikt, flertalet med anknytning till nationalekonomi men även andra såsom t. ex. statsvetenskapliga institutionen i Stockholm samt Humanistiska fakulteten.
2. Studentorgan såsom ämnesråd och studentkårer.
3. Politiska organisationer, genomgående socialdemokratiska och kommunistiska lokalorganisationer samt fackklubbar.
4. Lokala liksom centrala Chilekommittéer samt protestmöten anordnade av dessa.
5. Utländska organisationer.
6. Enskilda personer.

Nedan följer en förteckning över institutioner, sammanslutningar och enskilda som insänt skrivelser i vilka protester framförts mot att Friedman tillerkänts Nobelpriset i ekonomi.

<i>Avsändare</i>	<i>Underteckning</i>
<i>Universitetsinstitutioner och dylikt</i>	
Lärare och forskare vid Nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet	33 namn
Lärare och forskare vid Nationalekonomiska institutionen vid Göteborgs universitet	16 namn
Lärare och forskare i nationalekonomi vid Umeå universitet	10 namn
Lärare och anställda vid Socialhögskolan i	

Stockholm	32 namn
Lärare och övriga anställda vid produktions-ekonomi, företagsekonomi, nationalekonomi, industriell organisation, industriell ekonomi, transportsystem och industriell marknadsföring vid universitetet i Linköping	34 namn
Anställda vid Institutet för social forskning	19 namn
Lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen vid Stockholms universitet	28 namn
Studenter och lärare vid ekonomisk-historiska institutionen vid Stockholms universitet	41 namn
Anställda vid Konjunkturinstitutet i Stockholm	17 namn
Anställda vid Handelshögskolan och EFI, publicerad i DN och Minimax (ej insänd till KVA)	24 namn
Humanistiska fakulteten (uppgift saknas om vid vilket universitet, men efter vad vi erfarit avses Stockholms universitet)	ej undertecknad
Umeå Studentkårs styrelse	ej undertecknad
Filosofiska Fakulteternas Studentförening, Göteborg	ombud
Ämnesrådet i filosofi vid Stockholms universitet	ombud
Ämnesråden i Nationalekonomi och Statskunskap vid Stockholms universitet	190 namn
Sektionen för lantmåteri, Tekniska högskolans Studentkår	ombud, 8 st reservationer
Teknisk-administrativ personal vid Nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet	4 namn
Deltagare i Studieförbundets veckoslutkurs för studiecirkelhandledare i internationella ämnen, Svalöv	28 namn

Elever, lärare och annan personal på Sandöskolan	103 namn
<i>Politiska organisationer och fackklubbar</i>	
VPK Birka-Vasa (Stockholm)	styrelsen
Östergötlands SSU-distrikt och Östergötlands CUF-distrikt	ombud
Vänsterpartiet Kommunisterna, Angered	ej undertecknad
Gullängens socialdemokratiska förening och socialdemokratiska kvinnoklubb	ombud
Östermalms socialdemokratiska förening	ej undertecknad
ABF, Värmland	ombud
Styrelsen för Handens socialdemokratiska förening	ombud
Vilhelmina socialdemokratiska förening	ombud
Flens socialdemokratiska förening och kvinnoklubb	ombud
SSU, Norrköping	1 036 namn
Sv. Kommunalarbetareförbundet, avd. 47, sekt. 8, Linköping	ombud
Medlemmarna, Statstjänstemannaförbundet, avd. 29, ST-invandrarverk	ombud
Anställda vid Statens institut för byggnadsforskning	70 namn
<i>Lokala Chilekommittéer och protestmöten</i>	
Chilekommittén VPK SSU KAF vid ett solidaritetsmöte, Gislaved	ej undertecknad
Chilekommittén, Stockholm, Arbetsutskottet	ej undertecknad
Öppet Hus för Chilekommittén i Gävle	121 namn
Protestfest i Köping	63 namn
Chilekommittén i Varberg	ej undertecknad
Skarpnäcks Chilekommitté	8 namn

Utländska organisationer

Los miembros del departamento de producción económica, Universidad autónoma Metropolitana, Mexico

28 namn

Enskilda personer

Manuel Sanchez Ayuso, Decan of the Faculty of Economics, Valencia, Spanien

E Engehardt, Stockholm

Lod S Benth, Holland

C K Nix, Manchester, England

Pearl G Williams, Chicago, USA.

Den svenska pressen ägnar relativt stort utrymme åt dessa skrivelser. Skrivelserna från nationalekonomiska institutionen i Stockholm och Handelshögskolan och EFI i Stockholm återgavs t. ex. i sin helhet i DN den 5.12.

Man lägger i ledarkommentarer i Friedmanfrågan stor vikt vid det faktum att flera nationalekonomiska institutioner och institut protesterat mot valet av pristagare. I ledaren i AB den 6.12 säger man "Det blir kanske lite svårt att på allvar argumentera så /dvs. att kritikerna saknar ekonomiska kunskaper/ nu när stora grupper ekonomer och forskare i landet också fördömer Friedmans pris." I DN:s ledare den 12.12 hävdar man att flera forskningsinstitutioner har tagit avstånd från priset till Friedman.

Inte i något fall – om man inte räknar AB den 9.12 (se nedan) – redovisades att man försökt ta reda på hur stor andel av ekonomerna vid de olika institutionerna som undertecknat skrivelserna. Man noterade inte heller att det bland underskrifterna endast återfanns en enda professor i nationalekonomi. En källkritisk undersökning skulle ha visat att det över huvud taget är ytterst få kvalificerade ekonomer i Sverige som undertecknat någon protestskrivelse. Enligt vad vi har erfarit har i stället en majoritet av de svenska ekonomerna reagerat kraftigt på den kritik som Friedman och Vetenskapsakademien utsatts för. Av Sveriges samtliga professorer och docenter har endast en professor, Gösta Rehn, och två docenter, Alf Carling och Lars

Lundberg, undertecknat någon skrivelse. Därtill finns det totalt ett tiotal namnteckningar på protestlistor av personer med lic- eller doktorexamen i *nationalekonomi*. Det sistnämnda använder vi här som kriterium på formellt kvalificerade nationalekonomer.

På Stockholmsinstitutionens skrivelse finns fyra personer med denna kompetens bland undertecknarna. Vid Göteborgsinstitutionen har fem personer med denna kompetens undertecknat skrivelsen. Motsvarande antal är två vid Umeåinstitutionen. Handelshögskolan och EFI har endast en underskrift av en formellt kompetent nationalekonom. Bland Socialforskningsinstitutets undertecknare finns endast två personer som, såvitt vi vet, har denna kompetens. Övriga institutioner som Statsvetenskapliga och Ekonomisk-historiska samt Konjunkturinstitutet uppvisar inte någon med denna kompetens på sina listor.

Vi presenterar nedan en närmare analys av hur stor andel av totalpopulationen formellt kvalificerade nationalekonomer som skrivit på vid nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet.

Protestskrivelsen från Nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet

Flera av protestskrivelserna från institutioner och institut med mer eller mindre nära anknytning till ämnet nationalekonomi har initierats från nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet. Några lärare vid denna institution tog initiativet till en skrivelse i vilken valet av Milton Friedman till nobelpristagare fördömdes. Denna skrivelse skickades sedan ut till ett antal institutioner och institut runt om i landet tillsammans med en uppmaning att underteckna och insända protestskrivelser till Vetenskapsakademien. Vi skall här speciellt granska skrivelsen från nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet, dels för att den uppmärksammades i pressen, dels därför att denna institution delvis varit initiativtagare till protester från den akademiska världen.

Skrivelsen undertecknades av 33, som det heter, lärare och forskare vid institutionen. I Dagens Nyheter den 7.12 rapporteras detta utan

någon som helst reservation eller kommentar om hur stor andel dessa 33 utgjorde av samtliga lärare och forskare eller om dessa utgjorde en sned representation. Det torde för de flesta läsare framstå som om detta stora antal underskrifter innebar en nästan total representation.

I Aftonbladet den 9.12 påstås det att samtliga lärare och forskare utom en professor undertecknat skrivelsen. Man säger: ”Maud Eduard, forskarassistent, säger till Aftonbladet: – Det är bara ett par av de 30 lärarna på statsvetenskapliga institutionen som inte skrivit på uppropet mot Friedman. Bland nationalekonomerna är det bara en professor som avstått.”

Vi skall granska detta påstående litet närmare.

Det är korrekt att skrivelsen undertecknats med 33 namn. Vi ställer oss följande frågor: Är det någon eller några av undertecknarna som ej tillhör kategorin lärare och forskare vid institutionen? Hur stor andel av totala antalet lärare och forskare har skrivit på respektive inte skrivit på, dvs. hur stor den totala populationen? Finns det någon anmärkningsvärt sned representation? Det stora problemet är att definiera den totala populationen. Skall man räkna in tjänstlediga befattningshavare? Ingår oavlönade docenter? Hur bedömer man personer som undervisat eller forskat föregående läsår, men ej i år?

Låt oss först ta upp kategorin kvalificerade ekonomer och då menar vi personer med minst licentiatexamen. Bland undertecknarna finns det fyra personer som fyller detta kriterium:

Fil lic Roland Andersson,

Docent Alf Carling,

Ph D Carl Hamilton,

Fil dr Lars Svensson.

För samtliga dessa fyra gäller att för att de skall kunna räknas till kategorin ”lärare och forskare vid nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet” så måste definitionen av denna kategori göras mycket vid. Roland Andersson är sedan lång tid tillbaka tjänstledig från ett långtidsvikariat som universitetslektor. Alf Carling är oavlönad docent vid institutionen, Carl Hamilton och

Lars Svensson är forskare vid Institutet för internationell ekonomi. Ingen av dem undervisar vid institutionen. Om man skall definiera en population som inbegriper dessa fyra så måste denna omfatta tjänstlediga lektorer, oavlönade docenter samt forskare vid Institutet för internationell ekonomi. Det sistnämnda står dock i strid mot skrivelsens lydelse, varför de två sistnämnda namnen måste avföras såsom otillbörliga underskrifter. Den population som skulle innefatta de två återstående består då av följande:

- 4 professorer (varav en med personlig professur),
- 1 t f professor,
- 3 docenter på tjänst (varav två forskardocenter),
- 2 forskarassistenter,
- 11 oavlönade docenter (de som räknas på annat ställe har undantagits),
- 8 universitetslektorer (med minst licentiatexamen),
- 1 arvoderad.

Av dessa 30 har endast 2 skrivit på protestskrivelsen. Om vi i stället använder den rimligare definitionen att vederbörande skall upprätthålla tjänst vid institutionen, med undantag för kortare tjänstledighet eller sjukskrivning, får vi följande population:

- 3 ordinarie professorer,
- 1 t f professor,
- 3 docenter (varav två forskardocenter),
- 1 forskarassistent,
- 3 universitetslektorer,
- 1 arvoderad.

Av dessa 12 har *ingen* undertecknat skrivelsen.

De övriga 29 undertecknarna saknar samtliga formell kompetens i nationalekonomi på licentiat- eller doktorsnivå. Det är svårt att exakt fastställa hur stor denna totalpopulation är, men uppskattningsvis rör det sig om ett fyrtiotal. Det ger vid handen att en majoritet av kategorin formellt okvalificerade lärare och forskare undertecknat skrivelsen.

7. Var den svenska pressens rapportering saklig och allsidig?

Uppfattningen att pressen bör förmedla nyheter på ett så sakligt och allsidigt sätt som möjligt omfattas av de flesta i det här landet. Pressen själv, dvs. Publicistklubben, Svenska Journalistförbundet och Svenska Tidningsutgivareföreningen, ställer sig bakom bl. a. följande etiska regler som sammanfattas med begreppet ”god publicistisk sed”.

1 Publicitetsregler

Ge korrekta nyheter

1. Massmediernas roll i samhället och allmänhetens förtroende för dessa medier kräver korrekt och allsidig nyhetsförmedling.
2. Var kritisk mot nyhetskällorna. Kontrollera sakuppgifter så noggrant som omständigheterna medger, även om de tidigare har publicerats. Ge läsaren/mottagaren möjlighet att skilja mellan faktaredovisning och kommentarer.
3. Löpsedel, rubrik och ingress skall ha täckning i texten.

Ge plats åt bemötanden

4. Felaktig sakuppgift skall rättas, när det är påkallat. Den som har befogat anspråk att bemöta ett påstående skall beredas tillfälle till genmäle. Rättelse och genmäle skall i lämplig form publiceras utan dröjsmål och på sådant sätt att de kan uppmärksammas av dem som har fått del av de ursprungliga uppgifterna.
5. Publicera utan dröjsmål Pressens Opinionsnämnds klandrande uttalanden i fall som rör den egna tidningen. Förfar på samma sätt med uttalanden från Allmänhetens Pressombudsman om ärendet inte hänskjutes till opinionsnämnden för bedömning.

Respektera den personliga integriteten

6. Avstå från publicitet, som kan kränka privatlivets helgd, om inte ett oavvisligt allmänintresse kräver offentlig belysning.
7. Iakttäta stor försiktighet vid publicering av självmord och självmordsförsök särskilt av hänsyn till anhöriga och vad ovan sagts om privatlivets helgd.
8. Visa alltid offren för brott och olyckor största möjliga hänsyn.
9. Framhäv inte i rubriker, på löpsedlar eller på annat sätt berörda personers ras, börd, nationalitet eller kön, om detta är ovidkommande eller kan uppfattas som misskrediterande. Samma princip gäller om yrkesbeteckningar, politisk tillhörighet eller religiös åskådning.

Dessa regler återfinns i en skrift med titeln "Spelregler för press, radio, TV", utgiven av Pressens samarbetsnämnd. För pressens del prövas brott mot dem av Pressens Opinionsnämnd.

Kravet på korrekt nyhetsförmedling kan således sägas innebära att man söker försäkra sig om att sakuppgifter är riktiga genom att man använder sig av "tillförlitliga" eller "välunderrättade" källor, kontrollerar uppgifter, etc., och att man inte medvetet underlåter att publicera relevant information eller att rätta tidigare sakfel.

Innebörden av begreppet allsidig nyhetsförmedling är svårare att precisera. Vi tolkar det så att nyhetsförmedlingen skall vara allsidig i den meningen att om kritik mot någon eller något publiceras så försöker man få en talesman för den andra sidan att samtidigt uttala sig eller, om dessa argument är kända, att de återges av journalisten i samband med att kritiken redovisas. Med andra ord, en allsidig framställning skulle redovisa argument och fakta på båda sidor av en fråga. Om dessa kriterier anläggs på den svenska pressens rapportering kring Milton Friedman och 1976 års nobelpris i ekonomi finns det skäl att anmärka mot denna rapportering i flera avseenden.

Vi skall här sammanfatta några av de yttringar i nyhetsrapportering och publiceringspolitik som vi finner så pass anmärkningsvärda att de på goda grunder borde föranleda anmälan till Pressens Opinionsnämnd.

Felaktig sakuppgift

Rådgivare åt Chilejuntan

Det mest uppseendeväckande exemplet på felaktig information som förmedlades av den svenska pressen var att Milton Friedman varit rådgivare till den chilenska militärjuntan och sedan kuppen 1973 åkt i skytteltrafik mellan Santiago och USA samt det allmänna intrycket att han stödde denna regim. Anklagelsen framfördes av Chilekommittén och samtliga större svenska tidningar (15.10) vidarebefordrade den utan egna kommentarer utan att kontrollera riktigheten i dessa sensationella uppgifter och utan att låta den anklagade nobelpristagaren (eller talesmän för honom) komma till tals.

AB skilde sig från övriga tidningar såtillvida att de framförde andemeningen i Chilekommitténs budskap utan att direkt citera Chilekommittén. AB sade inte att Friedman varit rådgivare utan att han hade gett råd till militärjuntan och AB sade inte att han åkt i skytteltrafik utan att han "besökte Chile så sent som i mars förra året".

Chilekommitténs, som det skulle visa sig, falska anklagelser återkom i den svenska pressen från den 15 oktober till i början på december när DN-journalisten Sven Ivan Sundqvist i en lång artikel (5.12) och därefter Milton Friedman själv vid sin presskonferens i Stockholm (7.12) slutgiltigt dementerade dem. Helt bortsett från att dessa uppseendeväckande uppgifter borde ha kontrollerats innan de publicerades, så är livskraften hos dessa falska anklagelser anmärkningsvärd med hänsyn till att de svenska tidningsredaktionerna rimligtvis bevakar nyhetsrapporteringen, bl. a. från de internationella nyhetsbyråerna och de större amerikanska tidningarna.

Den amerikanska pressens rapportering i den här frågan kontrasterade ju starkt mot den i svensk press. Nyhetsbyrån AP t. ex. kontrollerade omedelbart riktigheten av Chilekommitténs påståenden och redovisade fakta kring Milton Friedmans besök i Chile samtidigt som de återgav Chilekommitténs uttalanden (16.10). Men det fanns även andra källor. Friedmans kritiker i Sverige åberopade själva en artikel om Milton Friedman och hans roll i Chile i den amerikanska

tidskriften *Business Week* från den 12.1.76. Av denna artikel framgick att Friedmans engagemang i Chile var ytterst begränsat även om det reste viktiga frågor om vetenskapsmannens politiska och moraliska ansvar, vilket artikeln sökte belysa. *Wall Street Journal* publicerade (27.10.75) ett brev från Friedman i vilket han redovisade (och försvarade) sitt begränsade engagemang i Chile och framhöll sitt avståndstagande från Chiles nuvarande regim. Det sistnämnda refererades i SvD (7.12), dvs först en och en halv månad efter att de falska anklagelserna förmedlats och först sedan huvudinnehållet redovisats i Sundqvists artikel i DN den 5.12. Rättelse och genmäle publicerades således ej "utan dröjsmål" i den här frågan, trots att de felaktiga uppgifter som förmedlats via pressen föranlett en aldrig tidigare skådad proteststorm i Sverige mot en nobelpristagare.

Friedmans råd i Chile

Ett annat exempel på anmärkningsvärd okritiskhet mot de nyhets-källor som utnyttjades återfinns i SvD den 8.12. Där refereras en talesman för Chilekommittén som säger att Milton Friedman förordat en hård nedskärning av alla offentliga utgifter i Chile (för att bemästra inflationen) *utom* utgifterna för militär och polis, för politiken "skulle skapa spänningar, som kunde bli ett hot mot juntan och dess ledare Pinochet". (Samma påstående gjordes i AB den 15.10. Se s. 15.) Två dagar senare, i en liknande artikel, noterade SvD att Chilekommitténs påståenden om Friedmans roll i Chile baserade sig på en bok som givits ut i Chile ("Milton Friedman en Chile"), som innehåller det föredrag Milton Friedman höll i "regeringsbyggnaden" i Santiago samt de frågor och svar som följde på föredraget. Om denna för Chilekommittén viktiga källa hade kontrollerats av någon reporter hade påståendet ovan kunnat tillbakavisas. (se s. 83). Om SvD reporter dessutom hade påmint sig den stora artikelserie som SvD:s ekonomiske reporter Sigfrid Leijonhufvud hade skrivit i SvD ett år tidigare (19.9.75 bl. a.) så hade han i anslutning till intervjun med Chilekommitténs talesman kunnat notera att man åtminstone enligt denna källa också hade följt Friedmans råd och skurit ned utgifterna för militär och polis i Chile.

Forskningsinstitutioner tar avstånd

Ett annat exempel på en felaktig sakuppgift är uppgiften att flera forskningsinstitutioner och/eller stora grupper ekonomer och forskare skulle ha tagit avstånd från valet av Milton Friedman till nobelpristagare. Här har man underlåtit att kontrollera sakförhållanden, trots att detta varit befogat och mycket enkelt att göra.

I AB den 9.12 framfördes påståendet att vid nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet samtliga lärare och forskare utom en professor undertecknat protestskrivelsen. I DN den 7.12 rapporterades att skrivelsen från denna institution undertecknats med 33 namn, utan någon kommentar om hur stor andel dessa utgjorde av totala antalet lärare och forskare vid denna institution eller om de utgjorde någon form av en sned representation.

I DN:s ledare den 12.12 sades att flera forskningsinstitutioner har tagit avstånd från priset till Friedman.

I AB:s ledare den 6.12 påstods att stora grupper ekonomer och forskare i landet också fördömer Friedmans pris.

Fakta bakom dessa påståenden har analyserats i avsnittet ”Protestskrivelser”, s. 55. Vi finner där att ytterst få formellt kvalificerade nationalekonomer undertecknat någon protestskrivelse. Påståendet i AB den 9.12 är klart felaktigt, medan framställningen i DN den 7.12 och 12.12 samt i AB den 6.12 ger en ofullständig och missvisande bild. Med andra ord, man skapade ett intryck av att Friedman i stor utsträckning fördömdes även av dem som kunde förväntas väl känna till honom, nämligen akademiska nationalekonomer i Sverige.

Allsidighet och genmäle

Allsidig nyhetsförmedling

Beskrivningen av Milton Friedman på nyhetsplats i svensk press framstår som onyanserad och ensidigt kritisk jämfört med den i amerikansk och engelsk press.

Ett viktigt skäl är att den svenska nyhetsrapporteringen – i motsats till den amerikanska och engelska – nästan uteslutande kom att

handla om Friedmans förmenta engagemang i och inställning till Chile. Och i denna fråga fanns det knappast någon i Sverige som hade den nödvändiga kunskapen eller viljan att nyansera bilden. Sundqvists artikel i DN, ett kort referat av Friedmans brev i Wall Street Journal i SvD påföljande dag samt Friedmans svar på presskonferensen är därför de enda bemötanden som finns i svensk press mot den massiva kritik mot Friedman i detta avseende som så småningom framförde.

Med hänsyn till att det inte fanns någon i Sverige som kunde eller ville (eller gavs tillfälle?) att bemöta denna kritik hade det varit befogat att tidningarna hade sökt inhämta eventuellt balanserande information från andra håll, t. ex. från Friedman själv eller från amerikansk press. De amerikanska och engelska tidningar som tog upp frågan om Friedmans roll i Chile till kritisk diskussion (t. ex. Business Week 12.1.76, The Sunday Times 12.12 och The Observer 12.12) gav undantagslöst stort utrymme åt argumenten på båda sidor.

Inte heller innebar dementierna av Chilekommitténs ursprungliga anklagelser en märkbart annorlunda inriktning i nyhetsrapporteringen. Även därefter – speciellt under veckan 6–12 december – ägnades stort utrymme åt fortsatta beskyllningar från Chilekommittén och andra kritiker, som visserligen skilde sig något till sin form men som inte skilde sig nämnvärt till sitt huvudsakliga innehåll från de som framförts tidigare. Samma dag som Friedmans bemötanden vid presskonferensen refererades (8.12) satte DN t. o. m. följande fetstilta rubrik på en artikel som ägnades åt ett nytt uttalande från Chilekommittén: "FRIEDMAN LJUGER".

Det är anmärkningsvärt att inte en enda svensk tidning hade en intervju med Friedman under hans veckolånga vistelse i Sverige i samband med nobelfestligheterna. (The Sunday Times hade det och publicerade en helsideartikel den 12.12. Och en intervju av Sven Ivan Sundqvist sändes i svensk TV den 10.12.) Det är desto mer anmärkningsvärt som Friedman under sitt Stockholmsbesök, enligt uppgift, på DN:s inbjudan åt lunch med tidningens medarbetare. Att inte intervjuas Friedman och ge honom tillfälle att bemöta den kritik som framfördes mot honom via svensk press under den vecka

proteststormen nådde sin kulmen och pressdebatten – med en massiv övervikt för Friedmans kritiker – var som intensivast (jfr. pressreferaten och debattinläggen 6–12 december) visar inte på någon strävan att ge en allsidig belysning.

Däremot följdes denna princip om allsidighet och replikrätt vad beträffar direkta angrepp på Vetenskapsakademien och dess val av pristagare. Erik Lundbergs bemötanden återgavs t. ex. såväl på nyhetsplats som på kultursidan vid ett flertal tillfällen. (DN 3.12, 5.12, 11.12, 15.12, 29.12 och 11.1 bl. a.) Men Lundberg bemötte endast kritiken genom att hänvisa till Friedmans vetenskapliga insatser och personliga integritet i allmänhet samt till Vetenskapsakademiens ståndpunkt att nobelpris ges på grundval av dessa faktorer och inte forskarnas politiska värderingar eller besök i olika länder. Däremot kunde inte Lundberg förväntas tala för Friedman i flera av de enskilda frågor som debatten gällde. Ett skäl är att Lundberg när det gäller Friedmans roll i Chile inte rimligtvis kunde ha kunskap om denna. Ett annat är att Lundberg som en framstående företrädare för Keynesianismen i många ekonomisk-politiska frågor representerar ett annat synsätt än Friedman. Därför kan inte utrymme som gavs åt Lundberg i svensk press anses ersätta utrymme för bemötande från Friedman själv.

Milton Friedmans ”rent vetenskapliga insatser” spelade en underordnad roll i den svenska debatten. Flertalet skribenter och kritiker undvek antingen att ta ställning i denna fråga eller noterade att dessa insatser utan tvivel meriterade honom för nobelpriset. Det enda undantaget utgjordes – såvitt vi har kunnat finna – av vissa lärare och forskare vid nationalekonomiska institutionen vid Umeå universitet, som i sin protestskrivelse även ifrågasatte att Friedmans vetenskapliga arbete skulle vara i nobelprisklass. Dessa lärare och forskare framstår som unika i detta avseende även i vår internationella jämförelse.

Det är möjligt att Friedmans vetenskapliga insatser ägnades så lite utrymme i svensk press för att svenska journalister inte ansåg sig kompetenta att skriva om dem eller för att de bedömde det så att de hade ett begränsat intresse för den tidningsläsande allmän-

heten. Hur som helst så skilde sig den svenska nyhetsrapporteringen i detta avseende från den amerikanska och engelska. Såväl på nyhetsplats som i längre artiklar av akademiska nationalekonomer redovisades och diskuterades dessa insatser relativt utförligt i amerikansk och engelsk press. (Se t. ex. New York Times 15.10, Newsweek 25.10, The Economist 23.10 och The Financial Times 2.12.) Med undantag för SvD inbjöd inte svenska tidningar akademiska nationalekonomer att diskutera Friedmans vetenskapliga insatser eller ekonomisk-politiska slutsatser. SvD (15.10) gav emellertid en presentation av Milton Friedman, skriven av professor Ragnar Bentzel och sökte, enligt uppgift, efter ytterligare bidrag när debatten i svensk press tagit fart.

Friedmans "konservativa" eller "reaktionära" värderingar omnämndes ofta i svensk press men de blev aldrig föremål för någon utförligare belysning som i amerikansk och engelsk press. Så t. ex. hade man i svensk press gjort Friedman större rättvisa om man omnämnt att han anser – och kan leda i bevis – att man genom att avskaffa t. ex. bolagsskatten och minimilöner effektivare skulle kunna uppnå de målsättningar som varit motivet för dessa åtgärder. Vad Friedmans slutsatser i dessa avseenden speglar är därför inte konservativa värderingar utan ett, speciellt ur svensk synpunkt, "konservativt" val av medel för att uppnå givna mål. Detta är också anledningen till att så många andra, icke politiskt konservativa ekonomer och politiker alltmer har kommit att acceptera många av Friedmans teser. Det sistnämnda blir heller aldrig omnämnt i den svenska debatten, trots att detta är grunden till hans berömmelse i så vida kretsar. (Se t. ex. DN 15.10, ledare i DN 12.12, AB 6.12 för underlåtenhet i dessa avseenden. Se t. ex. International Herald Tribune 23–24.10, Sunday Times 12.12 och Tobin och Johnson i The Economist för en diskussion av dessa frågor. En ruta av SvD:s Washingtonkorrespondent den 15.10 utgör det enda undantaget i svensk press i denna fråga.)

Till sist kan nämnas att Friedman ofta i den amerikanska och engelska pressen beskrevs som en charmerande och sympatisk person, trots hans förmåga att provocera genom kontroversiella stånd-

punkter i debatten. Det är i och för sig förklarligt att en sådan karakteristik skulle vara vanligt förekommande främst i amerikansk men även i engelsk press, eftersom Friedman är mera välkänd i dessa länder. Vad som däremot är oförklarligt mot denna bakgrund är DN:s beskrivning av Friedmans person, speciellt den 15.10, men också den 8.12 (se s. 14 respektive s. 19). DN:s reporter åberopar pressklipp för sin beskrivning vid det tidigare tillfället, men vi har inte någonstans i alla de utländska pressklipp vi har gått igenom funnit en så renodlat osympatisk beskrivning av Milton Friedman. Vi frågar oss därför vilka klipp DN haft tillgång till eller enligt vilken princip DN gjort sitt urval.

Sammanfattningsvis kan sägas att den svenska pressrapporteringen skilde sig från den i USA och England genom att nästan utslutande inrikta sig på Friedman's roll i Chile, ofta med kritik som Friedman själv skulle tillbakavisa. Den skilde sig genom att knappast alls belysa Friedmans vetenskapliga insatser, vilka på flera områden väsentligt ökat vår kunskap om samhällsekonomiska företeelser. Och den skilde sig genom att inte mer förutsättningslöst och allsidigt diskutera Friedmans "kontroversiella" ekonomisk-politiska slutsatser och genom att inte framhålla att dessa i stora stycken (t ex när det gäller effekten av statliga regleringar, minimilöner, priskontrollerer, fasta växelkurser, etc) delas av flertalet ekonomer i olika politiska läger samt i ökad utsträckning även av regeringsföreträdare i många industriländer. Till sist skilde den sig – främst i DN – genom att i den mån man beskrev Friedmans person så gjorde man det i övervägande negativa ordalag. Dessa skillnader tillsammans bidrog till att den svenska nyhetsrapporteringen kring Milton Friedman var onyanserad och ensidigt kritisk jämfört med den i amerikansk och engelsk press.

Publiceringspolitiken på DN's kultur och ledarsida

Den bild som framkallades av Friedman och som idag finns hos allmänheten torde i hög grad vara styrd av de artiklar av utomstående skribenter som publicerats på DN's kultur- och ledarsida. Bland dessa

artiklar, som var 14 till antalet och representerar ett sammanlagt spaltutrymme på 1 150 cm, föreligger en stark övervikt för kritiska artiklar. Mer än 75 % av detta spaltutrymme ägnas åt artiklar som angriper Friedman, Vetenskapsakademien eller ekonomipriset som sådant. Det hade dock varit möjligt för DN att ge en mer allsidig bild, eftersom DN har fått i varje fall fyra artiklar som bemöter kritiken, men som DN refuserat. (För en närmare analys, se s. 46.) Denna publiceringspolitik torde stå i strid med kravet på allsidighet.

En ytterligare sak är värd att nämna när det gäller DN's kultureddaktörers agerande. Von Wrights artikel (DN 7.12) hade av författaren själv rubricerats "Nobelpris, vetenskap och moral", vilket framgår av en senare artikel av von Wright (DN 11.12). DN's kultureddaktion hade dock bytt ut denna rubrik mot "Vetenskapsakademien belönar en mänsklighetens skadegörare" (med citationstecken). Det faktum att denna rubrik är satt med citationstecken skulle kräva att ordalydelsen vore ett direkt citat från texten, vilket det dock inte är. I texten står: "... den prisutdelande instansen borde därför se till att den belönar personer som om möjligt är mänsklighetens välgörare och i inga händelser dess skadegörare." Man kan allvarligt ifrågasätta om en sådan omrubricering är förenlig med god publicistisk sed. Man kan också ifrågasätta lämpligheten av att i rubriken framhäva ett påstående som måste betraktas som ärekränkande.

Ovidkommande personbeskrivning

"Småväxt och ..."

Under egen rubrik förtjänar framhållas den särskilt ovidkommande personbeskrivning som förekom i DN vid tre olika tillfällen. I reportaget om prisvalets tillkännagivande i DN den 15.10 står: "Friedman är enligt tidningsklippen småväxt och utomordentligt argsint". I texten under en stor bild på DN's första sida den 7.12 står: "Ekonomipristagaren anlände till Stockholm i korta byxor och stora skor".

Och i reportaget från Friedmans presskonferens i DN den 8.12 står det: "Men det var som om frågorna gled av honom. Småväxt och ihärdigt leende gav han långa svar på allting utan att egentligen göra bilden klarare". Framhävandet av Friedmans småväxthet är klart ovidkommande. I kombinationen med den negativa karaktistiken i övrigt uppfattas det dessutom som nedsättande. Detta står i strid med Pressens Opinionsnämnds publiceringsregler.

Del II. Frågor i den svenska Friedmandebatten

I följande avsnitt skall vi kritiskt granska de argument mot Milton Friedman som framfördes av olika personer och grupper i den svenska kulturdebatten. Vi begränsar oss därvid till den mer seriösa kritiken och avstår från att bemöta de många övergrepp som förekom på flera håll. Till den senaste kategorin räknar vi bl. a. Goppers raljerande hörnartikel i DN (6.12) och en artikel i Arbetet (9.12) som upptog större delen av ledarsidan och jämställde Friedman med Hitlers riksbankschef. I övrigt citerar vi ur relativt få artiklar, eftersom flera har likartat innehåll.

De frågor som vi tar upp och som var huvudfrågor i den svenska debatten kring Milton Friedman och 1976 års ekonomipris är: Friedmans råd till Chile; vetenskapsmannens värderingar och ansvar; forskningens skadlighet; vetenskap och politik och nationalekonomi som vetenskap. Med undantag för den sistnämnda utgjorde samtliga dessa frågor en integrerad del av kontroversen kring Friedman. Argumenten mot nationalekonomi som vetenskap, framförda av vår enda svenska nobelpristagare i ekonomi hittills, uppfattades sannolikt av många som en naturlig avrundning på en i många avseenden förvirrad debatt.

8. Friedman och Chile

Den helt dominerande frågan i den svenska debatten om Milton Friedman och 1976 års ekonomipris rörde Friedmans ekonomisk-politiska råd till den chilenska militärjuntan. Som framgått av pressreferaten besökte Milton Friedman Chile en gång, nämligen under sex dagar i mars 1975, tillsammans med sin kollega Arnold Harberger, som ägnat sig mycket åt frågor rörande Chiles ekonomi. Friedman var inbjuden av en privat stiftelse och höll flera offentliga föredrag under sitt besök. Det som uppmärksammats mest i den svenska debatten var ett som han höll i en regeringsbyggnad – konferenslokaler som uppförts för att hysa en FN-konferens – inför bl. a. regeringsmedlemmar, men också affärsmän och universitetsfolk. Att just detta föredrag återopats i den svenska debatten sammanhänger med att det, liksom den åtföljande diskussionen, fanns utgivet i bokform i Chile ("Milton Friedman en Chile"). Föredraget finns nu även på svenska i nr 1 1977 av tidskriften Ekonomisk Debatt. Men Friedman höll även ett föredrag på temat individens frihet (under rubriken "The Fragility of Freedom") både vid det katolska universitet och det statliga universitetet i Chile. Professor Harberger, som själv var närvarande vid dessa tillfällen, beskriver innehållet i föredraget på följande sätt: "Han /Milton Friedman/ beskrev Chiles nuvarande regering som en som förnekade och undertryckte friheten i många viktiga avseenden, och han uttryckte förhoppningen att chilensarna i en nära framtid återigen skulle åtnjuta fullständig politisk och intellektuell frihet." (Ur ett brev daterat den 29.11.76 från professor Harberger till Stig Ramel, Nobelstiftelsen, publicerat bl. a. i Wall Street Journal den 10.12.76).

Efter Friedmans besök inleddes i Chile en hård anti-inflationspolitik åtminstone delvis enligt de linjer som Friedman förordade i sin föreläsning. Chilenska ekonomer som utbildats vid University of Chicago utsågs till ledande befattningar. Kostnaderna för denna politik i termer av hög arbetslöshet och social misär har, enligt rapporterna, varit stora.

Frågan om Friedmans Chileengagemang som detta diskuterades

i svenska massmedia kan delas upp i flera skilda frågor. En är huruvida man överhuvudtaget bör ge råd till sådana länder och regimer som den chilenska. En annan är huruvida Friedmans råd i och för sig var goda eller dåliga och en tredje är huruvida tillämpningen – men inte råden – var moraliskt förkastlig. Vi skall analysera dessa frågor med utgångspunkt, dels från de argument som framfördes i den svenska kulturdebatten, dels från de råd Friedman faktiskt gav i Chile och den ekonomiska teori på vilka de bygger samt från vad som framkommit om hur dessa råd tillämpats.

Vi börjar med en genomgång av den teori om inflationens orsaker och sambandet mellan inflation och arbetslöshet, som Friedmans råd i Chile baserade sig på. Utvecklingen av denna teori nämndes som ett av de områden som motiverat valet av Friedman till 1976 års nobelpris i ekonomi. Det var också ämnet för hans nobelföreläsning i Stockholm. Läsare som inte är intresserade av denna fråga kan hoppa över detta avsnitt till s 73 där frågeställningarna diskuteras i anslutning till debatten.

Teorin om sambandet mellan inflation och arbetslöshet

I slutet av 50-talet publicerades en artikel av A. W. Phillips, där han redovisade en studie av hur arbetslöshet och inflation samvarierat kortsiktigt för England under perioden 1862–1957. I denna studie fann Phillips att arbetslöshet och inflation var negativt korrelerade, dvs att en hög arbetslöshet inträffade samtidigt som inflationen var låg eller negativ, medan en låg arbetslöshet har varit förknippad med en hög inflationstakt. Detta samband fick sedermera namnet "Phillips-kurvan".

Denna empiriska studie, som av många ansetts som en empirisk studie i avsaknad av en teori, har sedan parats med en Keynesiansk syn och givit upphov till uppfattningen att en expansiv ekonomisk politik (dvs en politik som innebär ett underskott i statens budget, vilket finansieras t. ex. genom att trycka nya sedlar) kan leda till att ekonomin generellt sett får en minskad arbetslöshet, dock till priset av en ökad inflationstakt. Enligt denna uppfattning skulle

en sådan situation med viss inflation och med låg arbetslöshet kunna vara ett långsiktigt jämviktsläge.

Milton Friedman bemötte detta synsätt i ett anförande ("Presidential adress") inför The American Economic Association¹, där han hävdade att den nedgång i arbetslöshet som följer på en expansiv ekonomisk politik endast är temporär och kommer att på längre sikt leda till att Phillipskurvan skiftar utåt. Arbetslösheten kommer efter en tid åter att öka till sin ursprungliga nivå, men nu tillsammans med en hög inflationstakt. Denna situation med samtidigt hög inflationstakt och "normal" eller "naturlig" arbetslöshet kan vara en långsiktig jämviktssituation, förutsatt att staten (centralbanken) hela tiden ser till att den ökning av penningmängden som är nödvändig för en sådan inflation tillförs ekonomin.

Om denna penningmängdsökning inte kommer till stånd utan den ursprungliga expansionen endast innebär en engångsökning av penningmängden, kommer situationen med hög inflation och "naturlig" arbetslöshet inte att vara bestående. Inflationen kommer undan för undan att "äta upp" en begränsad penningmängd. Om penningmängden hålls konstant kommer inflationen själv att skapa en kontraktion, en efterfrågedämpning, varvid arbetslösheten ökar, samtidigt som inflationstakten dämpas något. Ekonomin vandrar utåt längs en kortsiktig Phillipskurva, varvid denna Phillipskurva efter en tid kommer att skifta nedåt.

Vi kan se denna utveckling illustrerad i figur 1. Utgångssituationen är ett läge helt utan inflation och med en arbetslöshet på naturlig nivå (vi återkommer till den naturliga arbetslösheten senare), punkt A i figuren. Om sedan en expansionistisk politik genomförs (t. ex. en tillfällig momssänkning) så kommer man att vandra längs den för tillfället rådande Phillipskurvan (1) till ett läge med lägre arbetslöshet och inflation, t. ex. B. Men B är endast ett temporärt ojämviktsläge. Phillipskurvan kommer nu att skifta utåt till exempelvis läge (2), där t. ex. punkt C uppnås. Phillipskurvan kommer att fortsätta att förflyttas, men inflationen kommer i sig att åstadkomma

¹Friedman, M: "The Role of Monetary Policy", *American Economic Review*, March 1968, p 1-17.

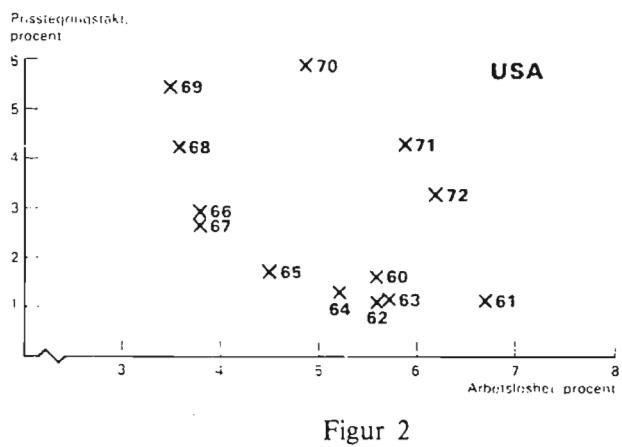
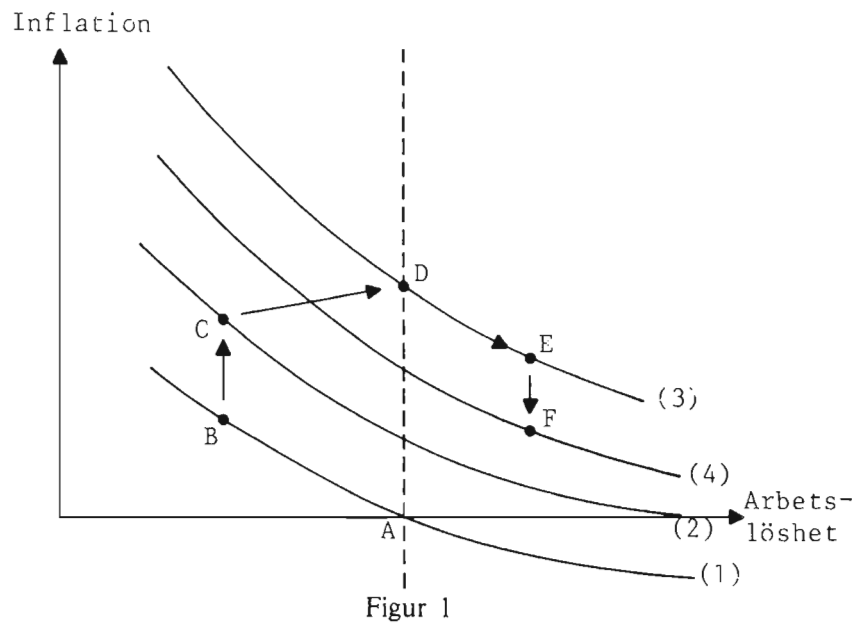
en kontraktion, varför arbetslösheten ökar. Ekonomin når nu kanske läge D, dvs. ett läge med samma arbetslöshet som vid A, men nu med en hög inflationstakt. Detta läge skulle kunna vidmakthållas om penningmängden expanderades i den takt som denna inflation skulle absorbera. Man kan dock fråga sig varför situation D skulle föredras framför situation A. Bägge har ju samma arbetslöshetsnivå, men D har inflation, vilket inte A har.

Att A är att föredra framför D torde alla vara överens om.¹ Avvägningsproblemet uppkommer om man befinner sig i D och överväger att föra ekonomin till A. För att komma från D till A måste Phillipskurvan skifta nedåt, vilket kan ske, helt analogt med vad som gällde för uppåtskiften, genom att ekonomin från punkt D vandrar nedåt utåt längs (3) till exempelvis punkt E. Efter en tid börjar Phillipskurvan röra sig nedåt och punkten F nås. Därefter kan, efter ytterligare en tid, ekonomin nå det läge som beskrivs av A.

Empiriskt belägg

Är Friedmans teori verkligen i överensstämmelse med verkligheten? På grund av det kontroversiella innehållet i hans föreläsning 1967 startade det en oerhört omfattande teoretisk och empirisk analys av de teser han då framförde. Den empiriska testningen gav ett starkt stöd åt dessa, som framgår av figur 2.

¹ Vi återkommer senare till frågan om inflationens skadeverkningar.

Figuren är ur Lundberg-Calmfors bok "Inflation och arbetslöshet". Vi ser här hur Kennedyregimens expansionspolitik förde den amerikanska ekonomin upp mot nordväst på en kortsiktig Phillipskurva. Vid den tidpunkten var den etablerade föreställningen den att denna Phillipskurva innebar en permanent "trade-off" mellan arbetslöshet och inflation. Det som Friedman framförde 1967 var att detta endast var en kortsiktig ojämvtssituation och att den utveckling som utvisas av figur 1 skulle komma att ske.

James Tobin, en av Friedmans främsta kritiker, summerar denna insats så här: "I dag kan ingen ta upp frågan om sambandet mellan inflation och arbetslöshet utan att ta hänsyn till 'den naturliga arbetslösheten'. Även om det fanns föregångare så är Friedmans version i dennes briljanta föreläsning för The American Economic Association den klassiska formuleringen." (The Economist, 23.10.76.)

Orsaken till ett kortsiktigt samband mellan inflation och arbetslöshet

Men hur kommer det sig att det överhuvudtaget existerar kortsiktiga Phillipskurvor? Med andra ord, varför blir det en nedgång i arbetslösheten på kort sikt om penningmängden plötsligt expanderas? Det är en viktig fråga och den har analyserats både teoretiskt och empiriskt.

Först måste vi klargöra vad arbetslöshet egentligen är för något och därmed vad statistiken över antalet arbetslösa egentligen visar. De sysselsatta och de arbetslösa utgör tillsammans den totala arbetskraftsstocken. Det sker kontinuerligt en tillströmning till arbetskraften av t. ex. ungdomar som slutat skolan och invandrare. En del av dessa blir direkt sysselsatta, andra blir till en början arbetslösa. Samtidigt sker hela tiden en avgång bl. a. på grund av pensionering och emigration. Dessa kommer antingen direkt från de sysselsatta eller från de arbetslösa. Vi har sedan de kanske mest betydelsefulla strömmarna, nämligen de som byter anställning. Dels har vi de som byter jobb utan en mellanliggande arbetslöshet, dels de som har en mellanliggande period av arbetslöshet.

En ökning i den registrerade arbetslösheten kan alltså orsakas an-

tingen av en ökning i tillflödet till arbetslöshetsstocken eller av att arbetslöshetstidens genomsnittliga längd ökar. Den senaste tioårsperiodens forskning har givit den teoretiska förklaringen till existensen av en kortsiktig "trade-off" mellan arbetslöshet och inflation samt att detta ej gäller på lång sikt. Detta har skett genom analys av hur dessa olika flöden påverkas av exogena faktorer såsom t. ex. förändringar av den totala efterfrågan i ekonomin. Det skulle föra för långt att i detta sammanhang gå in i detalj på hur alla dessa flöden förändras vid förändringar av den aggregerade efterfrågan. Vi skall i stället genom ett exempel illustrera denna effekt, som dock till sin riktning är densamma, oavsett vilket flöde vi analyserar.

Betrakta en som blivit arbetslös, oavsett om detta skett via frivillig uppsägning eller på grund av permittering eller uppsägning från arbetsgivaren. Denna person överväger vilken söktid som kan ge honom en sådan fördel i form av högre framtida lön att det uppväger förlusten i lön under arbetslösheten. Det är uppenbarligen så att det första arbetserbjudande som en arbetslös får inte med nödvändighet är värt att acceptera. Om detta erbjudande innebär relativt låg lön och/eller ofördelaktiga arbetsvillkor så kan det löna sig att fortsätta arbetssökandet. Kostnaden för detta är då förlorad lön under arbetslöshetstiden, medan intäktssidan består i en eventuellt högre lön och/eller bättre arbetsvillkor i framtiden.

Men för att en arbetssökande skall kunna göra en bedömning om ett visst arbetserbjudande är fördelaktigt eller ej så måste han också känna till hur löneläget faktiskt är. Ingen kan ha fullständig information om detta, utan var och en skapar sig en uppfattning om löneläget. Förväntningsbildningen är central i detta sammanhang. Förväntningarna om löneläget kan förmodas vara baserade på de observationer som individen gjort under en föregående period. Men dessa observationer måste ju med nödvändighet ligga bakåt i tiden. Det betyder att om en förändring inträffar, så dröjer det en tid innan individerna hinner observera detta och justera sina förväntningar. Om t. ex. det allmänna löneläget plötsligt ökar i snabbare takt än tidigare så kan det mycket väl hända att en arbetssökande kommer att acceptera ett arbetserbjudande i ett för tidigt skede av

sökprocessen i tron att detta nominellt sett goda erbjudande innebär en reellt högre lön medan det i själva verket kanske är ett relativt dåligt bud i en lönefördelning som generellt förskjutits.

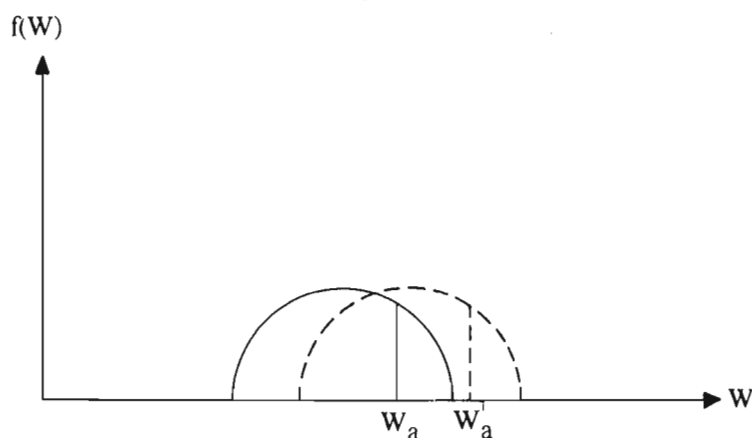
Vi kan se detta i figur 3. W_a är den lön som en viss arbetssökande minimalt skulle kräva för att inte förkasta detta och söka vidare om han visste att lönefördelningen såg ut som den heldragna kurvan i figur 3. Om nu hela lönefördelningen förflyttades till det läge som den streckade kurvan anger så borde han analogt kräva minst W'_a för att acceptera. Men om han inte kände till denna förändring och fortfarande trodde att lönefördelningen var som förut (dvs som den heldragna) så skulle han felaktigt acceptera bud som låg mellan W_a och W'_a . Om denna missuppfattning gällde generellt så skulle arbetslöshetstiderna genomsnittligt minska och därmed den totala arbetslösheten.

Vi kan se vad detta kan ha för betydelse vid en generell påverkan av den aggregerade efterfrågan. Låt oss tänka att en ekonomi under en längre tid legat i situationen A i figur 1. Myndigheterna bestämmer sig sedan för att stimulera den totala efterfrågan exempelvis genom att underbalansera den statliga budgeten (t. ex. genom sedelpressfinansiering av statsutgifterna). Genom att den totala efterfrågan nu överstiger tillgången så kommer både priser och löner att stiga. En situation lik den som beskrivits i figur 3 kommer att inträffa. Många av de vid tillfället arbetssökande kommer att avbryta sitt sökande för tidigt, vilket kommer att ha till följd att den registrerade arbetslösheten kommer att sjunka. Den expansiva politiken leder alltså till att ekonomin förflyttas till läge B i figur 1. Detta är dock en ojämvtiktssituation som beror på bristande information. När de arbetssökande varseblir den högre inflationstakten, kommer de att revidera upp sina inflationsförväntningar på ett sådant sätt att sök-tiderna återgår till normal nivå. Ekonomin förflyttas till höger från punkt B upp på Phillipskurvan (2), såvida inte en ny expansiv dos ges till ekonomin. I så fall förflyttas ekonomin uppåt, exempelvis till punkt C.

Inflationens kostnader

Vi kan säga att en ekonomi, som befinner sig i punkt D i figur 1, står inför en valsituation; antingen för man en politik som gör att man kvarstår i situation D med hög inflation och naturlig arbetslöshet eller så för man en kontraktiv politik, dvs man vägrar tillstålla ekonomin den penningmängdsökning som situation D skulle kräva, varvid arbetslösheten under en övergångstid skulle stiga. För att göra denna avvägning måste man veta något om de negativa konsekvenser som är förenade med de båda alternativen. Att en ökad arbetslöshet innebär negativa konsekvenser både beträffande inkomstfördelningen och det totala resursutnyttjandet står helt klart. Inflationens negativa effekter är däremot mindre väl klarlagda. De negativa effekter som traditionellt brukar omnämnas är inflationens inkomst- och förmögensomfördelningseffekt. Dessa effekter uppstår speciellt om inflationen är oförutsedd men skulle i stort sett kunna elimineras genom användandet av indexklausuler.

Milton Friedman har framhållit andra negativa konsekvenser av inflation som har väsentligt större betydelse än de nämnda. Den kanske viktigaste funktionen som prissystemet har är som informationsbärare. En ekonomi producerar en stor mängd varor med hjälp av ett likaledes stort antal produktionsfaktorer. Alla dessa varor

Figur 3

och faktorer har i ett givet tillfälle ett pris. Över tiden kommer dock priserna att utvecklas olika beroende på produktivitetsförändringar, smakförändringar, ny information om relativ knapphet osv. För att ekonomin skall kunna fungera på ett effektivt sätt i produktionen och för att konsumenterna skall kunna göra riktiga konsumtionsval, behöver information i första hand förmedlas om förändringar i relativpriser.

Förändringen över tiden av relativpriset mellan två varor orsakas av förskjutningar i efterfrågan och utbudet på dessa varor. Den mest anmärkningsvärda relativprisförändringen under senare år i västvärlden är den stora nedgången i priset på pengar relativt till nästan varje annan vara. Eller annorlunda uttryckt uppgången i alla varors priser relativt pengar. Förklaringen till detta är enligt den monetaristiska skolan att utbudet på pengar ökat i så hög takt.

För att allokeringen av resurser i en ekonomi skall kunna vara effektiv är det nödvändigt att det sker en effektiv informations-spridning beträffande olika varor och faktorerers relativa knapphet. Denna information sprids via prissystemet. Vad som då är viktigt är att förändringar i relativpriser mellan olika varor och faktorer tydligt kommer till uttryck via prissystemet.

Om en ekonomi har kraftig inflation, dvs priset på varor och faktorer stiger snabbt relativt till priset på pengar, så är det svårt att registrera förskjutningar i relativpriser mellan olika varor och faktorer, eftersom all prisregistrering sker i penningpriser. Om t. ex. en viss bilmodell stiger från 25 600 till 37 900 och en annan stiger från 34 900 till 42 100 så är det svårt för de flesta konsumenter att observera förskjutningen i relativpris. Om penningvärdet vore konstant skulle de ovan nämnda prisförändringarna t. ex. kunna vara från 25 600 till 28 500 och från 34 900 till 31 600.

Svårigheten att observera relativprisförändringar och därmed förändring i relativ knapphet när en ekonomi befinner sig i en situation av snabb inflation kan ha allvarliga konsekvenser för allokeringen av resurser. Detta kan ha varit en bidragande orsak till stagnationen i produktionstillväxt i västvärlden under det senaste decenniet.

Man kan även framhålla hur svårt, för att inte säga omöjligt, det

är att bedriva en medveten ekonomisk politik i ett land med hög inflationstakt.

Bör inflation bekämpas?

Låt oss återgå till figur 1. Om ett land har bedrivit en sådan politik att man hamnat i situationen D, vilken politik bör man då föra och vad har den för konsekvenser? Chile kan här tas som exempel. Allenderegimen genomförde sin reformpolitik utan att samtidigt genomföra en effektiv beskattning, dvs man finansierade reformer med sedelpressarna. En sådan politik leder ofelbart till inflation. Chile befann sig efter militärkuppen i situation D. Man står då inför valet att låta ekonomin även fortsättningsvis ha en hög och kanske accelererande inflation, samtidigt med naturlig arbetslöshet eller att föra en inflationsdämpande politik som dock har de negativa konsekvenserna att arbetslösheten ökar under en övergångstid.

Man ställs inför två frågor. För det första: Behöver man verkligen någonsin bekämpa inflationen? Kan man inte acceptera en permanent och därmed fullt förutsedd hög inflationstakt och därvid slippa ifrån övergångstiden med höjd arbetslöshet? För det andra: Om man bestämmer sig för att bekämpa inflationen, i vilken takt skall detta då ske?

Vad beträffar den första frågan så är det för det första tveksamt om en permanent inflationstakt verkligen kan vidmakthållas utan att den successivt ökar. För det andra så skulle man, om detta vore möjligt, stå inför valet att för all framtid uppleva den välfärdsförlust som en hög inflationstakt innebär. Det går inte att på vetenskaplig grund entydigt avgöra vilken politik som är att föredra. I den relaterade vallsituationen så gäller det att väga ett oändligt antal perioder av välfärdsförlust på grund av inflation mot några års välfärdsförlust på grund av ökad arbetslöshet. Valet bestäms av vilken tidspreferens man har.

Vid en hög diskonteringsränta är inte inflationsbekämpning självklart att föredra, eftersom framtida vinster då blir relativt mindre värda och kanske inte uppväger kostnaden för inflationsbekämpning

i nuläget. Det är möjligt att diskonteringsräntan i fattiga länder som Chile är relativt hög, vilket skulle motivera att man sköt inflationsbekämpningen framför sig. Mot det står emellertid Friedmans bedömning att en hyperinflation som Chiles inte bara är oförenlig med politisk demokrati utan innebär även en mycket hög kostnad i form av ineffektiv resursallokering och omöjliggör en medveten ekonomisk politik.

På den andra frågan angående i vilken takt inflationen skall bekämpas kan man inte utan vidare finna objektiva kriterier på vilka svaret kan baseras. Det kan vara olika grupper som drabbas av välfärdslusterna av arbetslöshet respektive inflation, även om det är troligt att det i bägge fallen främst är låginkomsttagare och relativt dåligt utbildade personer som främst drabbas.

En hård inflationsbekämpning skulle driva upp arbetslösheten kraftigt medan inflationstakten skulle avta snabbt. En mjukare inflationsbekämpande politik skulle då i stället öka arbetslösheten mindre men under längre tid samtidigt som inflationstakten minskar långsammare. Avvägningen om hur snabbt inflationstakten skall dras ned måste bli ett politiskt ställningstagande. Att Friedman (generellt men inte i fallet Chile) är anhängare av en relativt mjuk inflationsbekämpning framgår t. ex. av de rekommendationer han gav angående den svenska situationen när han var här i december. Han föreslog att vi i Sverige skulle dämpa inflationen successivt under en femårsperiod.

Friedman och Chile i kulturdebatten

Georg Henrik von Wright, professor i filosofi, framförde sina synpunkter i en stort uppslagen artikel på kultursidan i DN den 7 december rubricerad "Vetenskapsakademien belönar en mänsklighetens skadegörare".

Von Wright tar upp frågan om Friedmans roll i Chile. "... han /Friedman/ ser intet ont i att han som ekonomisk expert ger råd åt regeringen i Chile – lika litet som han skulle se något ont i att en medicinsk forskare skulle ge råd åt samma regim i avsikt att

göra slut på en epidemi. Jämförelsen visar att den framstående mannen inte ägnat många tankar åt frågan om den intellektuelles moraliska ansvar. Det hör sedan urminnes tider till en läkares hederskodex att han skall lindra eller bota sjukdom oavsett vilken uppfattning han har om patientens moral. Men det finns ingen 'hederskodex' som säger att en vetenskapsman eller tekniker är skyldig – eller ens har rätt – att hjälpa en brottsling som ber om råd om hur han bäst skall bedriva sin verksamhet.”

Detta avsnitt har von Wright, utan att ange det, direkt hämtat från en insändare i New York Times av två tidigare Nobelpristagare (ej i ekonomi). Vi förstår inte den parallell von Wright (och de två amerikanska Nobelpristagarna) drar här. Den sjukdom Friedman talar om är Chiles hyperinflation. Friedman tillfrågades om de recept han skulle förorda i denna situation, vilket han också förde fram i en föreläsning den 26 mars 1975 i Santiago. I denna förklarade Friedman att sjukdomens (inflationens) orsaker var att finna i det faktum att regeringen finansierade sina utgifter till stor del (ca 25 %) genom att trycka nya sedlar. För att få stopp på inflationen måste man alltså, enligt Friedman, upphöra med denna sedelpressfinansiering av den offentliga verksamheten. Hur denna rekommendation kan beskrivas som att en vetenskapsman ”... hjälper en brottsling som ber om råd om hur han bäst skall bedriva sin verksamhet” är för oss totalt obegripligt. ”Läkaren” Friedman ställer sin diagnos och föreslår att man slutar att ta det gift som är sjukdomens orsak.

Att Friedmans råd inte har något samband med den chilenska diktaturens brott framgår av att han ger samma råd till alla länder i samma situation (även Sverige). Däremot skulle man förmodligen kunna hävda att oavsett vilken ekonomisk politik som valdes i Chile så skulle den ha åtföljts av politiskt förtryck, om regeringen anser att det är ett nödvändigt medel för att uppnå dess mål. Von Wright gör inte denna logiska distinktion. Letelier, i sin artikel i *The Nation* och återgiven i *New Statesman* (se s 40), gör det däremot. Han angriper Friedman och de som i likhet med honom anser att ekonomisk politik kan föras utan att påverkas av det politiska system i vilket den förs. Men detta gäller *all* ekonomisk politik. Det primära, menar

Letelier, är därför att ändra det politiska systemet.

Friedmans utgångspunkt när han gav råd till Chile var emellertid att en ekonomisk politik som hjälpte landet ur en kris och förbättrade levnadsstandarden för folkflertalet skulle påskynda återgången till ett demokratiskt styre. Men Letelier menar att juntans målsättning är inte denna utan endast att göra de redan rika rikare och politiken kommer att föras, och har förts, därefter. Om Letelier har rätt så är det svårt att förstå hur Friedman kan hållas ansvarig för politikens utformning i Chile.

Peter Englund och Lars Heikensten, doktorander i nationalekonomi vid Handelshögskolan, är i stället mer klara över frågan (DN 15.12 "Recept för Chile"). "Ekonomers allmänna diagnos vid en akut kris som den chilenska skiljer sig inte så mycket åt. Hög inflation kan ses som ett tecken på att människor efterfrågar mer varor och tjänster än som produceras. Att man importerar mer än man exporterar visar på precis samma sak. Receptet ligger då i öppen dager: Skär ned efterfrågan! Så allmänt formulerad skiljer sig inte vår och andra ekonomers syn från Friedmans. Men ett så allmänt recept kan i praktiken omsättas på olika sätt. Den viktigaste frågan är: Vems efterfrågan skall skäras ned?"

Vad beträffar det allmänna receptet är alltså Englund och Heikensten överens med Friedman. Vilka råd ger då Friedman i den senare frågan? Friedmans föreläsning den 26 mars 1975 (återgiven i svensk översättning i Ekonomisk Debatt nr 1 1977) ger besked. "Det andra och viktigaste steget skulle vara ett åtagande från regeringens sida att minska alla sina utgifter med 20 till 25 procent under en viss tidsperiod. Jag kan inte säga exakt hur och var de statliga utgifterna skall minskas, men jag tror att det faktiskt bara finns ett enda sätt att göra det: ett som slår likformigt tvärs över alla utgifter, dvs 20 procent av alla anslag, vad de än må gälla."

Friedman säger också: "Det råder inget tvivel om att problem till en början kommer att uppstå, och att en viss tid kommer att bli besvärlig, men den måste genomgå. För att komma igenom denna period är det nödvändigt att tillgripa särskilda åtgärder inriktade på att undvika svåra lidanden. Jag menar inte att det kan

lösa alla problem, men jag betraktar det som önskvärt att ge arbetslöshetsunderstöd till dem som blir avskedade från offentliga tjänster, och att vidtaga åtgärder för att hjälpa dem som drabbas hårt av de medel man beslutar tillämpa.”

Men Englund-Heikensten säger: ”Vi vet vilken den politiska ’lösningen’ blev i Chile. . . . Det är arbetarna i industrin och jordbruket och de arbetslösa som får betala. Det är deras efterfrågan som skall minskas när de grupper vilkas privilegier naggades i kanten under Allendetiden tar igen vad de förlorade och mer därtill.”

Om det är sant såsom Englund-Heikensten (och Letelier) hävdar, att efterfrågan minskats för arbetare men ej de privilegierade grupperna så står det uppenbart i strid med Friedmans rekommendationer, enligt citatet ovan från Chileföreläsningen, där han ju dels föreslår en likformig nedskärning av statsutgifterna, dels speciellt understryker nödvändigheten av att vidta åtgärder för att hjälpa dem som drabbats hårt av de medel man beslutar tillämpa.

Vad man däremot kan ställa sig frågande inför är det faktum att Friedman förordar en chockpolitik i Chile, dvs han menar att den överefterfrågan som finansierats via sedelpressarna drastiskt skall skäras ned (se s 78 för en utförligare diskussion av kostnaderna för inflationsbekämpning). I frågan om valet mellan chockbehandling och successiv nedskärning säger Friedman:

”Ett mycket viktigt hithörande problem är huruvida de föreslagna åtgärderna skall genomföras undan för undan eller på en gång. I Förenta Staterna med en årlig inflationstakt på 10 procent förespråkar jag den successiva metoden. Jag anser det önskvärt för USA att gradvis minska inflationen under en period av två eller tre år. Jag har kraftigt kritiserat vår centralbank för att tvärt ha minskat den monetära tillväxten. Men jag vill påpeka att situationen i ett land med 10 procents inflation per år är helt annorlunda än den i ett land med en inflationstakt på över 10 procent per *månad*.

Jag tror inte en successiv politik vore förnuftig för Chile. Jag är rädd att ’patienten’ skulle dö innan ’behandlingen’ gav någon effekt. Jag tror att Chile har mycket att vinna på att studera näraliggande exempel på ’chock’-behandling mot inflationsproblem och sönder-

fallstendenser. Erfarenheterna från Brasilien är utan tvekan ett bra exempel. Jag vill rikta uppmärksamheten mot två exempel som jag anser viktiga för era syften: de tyska och japanska erfarenheterna efter andra världskriget.”

Det är svårt att förstå att Chile med mer än 10 procents månatlig inflation skulle vara i behov av chockbehandling medan USA med 10 procents *årlig* inflation erfordrar en successiv övergång. Den västtyska och japanska politiken efter kriget torde knappast vara adekvata exempel att ta lärdom av. En övergång från krig till fred är en exceptionell situation, och ingen av de två ekonomierna har haft en så långvarig inflation som Chile hade haft 1975 med först en årlig inflation på i genomsnitt 30 procent under hela femtio- och sextiotalen och sedan en inflation på ett par hundra procent per år.

Vi vet ju att inflationsbekämpningens kostnader inte består i inflationsbekämpandet i sig självt utan i de bieffekter som uppstår under den tid som inflationsförväntningarna bryts ned. Det finns få ekonomier där inflationsförväntningarna torde ha blivit så permanenta som i Chile. Därför skulle man ha väntat sig att en snabb inflationsbekämpning skulle vara oerhört kostsam och att en successiv metod vore högeligen att föredra. Men det bör understrykas att frågan om hur inflationsförväntningar bryts ned ännu är förhållandevis outforskad.

Låt oss sammanfatta frågan om Friedman och Chile. Milton Friedman inbjöds att hålla en föreläsning i Chile. Han har på motsvarande sätt hållit föreläsning i Moskva och varit konsult åt centralbanken i Jugoslavien. Han gav i sin föreläsning sin syn på vilken politik som borde föras, främst då för att komma till rätta med det allvarligaste problemet: inflationen. Den inflationsteori som han därvid baserade sina råd på innefattar teorin om sambandet mellan inflation och arbetslöshet såsom den har utvecklats under det senaste decenniet med Friedman som en av de viktigaste inspiratörerna. Ingen torde i dag ifrågasätta att Friedmans råd till Chile var riktiga – givet att Chile önskade få bukt med inflationen och därmed sammanhängande problem. Att Friedman dessutom klart sagt att denna politik kommer att innebära ökad arbetslöshet på kort sikt och att

det är angeläget att genom offentliga åtgärder kompensera dem som drabbas på detta sätt är också klart. Vad man däremot kan ställa sig frågande inför är varför denna politik skulle genomföras under så kort tid.

9. Vetenskapsmannens värderingar och ansvar

”Skall nobelpriset vara ett åsiktspris?” frågar bl. a. Göteborgstidningen. Om detta kan man kanske ha olika åsikter, men hela Friedmandebatten tyder på att många uppfattar det så. Ingen utom nationalekonomiska institutionen i Umeå har ifrågasatt att Friedman i hög grad förtjänar priset för sina rent vetenskapliga insatser och ändå har hans belöning utlöst en intensiv debatt och indignerade protester. Något liknande har aldrig tidigare förekommit i ekonomiprisets korta, 8-åriga historia. Varför det? På vilket sätt skiljer sig Friedman från tidigare nobelpristagare i ekonomi?

Några av Vetenskapsakademiens medlemmar uttryckte, enligt AP-reportagen den 15.10, oro över Friedmans roll som rådgivare till vissa konservativa politiker i USA (den republikanske presidentkandidaten Barry Goldwater 1964 och president Nixon) och hans artiklar i tidskriften Newsweek. Liknande betänkligheter framfördes emellertid ej när Paul Samuelson belönades med nobelpriset i ekonomi 1970, trots att han ävenledes givit råd åt amerikanska politiker och lika regelbundet som Milton Friedman skriver i Newsweek. Men Paul Samuelson gav råd åt en demokratisk president (John Kennedy) och företräder i Newsweek en politiskt social-liberal linje liksom ett mer Keynesianskt synsätt i ekonomiska frågor. Inte heller invände man mot Gunnar Myrdals pris mot bakgrund av att han varit socialdemokratisk regeringsmedlem. Och man fann ingen anledning att utreda den sovjetiske ekonomen Kantorovichs politiska bakgrund när han år 1975 belönades med detta pris – trots att han var en ledande ekonom i Sovjet redan under Stalins tid. Några protester mot Friedrich von Hayek, som delade priset med Myrdal, registrerades inte heller, trots att han är en företrädare för samma ultraliberala syn som Friedman. Men von Hayek är inte särskilt känd utanför en trängre krets av ekonomer och har inte lika effektivt som Milton Friedman fört ut sina teser till allmän debatt. Man frestas således dra slutsatsen att en stor del av kritiken mot Milton Friedman beror dels på att han företräder idéer som betraktas som konservativa, dels att han företräder dem så effektivt.

Friedmans värderingar

Friedman har i debatten kritiserats för att han skulle ha reaktionära eller konservativa värderingar, vilket enligt kritikerna skulle bidra till att diskvalificera honom som nobelpriskandidat. "Bevisen" för hans värderingar är dels hans rådgivarroll åt republikanska presidenter och presidentkandidater, dels hans ekonomisk-politiska rekommendationer som sådana. Sålunda sägs det i protestskrivelsen från nationalekonomiska institutionen vid Stockholms universitet: "Ovedersägligt är emellertid att Friedman starkt försummat de sociala konsekvenserna av sina ekonomisk-politiska rekommendationer. Detta är särskilt märkbart i det land, där Friedman och andra medlemmar av den så kallade Chicagoskolan har ett direkt avgörande inflytande på den ekonomiska politiken, nämligen Chile."

Det är självklart att ingen människa är fri från värderingar. Frågan om värderingar i detta sammanhang kan dock spjälkas på två frågor: dels huvuvida värderingar kan "spåras" från policyrekommendationer, dels frågan om värderingar skall eller bör ha någon inverkan på valet av nobelpristagare.

Uppenbarligen så är det så att kritikerna anser att det är mycket lätt att härleda värderingar från ekonomisk-politiska rekommendationer. När Friedman motsätter sig minimilöner, pris- och inkomstregleringar, statliga pensionssystem och pläderar till förmån för fri konkurrens, privat skolväsende och privat sjukvård förutsätter kritikerna – sannolikt beroende på bristande kunskap om ekonomisk analys – att det grundar sig på önskemål om omfördelning från låginkomsttagare till höginkomsttagare, gynnande av de redan rika samt gynnande av företagen och företagsägarna. I vissa protestskrivelser hävdas till och med att Friedman önskar gynna och stödja multinationella företag, den kapitalistiska imperialismen samt fascistiska regimer.

Den sistnämnda typen av kritik avfärdas emellertid lätt, eftersom den grundar sig på okunnighet om vad Friedman står för. Få personer i världen har angripit statlig och privat maktkoncentration med ett sådant eftertryck som Milton Friedman. Han kritiserar med patos all form av maktkoncentration, statlig som privat. Diktaturregimer,

kommunistiska som fascistiska, men även ekonomier med stor statlig inblandning, typ England, och privata storföretag kritiserats skarpt av Milton Friedman.

I Chileföreläsningen säger han t. ex.: "Jag vill betona att när jag talar till förmån för den privata företagsamheten, talar jag inte till förmån för företagarna. Tvärtom. Få företagare tror på fri företagsamhet och de hör ofta till dess värsta fiender. Varje affärsman är för fri företagsamhet på andra marknader men inte på sin egen."

Kritiken mot Milton Friedman för hans "reaktionära" värderingar, vilka härletts från hans policyrekommendationer, är viktig att analysera rent principiellt. Man kan, om man hör någon ge ekonomisk-politiska råd, tänkas dra slutsatser om värderingar genom association till personer eller grupperingar med liknande rekommendationer och därefter fastslå att värderingarna måste vara desamma. Därvid gör man dock en logisk kullerbytta. Värderingarna är desamma *endast* om verklighetsuppfattningen är densamma. Men det är när det gäller verklighetsuppfattningen som skillnad verkligen föreligger. Friedman har en verklighetsuppfattning som gör att han med utgångspunkt från grundläggande värderingar som i många fall delas av personer i radikala kretsar – det kan gälla att bryta segregering eller att gynna fattiga och låginkomsttagare – föreslår en politik som främst stöds inom konservativa kretsar. Det gäller således att skilja mellan mål och medel. Om en viss medelarsenal är optimal för den radikala med en viss verklighetsuppfattning kan den kanske sammanfalla med de medel som en konservativ person med en annan verklighetsuppfattning skulle rekommendera.

Friedman och Chicagoskolans verklighetsuppfattning har beskrivits som mycket kontroversiell, vilket inte minst beror på att det monetaristiska synsättet står i stark kontrast till det tidigare helt dominerande Keynesianska synsättet. Genom att Chicagoskolan ställde så många etablerade "sanningar" på huvudet så startade naturligtvis en omfattande diskussion och kritisk analys. Denna diskussion har inneburit en omprövning och framväxandet av en syntes mellan Keynesianismen och monetarismen, och så långt kan man säga att monetarismen i dag är allmänt accepterad och respekterad.

Fortfarande kvarstår emellertid skiljaktigheter på vissa punkter.

Det är alltså viktigt att inse att om någon annan ger plicyrekommendationer som skiljer sig från dem man själv skulle ge, kan det bero på antingen att denna har annorlunda värderingar än en själv eller att verklighetssynen skiljer sig åt. Milton Friedman tillhör (i första hand) den sistnämnda kategorin. När han redovisar de värderingar som är utgångspunkten för hans analys redovisar han sådana värderingar som delas av de flesta. Detta är egentligen ganska självklart – annars skulle ju hans analys uppfattas som irrelevant. Hans värdepremisser utgörs således av en önskan att gynna (eller snarare motstånd mot att missgynna) minoriteter, fattiga och låginkomsttagare, önskan att häva segregation och förslumning, motstånd mot maktkoncentration, statlig som privat, i synnerhet mot dess mest extrema yttringar i form av diktatur och förtryck.

Ytterligare en sak är värd att speciellt poängtera. Den fråga som Friedman med mer emfas än någon annan fört fram är frågan om inflationens bekämpning. Om man med utgångspunkt från Friedmans ekonomisk-politiska rekommendationer vill bilda sig en uppfattning om Friedmans värderingar bör man fråga sig vilka som egentligen tjänar på inflationen och vilka som förlorar på den. (De sammanlagda inkomsterna blir sannolikt lägre.) I det system som råder bl. a. i Sverige och andra länder är det utan tvivel de förmögna, de högavlönade och de välutbildade som kan tjäna på inflationen på bekostnad av de fattiga, de lågavlönade och de oskolade. När Friedman lägger stor tonvikt vid inflationsbekämpning så sällar han sig även till sådana som Gösta Rehn, Gunnar Adler-Karlsson och Gunnar Myrdal.

Skadlig forskning?

En annan fråga som diskuterats, inte minst på grund av en formulering i Nobels testamente; "... hava gjort mänskligheten den största nytta", är frågan om vetenskapliga upptäckter på, enligt vetenskapliga kriterier, helt enastående nivå kan komma i fråga om

de kan, oavsett forskningens syfte, sägas vara mänskligheten helt eller delvis till skada.

I von Wrights artikel säger han att ”. . . den prisutdelande instansen /borde/ se till att den belönar personer som om möjligt är mänsklighetens välgörare och i ingen händelse dess skadegörare”. Det är oklart om von Wright menar att Friedmans teorier är skadliga för mänskligheten eller om det är så att Friedman genom att basera policyrekommendationer på sin teorier i en Chileföreläsning varit mänskligheten till skada. Ett citat i von Wrights artikel från ”Le Monde Diplomatique”: ”Är Milton Friedman och hans lärjungar övertygade om att de inte har blod på händerna?” pekar dock på det senare.

I en ledare (signerad JMF) i Dagens Nyheter (12.12.76) återkommer samma typ av argument. ”Vetenskapsakademin och priskommitténs ordförande hänvisar alltså själva inte enbart till Milton Friedmans ’rent’ vetenskapliga forskning utan också till hans roll som påverkare och rådgivare åt den ekonomiska politikens beslutsfattare.” JMF säger dock i samma ledare. ”Milton Friedman har genom empirisk forskning ökat kunskapen om viktiga bitar av den ekonomiska verkligheten. Det har inte bestritts att han i denna forskning nått resultat på nobelprisnivå.”

Att det faktum att den förda politiken i flera länder (Chile, USA, Västtyskland t. ex.) baseras i stor utsträckning på den verklighetsuppfattning som bl. a. Friedmans forskning givit, skulle i sig diskvalificera Friedman som nobelpriskandidat, återkommer på många ställen inte minst bland protestskrivelsena. Men hur kan forskning som ger oss ökad kunskap om den ekonomiska verkligheten vara på nobelprisnivå samtidigt som denna ökade kunskap absolut inte får ligga till grund för utformning av ekonomisk politik?

De två ovan nämnda frågorna, forskarens personliga moral och upptäckstens eventuella skadlighet, har – som så mycket annat – sammanblandats i debatten. Det är naturligtvis sant att forskning inom de flesta ämnen kan leda fram till sådana upptäckter som kan komma att tillämpas på ett för mänskligheten skadligt sätt, även om forskaren aldrig haft sådana avsikter. Som exempel kan nämnas

atomklyvning för atombomber, kemikalier för biologisk krigsföring och möjligheten till manipulation av arvsmassan. Men, och det är viktigt, sådana exempel kan man finna inom naturvetenskapliga ämnen men *knappast i nationalekonomi*. I nationalekonomi innebär forskningsframsteg alltid att kunskapen om det ekonomiska systemets faktiska funktionssätt ökar, vilket medger ökad möjlighet att göra prognoser och ökad möjlighet att förutsäga vilken politik som bäst leder fram till önskad måluppfyllelse. Men säg vilken ökad kunskap om det ekonomiska systemets funktionssätt som kan vara mänskligheten till skada?

För att ta Friedmans bidrag till teorin om sambandet mellan inflation och arbetslöshet: Friedman visade att man inte, som man tidigare trott, kunde genom en generell efterfrågepåspädning få arbetslösheten att minska till en permanent lägre nivå. En sådan ökad kunskap måste vara mänskligheten till nytta genom att det undanröjer risker för en skadlig ekonomisk politik grundad på en felaktig verklighetsbild. Till skada kan den aldrig vara.

I vissa fall kan forskningsresultat ändå få skadliga följder. Vi åsyftar då det fall då något forskningsresultat utnyttjas i praktiken utan att vara tillräckligt testat och därför kan visa sig vara antingen felaktigt eller ha skadliga biverkningar som ej noterats. Detta problem existerer inom all vetenskap. Som exempel kan nämnas användandet av läkemedel som inte är tillräckligt utprovat, utnyttjandet av kärnkraft utan att avfallshanteringsfrågan är tillräckligt utforskad.

I denna fråga har Friedman gjort en betydande insats i det att han understrukt, mer än flertalet ekonomer, att varje teori måste underkastas den noggrannaste empiriska testning, och att testet på om en teori är "god" eller "dålig" beror på hur väl den beskriver och förutsäger verkligheten.

Vetenskap och politik

Även om Milton Friedmans värderingar är "acceptabla" (trots att det är just vanföreställningar om dessa som givit bränsle åt debatten)

måste man ändå säga att frågan om vetenskapsmannens personliga värderingar bör ha inverkan på bedömningen av hans lämplighet som nobelpriskandidat är väl värd att diskuteras.

En avgörande fråga är hur liberala vi skall vara gentemot dem som har en avvikande åsikt. Som ett av argumenten till att Friedman borde ha diskvalificerats till priset hör det faktum att han varit rådgivare åt Nixon och Rockefeller. I förra presidentvalet fick Nixon en majoritet av de röstande amerikanernas röster. Man må tycka hur illa som helst om Nixon, men att diskvalificera den som har en ståndpunkt som delas av mer än halva den röstande amerikanska befolkningen är ett uttryck för mer än lovlig intolerans mot "olik-tänkande".

Milton Friedman hör till dem som pläderar alldeles speciellt för politisk frihet. I "Kapitalism och frihet"¹ säger han t. ex.: "Man kan, som jag, känna sig övertygad om att kommunismen skulle förstöra alla våra fri- och rättigheter. Man kan motsätta sig kommunism hur fast och övertygat som helst. Men man kan inte desto mindre hysa den övertygelsen att det i ett fritt samhälle är outhärdligt för en människa att hindras från att ingå frivilliga ömsesidigt förmånliga avtal med andra, därför att han tror på eller försöker stödja kommunismen. Individens frihet omfattar även frihet att stödja kommunismen."

Friedman fortsätter något senare:

"Ett annat exempel på marknadens roll som garant för bevarandet av den politiska friheten upplevde vi i samband med McCartyismen. Helt bortsett från de viktiga frågor som det hela rörde sig om och hållbarheten i de anklagelser som gjordes, vilket skydd hade individerna, särskilt de som var offentligt anställda, mot ansvarslösa anklagelser och snokande i saker som de inte kunde ta på sitt samvete att avslöja? Deras rätt att åberopa konstitutionens femte tillägg hade varit ett grymt skämt om de inte hade haft några alternativ till sin statliga anställning. Deras grundskydd utgjordes av existensen av

¹ Friedman, M., Kapitalism och frihet. Aldus/Bonnier 1972.

en privat marknadsekonomi där de hade möjlighet att förtjäna sitt levebröd.”

I DN's ledare den 12.12.76 signerad JMF kritiserades Friedman för sina värderingar.

”Han har betecknats som den mest extrema av välkända ekonomer.”

”Hans ’rena’ forskning må vara aldrig så oomtvistat prisvärd. Det som premieras blir också en samhällssyn, oändligt fjärran från välfärdspolitiken värderingar och en rådgivning som om den följs leder till att denna politik sätts på undantag.”

Samma ledarskribent säger också (DN 15.10.76):

”Det är inte att låta det gå inflation i ord att kalla honom reaktionär.”

JMF säger aldrig rent ut att Friedmans åsikter borde diskvalificerat honom till priset, men om detta inte skulle vara underförstått, vad är i så fall meningen med denna åsiktsanalys? C-H Siven diskuterar denna typ av invändningar mot Friedman som lämplig pristagare i SvD den 10.1.77.

”Den fundamentala frågan är vilka kriterier som skall ligga till grund för valet av ekonomipristagare. Är det hans personliga moral, politiska inställning eller vetenskapliga insatser som skall vara avgörande? Eller skall det vara en kombination av dessa kriterier som, i likhet med vad som gäller för Leninpriset (tidigare Stalinpriset), skall vara avgörande?”

Ingen har hittills dragit i tvivelsmål att fysik-, kemi- och medicinpristagarna får sina utmärkelser därför att de *genom sina vetenskapliga insatser* gjort mänskligheten den största nytta.”

Siven avslutar artikeln:

”De som hävdar att Friedmans personlighet eller hans politiska inställning skulle diskvalificera honom för priset är talesmän för den sorts vetenskapspolitik som rådde i Stalins Sovjet, Hitlers Tyskland och som nu råder i Pinochets Chile.”

Man kan naturligtvis konstruera extrema fall som skulle ställa Vetenskapsakademien inför en svår avvägning, och tvinga den till ett ställningstagande i en moralisk fråga. Antag t. ex. att Adolf Eich-

mann under sin efterkrigsexistens i Brasilien hade ägnat sin tid åt vetenskap och därvid gjort en upptäckt som vore i suverän nobelprisklass, säg ett vaccin mot cancer el dyl, och därvid helt omöjligt att förbigå enligt rent vetenskapliga kriterier. Antag också att Eichmann hade levat i dag och avtjänat ett fängelsestraff för sitt brott. Skulle han då kunnat tillerkännas ett nobelpris om han t. ex. också ångrat sin handling under kriget? Om han vägrade känna ånger? Skulle akademiledamöternas ställningstagande vara annorlunda om han ej heller avtjänat sitt straff?

Frågan står öppen. Vi är dock av den uppfattningen att försyndelser som är av det grövsta tänkbara slaget mot mänskligheten måste tas hänsyn till vid en nobelprisbelöning, men att på samma gång yttersta vikt måste fästas vid idealen om åsikts-, tanke- och yttrandefrihet. En i ett konformistiskt samhälle avvikande åsikt kan mycket väl i nästa generation bli den vedertagna åsikten. Att uttrycka en avvikande åsikt kan, som vi tidigare påvisat, vara uttryck för antingen avvikande värderingar eller en annorlunda verklighetsuppfattning. Aldrig kan det jämföras med ett begånget brott.

Att vetenskap och politik inte kan särskiljas grundar sig kanske mer på det faktum att vad vetenskapsmän inom nationalekonomi sysslar med är frågor som också är stora och viktiga politiska frågor. Som samhällsmedlemmar har nationalekonomer – liksom alla andra – personliga åsikter i dessa frågor. Dessa åsikter kan naturligtvis påverka deras forskning genom t. ex. val av problemställning, val av data för empirisk testning och av analysmetod såsom Gunnar Myrdal framhållit (DN 14.12.76). Men i dessa avseenden är det snarare en gradskillnad än en artskillnad mellan nationalekonomi och andra vetenskaper, enligt bl. a. Milton Friedman och vetenskapsteoretikern Karl Popper, vilka tillsammans med Myrdal citeras i nästa avsnitt. Genom den kritiska granskning som allt vetenskapligt arbete utsätts för och genom att hypoteser konfronteras med verkligheten uppenbaras sådana inslag av värderingar liksom feltänkande över huvud taget. Detta är den vetenskapliga processen. (Se s. 104 ff.)

Bland lekmän färgas inställningen till nationalekonomi kanske mer av att ekonomiska frågor ingår i olika politiska partiers program i

form av som regel mycket klara ställningstaganden. Priskontroller samt multinationella företag, vilka är de två frågor som författarna till denna skrift forskar inom, kan tjäna som exempel på det ovan sagda.

Men att politiker och politiska partier ofta tar ställning i frågor som också är föremål för nationalekonomisk forskning kan ju inte lastas nationalekonomer eller den nationalekonomiska vetenskapen. Ej heller kan detta faktum tas till intäkt för att förklara nationalekonomisk forskning som ovetenskaplig. Det förekommer en helt ologisk association mellan politiskt uppmärksammade frågor och ovetenskaplighet i forskningen kring dessa frågor.

Visserligen är det så att ett stort antal av de frågor som politiker debatterar hör hemma inom den nationalekonomiska disciplinen, men även frågor av t. ex. teknisk eller medicinsk natur kan få stort utrymme i den politiska debatten. Så var t. ex. fallet i den svenska valrörelsen 1976, där kärnkraftsfrågan kom att spela en stor roll. Detta gjorde att tekniker kom att bli betydelsefulla rådgivare åt partier i denna valrörelse, exempelvis Hannes Alfvén åt centerpartiet. Det finns väl knappast någon som skulle underkänna atomfysik som vetenskap, samt möjligheten till vetenskaplig behandling av frågor inom ämnet, bara för att kärnkraftsfrågan blivit en politisk fråga och att kärnfysiker ställt upp som rådgivare åt politiska partier. På samma grunder har naturligtvis inte det nationalekonomiska ämnets vetenskaplighet något som helst att göra med i vilken utsträckning nationalekonomiska frågor blir politiska kontroverser eller av antalet nationalekonomer som ställer upp som rådgivare åt politiska partier.

10. Nationalekonomi som vetenskap

Det ovan nämnda sambandet mellan nationalekonomi och politiska värderingar har föranlett Gunnar Myrdal att ifrågasätta om nationalekonomi kan jämföras med andra vetenskaper såsom fysik, kemi och medicin. Denna fråga har ju inte direkt med valet av Milton Friedman till nobelpristagare att göra, men eftersom den väcktes av Myrdal i anslutning till Friedmandebatten och eftersom hela Friedmandebatten i Sverige på sätt och vis kan ses som ett inlägg i denna fråga förtjänar den några kommentarer här. Den aktualiserar svåra vetenskapsteoretiska frågor, kring vilka det finns en omfattande diskussion. Vi illustrerar denna med bl a några citat ur Friedmandebatten och Friedmans egen syn som den framfördes vid hans Nobelföreläsning i Stockholm.

Myrdals ståndpunkt framfördes i en stort uppslagen artikel i DN den 14.12.76. ”Min motivering för förslaget att Vetenskapsakademien bör befrias från plikten att utdela priset är i sista hand den kategoriska skillnaden mellan de ’hårda’ vetenskaperna fysik och kemi och den ekonomiska vetenskapen, som är ’mjuk’. Denna olikhet framträder i två med varandra nära förbundna hänseenden.

(1) Vad ekonomisk forskning, liksom annan social forskning, kan direkt iaktta och analysera är i första hand blott människors beteenden. Orsakerna till deras beteenden ligger djupt förankrade i attityder och politiska och andra institutionella förhållanden. Dessa är ofta svåra redan att definiera. I den mån studier dock inriktas på dessa bakomliggande orsaksfaktorer, visar de sig vara skiftande i rummet och för olika människogrupper och dessutom föränderliga i tiden.

Ekonomisk forskning kan därför aldrig nå fram till konstanter eller till vad förr i tiden kallades naturlagar. Denna begränsning i ekonomisk forskning framkommer till exempel i dess uppenbara svaghet i fråga om prognoser, inte bara på längre sikt utan även kortsiktigt. På den punkten är vi ekonomer så olika t ex astronomerna som gärna är möjligt.

(2) Nära samhörande härmed är att vår forskning redan för att

konstatera fakta beror av värderingar: vilka frågor som ställs och från vilka synpunkter materialet inskaffas och analyseras. Ekonomisk forskning blir därför alltid och med nödvändighet vad klassikerna kallade 'politisk ekonomi'.

Från de 'hårda' naturvetenskapernas synpunkt måste dessa båda skiljaktligheter framstå som svagheter. Principiellt sett kan de, ehuru bara i viss mån övervinnas genom att (a) den ekonomiska forskningen vidgas till att omfatta även de bakomliggande attityderna och institutionerna och (b) att uttryckliga och motiverade värdepremisser läggs till grund för forskningen. Även en ekonomisk forskning som styr i denna riktning kommer dock aldrig ens nära de på allmängiltig kunskap inriktade naturvetenskaperna. Om dessa ting finns det en stor litteratur som genomgående ignoreras av de konventionella ekonomerna.

De anstränger sig i stället att låta sina forskningsresultat se ut som om de vore lika naturvetarnas. De gör det genom att arbeta med slutna modeller, som inte går ner till det djupare orsaksskiktet, och därtill utan att klargöra vad det är de utelämnar. Framför allt förtiger de systematiskt värderingsproblemet.”

C-H Siven bemöter Myrdals ställningstaganden i den vetenskapsteoretiska frågan (SvD 10.1.77).

”Vissa vetenskaper påverkar oss mer direkt än andra och det politiska innehållet i de vetenskapliga landvinningarna kan variera från ämne till ämne. Gunnar Myrdal har varit inne på detta när han hävdade att det inom samhällsvetenskaperna, i motsats till naturvetenskaperna, inte är möjligt att uppnå objektiva resultat. Att samhällsvetenskaplig forskning skulle innehålla subjektiva element eftersom redan frågeställningarna och de bitar av verkligheten som vi undersöker är präglade av våra värderingar. Myrdals recept är därför att forskaren alltid skall redovisa sina värdepremisser.

Myrdal hyser dock (i DN 14.12) gott hopp om sin egen forskningsvetenskaplighet: 'Jag har ju i en mansålder arbetat just med värderingsproblemet och, till skillnad från de konventionella ekonomerna här hemma och utomlands, strävat efter en sådan klarhet om värdepremisser som i högsta grad skulle kunna göra min forskning

rationell både vad gäller analys av fakta och politiska slutsatser.' Men Myrdal är desto mer tveksam om övriga ekonomers vetenskapliga, moraliska och politiska förträfflighet: 'På grund av den genomgående illa genomtänkta sammanblandningen av vetenskap och politik hos flertalet ekonomer kommer inte bara allmänheten utan även ofta fackekonomerna att uppfatta ekonomipriset som ett politiskt ståndpunktstagande av akademien, vilket naturligtvis skett i Friedmans fall.'

Frånsett att Myrdal knappast kan ha följt den enastående vetenskapliga utvecklingen inom den analytiska och ekonometriskt inriktade nationalekonomin under efterkrigstiden så visar hans uttalande också på en grundläggande osäkerhet om den fundamentala skillnaden mellan isolerade vetenskapliga insatser och den vetenskapliga utveckling som är ett resultat av *summan* av de enskilda vetenskapliga landvinningarna."

Milton Friedman inleder själv sin nobelföreläsning (den 13.12.76 i Stockholm) med att diskutera just frågan om ekonomisk vetenskap kan anses likvärdig med de naturvetenskapliga ämnena.

"När Sveriges Riksbank inrättade priset i ekonomisk vetenskap till Alfred Nobels minne (1968) fanns det otvivelaktigt – liksom det otvivelaktigt fortfarande finns – utbredd skepticism bland såväl vetenskapsmän som den bredare allmänheten beträffande lämpligheten av att behandla nationalekonomi som jämbördig med fysik, kemi och medicin. Dessa anses vara 'exakta vetenskaper' inom vilka det är möjligt att nå objektiv, kumulativ och definitiv kunskap. Nationalekonomi, liksom de andra samhällsvetenskaperna, anses mera som en del av filosofi än som vetenskap i dess rätta bemärkelse, sammanvävd med värderingar från början för att de behandlar mänskligt beteende. Kräver inte samhällsvetenskaperna, där vetenskapsmän analyserar sina egna och sina medmänniskors beteende, vilka i sin tur uppmärksammar och reagerar inför vad vetenskapsmännen säger, fundamentalt annorlunda undersökningsmetoder än de fysiska och biologiska vetenskaperna? Borde inte de bedömas enligt andra kriterier?

Jag har aldrig själv accepterat detta synsätt. Jag anser att det speglar

en missupfattning, inte så mycket vad gäller samhällsvetenskapernas egenskaper och möjligheter, utan vad gäller naturvetenskapernas egenskaper och möjligheter. I ingendera finns någon 'säker' substantiell kunskap; endast tentativa hypoteser som aldrig kan bevisas, utan endast kan undgå att förkastas, hypoteser som vi kan sätta mer eller mindre tillit till, beroende på sådana faktorer som mängden företeelser de innefattar i relation till deras komplexitet och i relation till alternativa hypoteser, och antalet tillfällen som de undgått att förkastas. I både samhällsvetenskaperna och naturvetenskaperna växer mängden objektiv kunskap genom att en tentativ hypotes inte lyckas förutsäga företeelser som hypotesen gör anspråk på att förklara; genom att hypotesen lappas ihop tills någon föreslår en ny hypotes som på ett elegantare eller enklare sätt omfattar den besvärliga företeelsen, och så vidare *ad infinitum*. I båda är experiment ibland möjliga, ibland inte (t. ex. meteorologi). I båda är experiment aldrig helt kontrollerade, och erfarenhet ger ofta information som är likvärdig den som erhålls vid kontrollerade experiment. I båda är det omöjligt att ha ett slutet system eller att undvika att iakttagaren påverkar och påverkas av det han iakttar. Gödels teorem i matematik, Heisenbergs osäkerhetsprincip i fysik, den självuppfyllande eller självutplånande förutsägelsen i samhällsvetenskaperna, är alla exempel på dessa begränsningar.

De olika vetenskaperna behandlar naturligtvis olika frågor, de har olika informationskällor (introspektion är t. ex. en viktigare informationskälla inom samhällsvetenskap än inom naturvetenskap), de finner olika analysteknik användbar och de har i olika grad lyckats förutsäga de företeelser de studerar. Men dessa skillnader är lika stora mellan exempelvis fysik, biologi, medicin och meteorologi som mellan var och en av dem och nationalekonomi.

Inte ens det svåra problemet att skilja värderingar från vetenskapliga bedömningar är unik för samhällsvetenskaperna. Jag minns väl en middag vid Cambridge University college när jag satt mellan en ekonomkollega och R. A. Fischer, den store matematisk statistikern och genetikern. Min ekonomkollega berättade för mig om en student han undervisat i arbetsmarknadsekonomi, som anmärkte

i anslutning till en analys av effekten av fackföreningar, 'Men det skulle knappast Mr X (en annan ekonom med en annorlunda politisk åskådning) hålla med om'. Min kollega såg denna upplevelse som en förfärlig dom över nationalekonomi, eftersom den illustrerade omöjligheten av en värderingsfri objektiv ekonomisk vetenskap. Jag vände mig till Sir Ronald och frågade om en sådan upplevelse verkligen var unik för samhällsvetenskaperna. Hans svar var ett eftertryckligt 'nej' och han satte igång att berätta den ena historien efter den andra om hur väl han kunde sluta sig till synpunkter inom genetik från politiska ståndpunkter.

En av mina framstående lärare, Wesley C Mitchell, inskräpte hos mig det grundläggande skälet till att vetenskapsmän har starka incitament att eftersträva en värderingsfri vetenskap, oavsett deras värderingar och hur gärna de skulle vilja sprida och främja dem.

Innan vi rekommenderar ett handlingsalternativ för att uppnå ett visst syfte måste vi veta om detta handlingsalternativ verkligen främjar detta syfte. Objektiv vetenskaplig kunskap som gör det möjligt att förutse följderna av möjliga handlingsalternativ är uppenbarligen en förutsättning för att kunna göra den normativa bedömningen av om detta handlingsalternativ är önskvärt. Vägen till helvetet är kantad med goda avsikter just på grund av att denna ganska uppenbara aspekt har försummats.

Denna aspekt är särskilt viktig i nationalekonomi. Många länder runt om i världen upplever idag en samhälleligt destruktiv inflation, abnormt hög arbetslöshet, felanvändning av ekonomiska resurser och i vissa fall undertryckandet av mänskliga rättigheter bland sina medborgare, inte för att ondskefulla människor önskade dessa resultat, inte heller på grund av olika värderingar bland medborgarna, utan på grund av en felaktig bedömning av konsekvenserna, som åtminstone i princip kan rättas genom framsteg i objektiv ekonomisk vetenskap." (Övers. B. Swedenborg)

Temat för nobelföreläsningen fortsättningsvis är sambandet mellan inflation och arbetslöshet och Friedman konstaterar att teoriutvecklingen på detta område utgör en utmärkt illustration av det klassiska förloppet när en vetenskaplig hypotes revideras. (Jfr s.

71–81. Det nya i Friedmans föreläsning är att han mot bakgrund av de senaste årens utveckling i många länder framlägger hypotesen att det finns ett långsiktigt positivt samband mellan inflation och arbetslöshet, d v s en positivt lutande Phillipskurva.)

Friedmans synsätt har starkt stöd hos bl a vetenskapsteoretikern Karl Popper. I en artikel: "A Pluralist Approach to the Philosophy of History"¹ ger han sin syn på den vetenskapliga metoden i naturvetenskaper kontra samhällsvetenskapliga och humanistiska ämnen:

"Under de senaste hundra åren har denna fråga huvudsakligen diskuterats i termer av metodologiska skillnader mellan naturvetenskaperna å ena sidan och de historiska eller humanistiska vetenskaperna å den andra. Och det finns en nästan enhällig uppfattning att det är en stor klyfta mellan dessa.

Det har funnits stora meningsskiljaktigheter rörande hur denna stora klyfta ser ut i detalj. Vi har de berömda tyska teoretikerna Windelband och Rickert och Dilthey. Vi har de engelska teoretikerna, främst bland dem Collingwood. Vi har professor Trevor-Roper, som ogillar den inneboende professionalismen och därmed naturvetarnas inflytande och försvarar ståndpunkten att historia är till för lekmanen; och Sir Isaiah Berlin, som varnar oss för att inte 'underskatta metodskillnaderna mellan naturvetenskaperna och historia eller sunt förnuft'.

Jag ämnar nu diskutera denna fråga igen. Jag håller med om Sir Isaiahs anmärkning att metodiken inom historia utgörs av 'sunt förnuft', och jag har alltid hållit med om detta. Jag håller med professor Trevor-Roper att ingenting kan vara värre inom historia än en snäv professionalism; och jag har alltid hållit med om detta. Jag håller med Collingwood och med Dilthey och också med Hayek om att vi måste försöka *förstå* historien; och jag håller med om att det finns ett angeläget önskemål att historiefilosofen analyserar, förklarar och t o m förstår historiska insikter.

¹ Popper, Karl, A Pluralist Approach to the Philosophy of History. Streissler, E. (ed.). Roads to Freedom. London, 1969.

Men min tes under många år har varit: *alla de historiker och filosofer som insisterar på att det finns en klyfta mellan historia och naturvetenskaperna har radikalt missuppfattat naturvetenskaperna*. De kan inte klandras för detta: det är en uppfattning som fostrats av naturvetarna själva; och det är följaktligen, naturligt nog, nästan allmänt accepterat. Det har i hög grad stärkts av de imponerande framsteg som gjorts inom den tillämpade naturvetenskapen. Det är inte att undra på att nästan alla filosofer och nästan alla historiker accepterar det.

Det kan naturligtvis inte förnekas att naturvetenskap har blivit teknologins grund. Men vad jag betraktar som den sanna synen på naturvetenskap är uttryckt på omslaget till en bok av den store fysikern och nobelpristagaren Sir Georg Thomson, en av dem som upptäckte elektronens vågnatur, och son till J. J. Thomson, upptäckare av elektronen och dess partikelnatur. Thomsons bok heter *Vetenskapens inspiration* – lägg märke till titeln! – och omslagstexten börjar med orden: 'Vetenskap är en konst'. Och den fortsatta texten talar om den 'inneboende skönheten och det underbara' i 'den moderna fysikens idéer.' Andra stora vetenskapsmän har talat i samma humanistiska anda, men få humanister har tagit dem på allvar. Det finns faktiskt några naturvetare som öppet håller med om att den traditionella och professionella synen på naturvetenskapen är helt felaktig. Men med två undantag har jag hittills inte lyckats övertyga någon historiker, eller historiefilosof, om att hans intuitiva uppfattning om naturvetenskap är felaktig och att naturvetenskap liknar historia mycket mer än historiker tror. De två undantagen är professor Gombrich och professor Hayek.

Professor Hayek i synnerhet har i årtal skrivit att samhällsvetarna, speciellt historikerna, inte skall söka efterlikna naturvetenskaperna. Han kallade tendensen att härma naturvetenskapens metodik 'scientism'. Jag har varit lika mycket motståndare till dessa tendenser till efterapning som han; men jag påpekade för mer än 20 år sedan att dessa 'scientistiska' tendenser i själva verket är försök att efterlikna vad de flesta människor *felaktigt tror* är naturvetenskapernas metoder, snarare än deras faktiska metoder.

Jag var därför mycket nöjd och glad när jag helt oväntat läste

i Hayeks förord till hans nya bok *Studies in Philosophy, Politics and Economics*, 1967, följande mycket generösa anmärkning:

'De som läst några av mina tidigare verk märker kanske en något förändrad ton i min diskussion av den attityd som jag då kallade 'scientism'. Skälet till detta är att . . . Karl Popper har lärt mig att naturvetarna faktiskt inte gjorde vad de flesta av dem inte bara sade att de gjorde, utan också uppmanade representanter för andra ämnen att imitera. Skillnaden mellan dessa två kunskapsområden har därigenom minskats avsevärt . . .'

Ändå tror nästan alla andra att de vet tillräckligt om naturvetenskaplig metodik: är det inte välkänt att vi börjar från observation och fortsätter via induktion till teori? Och är det inte uppenbart att vi förfar mycket annorlunda inom historia?

Jo, jag håller med om att vi förfar på ett annorlunda sätt. Men det gör vi även inom naturvetenskapen.

I båda fallen startar vi från myter – från traditionella fördomar, fulla av fel – och från dessa fortsätter vi med kritisk analys: att genom kritik avlägsna fel. I båda fallen har empirisk information till huvudsaklig uppgift att rätta våra misstag, våra fördomar, våra tentativa teorier; med andra ord, att spela en roll i den kritiska diskussionen, i avlägsnandet av fel. Genom att rätta till våra misstag, väcker vi nya problem. Och för att lösa dessa problem, ställer vi upp nya hypoteser, dvs. nya tentativa teorier, som vi underkastar kritisk diskussion i syfte att eliminera fel.

Hela processen kan representeras av ett förenklat schema som jag kan kalla det tetraediska schemat:

$P_1 - TT - KD - P_2$

Vi börjar med ett problem P_1 – teoretiskt eller historiskt – vi fortsätter till en tentativ lösning – en gissningsmässig eller hypotetisk lösning, en *tentativ teori* – som underkastas kritisk diskussion i ljuset av ny information, om sådan finns tillgänglig, vilket leder till att nya problem P_2 , uppstår.

Naturligtvis är detta schema alltför förenklat: i allmänhet finns det mer än ett problem att börja med; och i allmänhet kommer

det att finnas ett stort antal tentativa lösningar för varje problem, och mångfaldig kritik, i synnerhet om vi kan testa våra hypoteser genom att de konfronteras med empiriska observationer eller, t ex, dokumentation. Med andra ord, vårt diagram borde vara solfjäderformat: det skulle breda ut sig åt höger.” (Övers. B. Swedenborg)

11. Sammanfattning

Vi har i denna studie velat återge och kritiskt granska den rapportering och debatt som förekommit i svensk press kring valet av Milton Friedman till nobelpristagare i ekonomisk vetenskap 1976. Den svenska nyhetsrapporteringen har jämförts med den i amerikansk och engelsk press och ställts mot de krav på saklighet och allsidighet i nyhetsrapporteringen som innefattas i begreppet ”god publicistisk sed”. Argumenten i debatten har diskuterats dels mot bakgrund av de fakta som framkommit rörande Friedmans engagemang i Chile, dels mot bakgrund av vår kännedom om såväl Milton Friedman som ekonomisk teori.

Friedmandebatten i svensk press ger en ovanligt god möjlighet att studera pressens behandling av en viss fråga under en begränsad period. Nyhetsrapporteringen och debatten i frågan startade i och med att Vetenskapsakademien den 14 oktober tillkännagav att den tilldelat Milton Friedman 1976 års ekonomipris och pågick en bit in i januari 1977. I svensk press gavs denna fråga ett ofantligt utrymme. Som exempel kan nämnas att DN publicerat totalt ca 25 spaltmeter (vilket motsvarar närmare 100 maskinskrivna A 4-sidor) i form av 14 externa artiklar på kultur- och ledarsidor, tre ledare, externt inlägg på ekonomisidan, publicering av protestskrivelser samt ett stort antal artiklar, intervjuer och referat på nyhetsplats och ekonomisida. Då är inte nyhetsrapporteringen från festen, prisutdelningen eller demonstrationerna räknade. Visserligen var DN den tidning som ägnade störst utrymme åt Friedmanfrågan, men flera andra dagstidningar stod inte långt efter. I utländsk press har det inte, såvitt vi har kunnat finna, någonstans förekommit en motsvarande uppmärksamhet.

Trots det enorma utrymme som ägnades Milton Friedman i svensk press jämfört med i amerikansk och engelsk, är det jämförelsevis lite svenska läsare fått lära om honom. Anledningen är att den svenska nyhetsrapporteringen och debatten var så ensidigt inriktad på Friedmans förmenta engagemang i Chile och på situationen i Chile i allmänhet och knappt alls omnämnde hans vetenskapliga insatser

eller de många ekonomisk-politiska frågor, där han initierat en fruktbar diskussion i andra länder, t. ex. USA och England. Genom att avfärda denne nobelpristagare, som enligt en enhällig vetenskaplig opinion är en av de utan tvekan största vetenskapsmännen inom nationalekonomi såsom ”reaktionär” och ”politiskt naiv” eller ”komprometterad”, vilket gjordes i den svenska debatten, gick en svensk publik miste om en fruktbar diskussion om hans, i mångas ögon, kontroversiella ståndpunkter i ett antal frågor.

I vår granskning av den svenska nyhetsrapporteringen finner vi att den svenska pressen i flera avseenden brutit mot de regler för ”god publicistisk sed” som tidningarna själva ställer sig bakom och som Pressens Opinionsnämnd har att bedöma. Vi finner att tidningarna förmedlat felaktig information, speciellt uppseendeväckande vad gällde arten av Friedmans engagemang i Chile, vilket ju var utgångspunkten för och det genomgående temat i den svenska debatten. Det är tveksamt om debatten om Milton Friedman i Sverige över huvud taget hade tagit den vändning som den gjorde och om en sådan proteststorm hade vuxit fram om tidningarna hade agerat mer ansvarigt i denna fråga. Man kontrollerade inte riktigheten i de sensationella uppgifter man förmedlade och man underlät att publicera rättelse utan dröjsmål. Dessa felaktigheter hade kunnat rättas ganska omedelbart (mitten och slutet av oktober) – på grundval av information i samtida reportage i bl. a. amerikansk press och telegram från internationella nyhetsbyråer såsom AP – men infördes först en och en halv månad senare.

Vi finner även att svensk press förmedlat en ensidigt kritisk bild av Milton Friedman, främst på grund av den stora roll Chilefrågan kom att spela, men också på grund av att man konsekvent underlät att belysa Friedmans vetenskapliga insatser och det stora inflytande han haft på ekonomisk-politiskt tänkande hos ekonomer och politiker av *olika* politiska övertygelser. I detta avseende kontrasterar den svenska debatten starkt mot den i amerikansk och engelsk press.

I USA och England verkar reaktionen till valet av Milton Friedman till nobelpriset i ekonomi ha varit nästan genomgående positiv, även om denna slutsats endast kan dras med en samtidig reservation

för att vårt underlag inte är fullständigt. Vi har inte funnit någon negativ bias i nyhetsrapporteringen där och, med få undantag, inte heller något direkt avståndstagande på ledarplats eller i externa inlägg. Undantagen är så få att de kan räknas upp: några insändare, en ledare i *The Nation*, en signerad artikel i *The Guardian*. Friedmans rent vetenskapliga insatser lovordades konsekvent och ägnades en hel del utrymme i amerikansk och engelsk press – väsentligt mycket mer än i svensk press. Även hans ultraliberala värderingar intog en framträdande roll i diskussionen men flertalet skribenter och tidningar föreföll eniga om att dessa värderingar inte borde ha fått diskvalificera honom för priset. I stort fanns det fler likheter i nyhetsbevakningen i engelsk och amerikansk press än mellan dessa båda och den svenska. Rapporteringen i den engelska pressen verkar dock ha legat någonstans mellan den i svensk och den i amerikansk press i vissa avseenden. Så t. ex. ägnades Friedmans engagemang i Chile mer utrymme i engelsk press än i amerikansk utan att ändå bli den huvudfråga som den blev i svensk press. Den engelska pressen behandlade det emellertid mer som en komplicerad fråga om vetenskapsmannens ansvar för sina idéer än som ett uttryck för ett medvetet politiskt ställningstagande från Friedmans sida som kunde fördömas.

Kulturdebatten i många tidningar, främst då i DN, var ävenledes ensidig i att den gav en enorm övervikt åt Friedmans kritiker och huvudsakligen handlade om hans förmenta ansvar för utvecklingen i Chile. DN ägnade ett stort utrymme åt externa inlägg i Friedmanfrågan, sammanlagt 14 artiklar motsvarande ett spaltutrymme på 11,5 spaltmeter, under perioden början av december – mitten av januari. Av detta utrymme upptogs mer än 75 % av kritiska artiklar eller rena angrepp på Milton Friedman och Vetenskapsakademien.

Flertalet av artiklarna till Friedmans försvar var skrivna av representanter för priskommittén och Vetenskapsakademien. Eftersom vi känner till att flera andra artiklar till Friedmans försvar refuserats av DN och att DN inte kunnat eller velat lämna uppgift om artiklar från kritikersidan som refuserats, drar vi slutsatsen att DN's redak-

törer själva har åstadkommit den snedvridning som debatten har haft i tidningen.

I svensk press förmedlades även intrycket att akademiska nationalekonomer i Sverige i stor utsträckning fördömde Milton Friedman och valet av honom till nobelpristagare. Detta grundade sig på att lärare, forskare, etc. vid flera nationalekonomiska institutioner undertecknat protestskrivelser till Vetenskapsakademien. Från pressens sida undersökte man aldrig hur stor del av institutionerna det rörde sig om och man noterade heller inte att det totalt i hela landet återfanns endast en professor bland underskrifterna.

Vår analys av dessa underskrifter visar att i själva verket endast ett fåtal formellt kvalificerade nationalekonomer (de med minst licentiatexamen i nationalekonomi) i Sverige undertecknat dessa skrivelser. Däremot har ett stort antal nationalekonomer i denna kategori både offentligt, som t. ex. Bo Södersten (GP 11.2.77), men främst privat, markerat att de anser Milton Friedman i hög grad förtjänt av priset eller tagit avstånd från den kritik som framfördes mot honom.

I vår diskussion av den kritik mot Milton Friedman som framfördes i den svenska debatten drar vi följande slutsatser. Friedman kan inte hållas ansvarig för den sociala och ekonomiska misären i Chile. För det första var hans roll rådgivarens och inte beslutsfattarens. Han besökte Chile helt kort och vid endast ett tillfälle på inbjudan av en privat stiftelse. Hans råd framfördes i ett offentligt föredrag, vars innehåll i allt väsentligt överensstämmer med vad han skulle ha och har sagt i andra länder. Dessutom: *givet* att Chile ville bemästra sin höga inflation, i medvetande om de kostnader det skulle medföra under en övergångsperiod, så var Friedmans råd korrekta. Friedman betonade kostnaderna för en sådan politik och önskvärdheten av sociala program som skulle mildra de sociala konsekvenserna av politiken. Vad man däremot möjligen kan invända mot är att Friedman förordade en snabbt genomförd inflationsbekämpning. Den kritik som i övrigt riktades mot Friedman borde i stället – i den mån den var riktig – ha riktats mot juntans sätt att genomföra denna politik. Den hade ingenting med Friedmans råd att göra.

Beträffande omdömet om Friedman som "reaktionär" och som representerande en syn "oändligt fjärran från välfärdssamhällets värderingar" har vi bl. a. följande invändningar. Man kan inte mot bakgrund av en persons ekonomisk-politiska ståndpunkter dra slutsatser om personens värderingar om man inte samtidigt känner personens verklighetsuppfattning. Ekonomisk analys visar ofta att olika ingrepp i marknadens funktionssätt, t. ex. statliga regleringar och minimilöner, helt motverkar syftet med dessa ingrepp. Flertalet ekonomer, oberoende av politisk färg, är eniga om detta. De är också eniga om att man med utgångspunkt från värderingar eller mål som omfattas av de flesta kan välja ekonomisk-politiska medel som av en lika stor allmänhet uppfattas som reaktionära. Friedman har mer framgångsrikt än många kunnat leda detta i bevis.

Vi tar också upp frågan om vetenskap och politik och hävdar uppfattningen att det faktum att ekonomiska frågor i så hög grad är föremål för politiska ställningstaganden inte omöjliggör vetenskaplig forskning i dessa frågor. En aktuell parallell är atomfysik och den politiskt heta frågan om satsning på kärnkraft. Ökad kunskap kan, men behöver inte, eliminera kontrovers kring dessa frågor. Den gör det inte när kontroversen speglar genuina intressekonflikter.

Till sist återger vi några av de inlägg som gjordes i debatten rörande nationalekonomi som vetenskap och den därmed sammanhängande frågan om ett pris i detta ämne kan jämföras med dem i fysik, kemi och medicin. Hela den svenska Friedmandebatten kan naturligtvis i en viss mening sägas vara ett inlägg i denna fråga. Professor Gunnar Myrdal tog emellertid upp frågan direkt och offentligt i anslutning till Friedman-debatten. Ett lägligt bemötande av Gunnar Myrdals ståndpunkt gavs av Milton Friedman själv i inledningen till dennes nobelföreläsning dagen innan Myrdals inlägg publicerades. Här ställs således bl. a. de två ekonomipristagarnas ståndpunkter mot varandra (se s. 97-101).

Varför var debatten så ensidigt kritisk?

Man kan naturligtvis fråga sig varför den svenska debatten kring Milton Friedman var så ensidigt kritisk och hur det kom sig att så många var beredda att "ta heder och ära" av en internationellt erkänd vetenskapsman. Ett möjligt svar antydde av professor Harry Johnson när han säger att Friedman är anatema för liberaler och socialister som inte vill konfronteras med den krassa verkligheten bakom en reformvänlig idealism. Friedman kan effektivare än någon annan, erkänner t. o. m. hans kritiker, visa hur olika ingrepp i marknaden motverkar sitt eget syfte och i stället för att hjälpa t. ex. lågavlönade och minoriteter skadar dem.

Ett annat svar, som kanske är mer relevant för svenskt vidkommande, är att svenska journalister saknade kunskap, inte bara om ekonomisk teori utan även om Milton Friedman. Denna okunnighet kan förklara varför många reportrar med en sådan iver grep sig an en, som det föreföll, mer lättbegriplig sida av saken, nämligen Friedmans förmenta rådgivarroll i Chile. I en artikel i *The Nation* (22.1.1977) konstateras även att Friedman var okänd för svenska, annars "allmänt kunniga" reportrar men att minuterna efter Akademiens formella tillkännagivande visste alla besked genom ett pressmeddelande från Chilekommittén: "Och debatten var igång".

Det vore förmodligen orimligt att kräva att ekonomiska skribenter i svenska dagstidningar skulle ha en god kunskap om ekonomisk teori och om nobelpristagare i ekonomi – även om just Milton Friedman är välkänd för ekonomiska skribenter i länder såsom USA och England. Å andra sidan skulle en sådan okunskap ha kunnat motivera en viss ödmjukhet eller i varje fall mindre självsäkerhet i den svepande karakteristiken. Det skulle även ha kunnat motivera att man inbjöd akademiska ekonomer som besatt sådan kunskap att skriva i tidningarna eller yttra sig i debatten. Det faktum att man inte gjorde det tyder på att man också saknade viljan att belysa någon annan sida av Friedman och hans ekonomipris.

Det faktum att Chilekommittén utnyttjade tillfället att komma till tals är förståeligt. Friedmans anknytning, om än svag, till Chile gav Chilekommittén en möjlighet att fästa uppmärksamheten på

den chilenska politiken vid ett tillfälle som bevakades av hela världspressen. Den stora frågan är dock hur massmedia, och då särskilt DN, kunde ge sig till att upplåta ett så enormt utrymme åt Chilekommittén och åt en ensidig kritik av Friedman och Vetenskapsakademien.

Bristande kunskap om Milton Friedman och det han står för, motvilja mot en ekonom som allmänt karakteriserats som en effektiv företrädare för en konservativ inriktning, samt en önskan att solidariser sig med dem som fördömer det politiska förtrycket i Chile, allt detta i kombination, kan säkert förklara enskilda personers ställningstagande i denna fråga. Samma förhållanden skulle också kunna förklara DN's, och andra tidningars, agerande om man tror att värderingar eller ställningstaganden hos enskilda medarbetare, eller grupper av medarbetare, på tidningarna bestämmer tidningarnas innehåll. Detta skulle emellertid stå i strid med det ansvar som åvilar pressen att inte bedriva opinionsbildning på nyhetsplats utan att förmedla nyheter på ett så sakligt och allsidigt sätt som möjligt.

Vi kan inte ge ett bestämt svar på frågan om varför en ensidig kritik av Milton Friedman gavs ett så stort utrymme i svensk massmedia. Vi har i denna bok eftersträvat att framlägga fakta och ställa frågan för att därigenom skapa utgångspunkt för en diskussion som kanske kan ge svaret.

THE NOBEL PRIZE

Nobel prize for economics has been awarded to Chicago University's Professor Milton Friedman. Several eminent academic economists to comment on his accomplishments: Professor James T. ...

James Tobin:

happy timing was doubtless in- ... led the Nobel prize to ... Friedman in 1976, ... of Adam Smith ... of Nations" and ... Declaration of ... The "system of ... to those great, ... important for the ... economy of which ... the most effective ... The economics ... makers of government ... general public have ... liberation—classics ... which have made his ... but also to Friedm ... powers of persuasion ... the Nobel award was ... Friedman's contribution ... not his formidable ... political impact. The ... family member. Of the ... of men only four. In ... of professional inco ... in Kansas, Friedman ... in developing and ... fruitful idea of "human ... 1957. Friedman showed ... between permanent ... income involved in ... and saving stat ... economics and for ... children. His monumental ... in 1963, with Anna ... indispensable treatise ... retic insights and policy ... well as historical and ... active. Today nobody can ... offs between unemploy ... without confront ... rate of unemployment ... others had anticipated ... Friedman's vision, in his ... Economic Association ... address, is the classic ... Friedman's general ... than of the impressi ...

contributions that earned the Nobel award. The continuing attention he commands from fellow economists and the market hazard ... unsafe working ... violation excep ...

Friedman's economic ... the persons opinions of ... Professor Milton Friedman ... conducted with such criti ... Friedman simply shrugs ... says "maybe" and refuses ... from back one bit on any of ... his pantheism. He certainly ... does not try to duck the two ... subjects which have broug ... him such prominence recentl ... the first is the state of Bri ... tain, raising the question, can ...

being accepted. Friedman's ... says makes it ... easy for Francis Coppola to ... miss him, in effect, as a char ... litan. Even Paul Samuelson, ... the most influential of his ... colleagues in America, says ... that Friedman's view of Britain ... is ridiculous. "I think for a ... very sophisticated writer, his ... monetarism is very naive, and ... doesn't work very well," he ...

ing accompanying price ... and stabilizing government ... views. Not that Chile didn't ... a problem. The annual ... rate in the aftermath ... Alente rose to 341 per ... It is now down to three ... per cent after applicati ... Friedman's "medicine" ... But the establishment ... this new economic orde ... meant suppression of ... unions, the jailing of ... opposition, a further co ... tration of wealth to ... groups, all backed by fer ... military control. J. K ... Braith says: "What ... Friedman, who is a very d ... man, hasn't recognized ... you weren't restoring pa ... Chile to a competitive ... only, but to a set of reg ... monopolistic rules, ex ... raged if they were sub ... in the kind of comm ... society which Fried ... espouses."

Assigning guilt by association

Friedman angrily ... charges of guilt by assoc ... but he is worried by the ... says that the only thing ... done is to give two ... in Santiago in March ... has openly disavowed ... repression, but ... "There are old studi ... like down there and ... goddammed if I'm go ... ture my back on them ...

It is, in fact, a ... study of the responsib ... intellectual for ha ... and really difficult que ... Would Friedman have ... the same way if his an ... had been helping to ... Chilean economy? ... Friedman's system of ... tion by inspiring its ... policy? ... There are question ... that we need to ask ... if ... Though monetarism ... necessarily need a ... decision in which ... the Chilean exp ... Friedman have ... a bulwark against ... ship, Friedman warns ... the end of British ... But might not a Fried ... package end it even ... They ... There is no doubting ... man's cleverness, but ... evidence there is a ... of ... Friedman's ... of ... from the Francis Copp ... of Alfred Nobel's ... some cases a ... as behind it all. But ... Friedman ... "We think were not ... various fac ... which adhered ... and before ... many of the ... economic four ...

Vad var sant och vad var rimligt i den svenska nyhetsrapporteringen och debatten kring 1976 års nobelpristagare i ekonomi, Milton Friedman? Hur kom det sig att en internationellt erkänd vetenskapsman blev så i grunden miss-tänkliggjord och fick sina insatser bedömda och fördömda av lekmän och personer vars enda informationskällor var Chilekommittén och svenska massmedia? Det är frågor vi måste ställa oss i dag.

I denna bok försöker Bo Axell och Birgitta Swedenborg, nationalekonomer och forskare vid Industriens Utredningsinstitut, att belysa frågan genom att beskriva inriktningen i den svenska debatten, genom att kritiskt granska den kritik och de anklagelser som riktades mot Friedman och genom att kontrastera den svenska nyhetsrapporteringen och debatten mot den utländska. Den svenska pressens behandling av Milton Friedman ställs även mot pressetiska regler och författarna menar att den svenska pressen i denna fråga brutit mot dessa regler på ett flertal punkter.

Boken innehåller också en kritisk diskussion av de viktigare sakfrågorna i Friedmandebatten, såsom frågan om Friedmans roll i militärjuntans Chile, frågan om politiska värderingar och akademisk frihet samt frågan om vetenskapsmannens moraliska ansvar.

ISBN 91-7410-26-2 Akademilitteratur

DOMINION OCTOBER 23, 1976

arbitrary, compensator ... and monetary measure ... alternative is steady ... of money at a rate th ... ce sustainable growth ... on with stable prices. ... avoid pre-Keynesian ... natic stability of the ... stantist claim that an ... illation" policy cause ... tions than it cures. ... edman has never provide ... theoretical foundation ... prescription. A doctrin ... poses the lack of mo ... tign determinant of ... and prices might b ... fer a clear conceptual ... distinction of "money" ... rates and for ignoring ... random variation of ... ty. Instead Friedman ... of simple empirical ... en money stocks, vario ... and money income as ... ice levels. ... ese correlations cannot ... causal inferences. ... ations are hazardous. ... ow of money and mo ... largely on theoretical ... of banks, according to ... criticism of them, suppl ... accommodate the econo ... s. As recent experience ... its, past correlations ... le when money stocks ... trols. Moreover the ... on-policy shocks suffered by ... economics in recent years ... ture's ironical response ... able faith that stable ... stable economy. ... etarism converts long-run ... is conditions into short-run ... mediations. Natural rate theory ... that no permanent reduction ... ployment can be gained by ...

empirical testing; and they have been ingeniously tested. The second contribution, which was built in part (and ultimately not convincingly) on the "permanent income" approach, was to monetary history and theory. The Friedman and Schwartz "A monetary history of the United States" is a massive, scholarly achievement by any standards. The contribution to monetary theory is more ...

Academy of Sciences, not a notably frivolous body, as one of the most eminent in his field. As the same time most of us Britons would suspect, from our own experience, that our future is scarcely so predictable. It is this conflict between the undoubted respectability of Friedman's academic work and his simplistic (sometimes almost simplistic) statements as a stu ... The Nobel ceremony in ...

HE'S STILL ... though, and h ... As I ... last week he ... voice, we thin ... wonder if he ... mischievous ... pure close ... ally he has ... occasionally he ... He argues ... though we ... economic pos ... of our contro ... "He's a ... while we hat ... freedom inde ... years ago ... that he is free ... parents livin ... European get ... not what he ... it is that Bri ... free under t ... out govern ... cratic contr ... Kahlman of ... the First W ... Since I ... satisfied seri ... why not ste ... it is a ... why the ... to Friedman's ... posthumous a ... Scotland, 184 ... mist. Adam ... list of folow ... not it ... Indeed, Fj ...

ge prize

MILTON FRIEDMAN actually looks like a guru should: small and in his middle, still very neatly built, bald top. But he lacks a guru's gravitas. He is smiling and obliging, talking without patronising the interviewer, who can rarely ask a question he has not heard before.